

TEZKİRE-İ ŞEYH SAFİYYÜDDİN

Filiz KILIÇ*
Ayşe YILDIZ**

ÖZET

Buyruklar Alevî-Bektaşilerin inanç, ibadet ve sosyal ilişkilerini içine alan önemli yazılı kaynaklardır. Buyruklar arasında Şeyh Safî Buyruğu'nun ayrı bir yeri vardır. Bu yazıda İran'da Kitabhâne-i Âsitân-ı Kuds yazmaları arasında "Tezkire-i Şeyh Safiyyüddîn" adıyla kayıtlı eser, Latin harflerine çevrilmiştir. Yazmanın istinsah tarihi belli değildir. Vakıf kaydı, H 1145 (M 1732-33) olduğuna göre, bu tarihten önce istinsah edilmiş olmalıdır. 145 varakta 14 satırda, nesih hatla istinsah edilen yazmanın bazı varakları eksik ve düzensizdir. Azerî Türkçesinin dil özelliklerinin görüldüğü yazmanın gerek istinsah tarihinin eskiliği gerekse mevcut Safî buyruklarının bir çoğuna göre hacimli olması, üzerinde inceleme yapılmaya değer önemli bir nüsha olduğunu düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Safî Buyruğu, yazma eser, harf aktarımı

ABSTRACT

Commands are important written sources including Alevi-Bektashi's beliefs, worship and social relations. Sheik Safi Command has a different place between these commands. In this writing the work of art registered with the name of 'Tezkire-i Sheikh Safiyyüddin found between the manuscripts of Kitabhane-i Asitan-ı Kuds in Iran is translated into Latin letters. When the manuscript is written is not known. As its date of record is 1732-33, it must have been written before this date. Some parts of the manuscript written in 145 sheet, 14 line and with a kind of style called nesih hat are incomplete and out of order. The manuscript which has the same peculiarities with Azerî Turkish is worth searching as its date is old and as it is bulky when compared with many Safi commands.

Key Words: Sheikh Safi Command, hand written manuscript, letter transfer.

Giriş

Buyruklar, Alevî-Bektaşîlerin inanç, ibadet ve sosyal ilişkilerini içine alan önemli yazılı kaynaklardır. Mevcut buyruklar içinde, Şeyh Safiyyüddîn Buyruğu en tanınmış olanlarından. Literatürde "Safî Buyruğu" ve "Şeyh Safî Menâkıbı" olarak da geçen buyruğun bir çok nüshası mevcuttur. Ancak bu nüshaların edisyon-kritikli metni henüz hazırlanmadığı için ilk Safî Buyruğu veya Safî Buyruğu nüshaları hakkında kesin bilgiler yoktur¹.

Aşağıda Latin harfli olarak verilen Safiyyüddîn buyruğu, İran'da Kitâbhâne-i Âsitân-ı Kuds yazmaları arasında "Tezkire-i Şeyh Safiyyüddîn" adıyla kayıtlıdır. Eser, 145 varakta, 14 satırda nesih hatta istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi belli olmamakla birlikte vakıf kaydı H1145 (M1732-33) tarihlidir. Bu sebeple H1145'den önce istinsah edildiği kesindir. Yazmanın gerek istinsah tarihinin eskiliği gerekse şu an mevcut Safî buyruklarının bir çoğundan hacimli olması hasebiyle önemli bir nüsha olduğu düşünülmektedir.

Çalışma, CD'ye aktarılmış metin üzerinden yapılmıştır. Nüsha, eksik ve bazı varakların sırası düzensizdir. Bu problemlerin yazma nüshada olduğu düşünülmektedir. Ancak aksaklık, yazmanın CD'ye aktarımı sırasında da meydana gelmiş olabilir. Metin yayına hazırlanırken düzenlenmeye çalışıldığı için yazma numaraları her zaman birbirini takip etmemektedir.

Eserde Âzerî Türkçesi'nin dil özellikleri görülmektedir. Metnin imlâsına müdahale edilmemiştir. Ayet, hadis ve kelâm-ı kibar kabilinden Arapça ibarelerle Farsça beyitler italik dizilip, Arapça ibarelerin Türkçe açıklamaları dipnotta verilmiştir².

Metin³

(1b) Şükr ü sipâs-ı bî-had ol pâdişâhlar pâdişâhına olsun ki envâ'-ı kâ'inâtı halk itdi ve senâ-yı bî-'add ol lem-yezel ve lâ-yezâle gelsün ki esnâf-ı mahlûkâtı 'âlem-i 'ademen 'âlem-i vücûda getürdi ve çoh çoh şükrler ol pâdişâhlar pâdişâhına olsun ki sâ'ir mahlûkât ortasından zât-ı insânı tahsîs itdi ve çoh durûd u salâvât-ı zâkiyât ol seyyîd-i kâ'inâta ve hulâsa-i mevcûdâta olsun ki Hazret-i Muhammed Mustafâ'dur sallallâhu 'aleyhi ve âlihi ve sellem meb'ûsdur şerâyi'-i ahkâm u İslâm'ı beyân itmek için ve dahi anun âline ve evlâdına ve ehl-i beytine olsun ki tayyîbler ve tâhirler ve ma'sûmlardur ki "*kâle resûlullâhi sallallâhu 'aleyhi ve sellem ela inne yenferidu seb'üne bâben ednâhâ imâtatu'l-ezâ 'ani't-tarîki ve alaha şehâdetü en lâ-ilâhe illa'llâh*"⁴ ya'nî kemter-i îmân deniyyâtı terk eylemekdür ve a'lâsı *lâ ilâhe illa'llâh* dimekdür ammâ ba'd bilgil (2a) bu zikr olan bâb tezkîrenün dördüncü bâbıdır ki Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîzün mübârek kelîmâtlarından ve tahkîklerindenür altı fasl üzerine. Evvelki fasl kelâmu'llah-ı mecîd âyetlerinün tahkîkleründendür ki Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurmuşdur evvel dahi iki kısma münkasımdur. Evvelki kısım su'âl ü cevâbda, ikinci kısım âyetler fevâidindedür. İkinci fasl Hazret-i Peygâmbir sallallâhu 'aleyhi ve sellem hadîsi ile su'allerdür ki ol Hazret'den sorupdurlar iki vech ile. Evvelki vech ahâdis-i hazret-i nebevî ma'nîsin bildirür ikinci vech su'allerdür kim ol mürşîd-i kâmil Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîzden sorupdurlar ve anlara "*vemâ yentıku 'ani'l-hevâ*"⁵ delîl ile cevâb-ı sahîh virüpdür. Üçüncü fasl tahkîkât-ı hâlât-ı insân beyânındadır. Dördüncü fasl tahkîkât-ı ebyât-ı meşâyihler beyânındadır. Beşinci fasl zevâcîr ü nesâyih kelîmâtındadır. Altıncı fasl mensûre kelîmâtındadır ki cüz'i söz ile (122b) istihsân ve tahsîn itdiler ki sözi tahkîk gâyet vüzûhda söylemek letâfetdür. İkinci fasl şundandır kim Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kaddesallâhu sırrahu'l-'azîz mutlaka âyet-i kelâm üzerine fevâid buyurmuşdur. Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvahallâhu rûhahu rivâyet ile. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh buyurdi bu âyetden ki "*meselen kelimeten tayyibeten ki-şeceratin tayyibetin asluhâ sâbitun ve fer'uhâ fi's-semâ'i*"⁶ kelime-i tayyibe kelime-i lâ ilâhe illallâhdur. Çünkü kelime-i tevhidün devâmı ola anun devâmı ile gönül yeri yumuşag olur ve kâbil olur ve anda bir kök biter ve nefsun kökünü kazar gidürür. Şöyle ki bir haste nâfiè şerbet içe anun derdini maddesiyle ve kökiyle giderür ve ol şerbet-i müfîd olur. Şöyle ki tefsîrde mezkûrdur ki: "*Kâle inne'ş-şeytâne vâzi'ün hortumehû 'alâ kalbi ibn-i Âdeme fe-izâzeker'allâhe hanese ve izâ nese'llâhe iltekame kalbehû*"⁷ ve bir tefsîrde (123a) dahi mezkûrdur ki "*e'ş-şeytânü câsimun 'alâ kalbi'l-insâni fe-izâ zeker'allâhe te'ehhera ve vellâ ve in race'a ve gafele vesvese ileyhi*"⁸ ve bir rivâyetde dahi gelmişdür ki "*ve izâ zekera'llâhe hanese ve izâgafele vesvese ve kâle'l-hannasu lehû hortûmun ke-hortûmi'l-kelbifî sudûri'l-insâni fe-izâ zekera'llâhe hanese*"⁹ ya'nî şeytânun burnı şol kelb burnı kimidür,

gönle ol hortumu dolaşdırmışdır. Çünkü Hazret-i Hakk Te'âlâ'yı zâkir zikr ider ol epsem durur ammâ ve "fer'uhâ fi's-semâ'i"¹⁰ ma'nîsi budur ki çünkü gönül yerinde kelime-i tayyibenün köki ola lâ-cerem ol tâlib eflâke çihar, ya'nî su'ûda terakkîe ider ve makâmına ve müstekarrına yetişür şöyle ki ana hergiz hicâb olmaz.

Beýt: *Nihâl-i bâg-ı dâg-ı mâ çü ber gerdün ser-efrâzed*
Be-bergî sad çemengâh-i dü 'âlem sâye endâzed

Bu beýtün ma'nîsi budur ki menüm dâgımun bâgı dalları ya'nî şâhları çünkü göge yetiše anun bir yapragı iki 'âlemün çemengâhına sâye (123b) burahur. Murâd bu beytden budur ki gönülde çünkü kelime-i tevhidün devâmı ola dahi 'amel-i sâlih asıl makâmına ve müstekarrına ulaşa iki 'âlemün râhatı anda tufeyl olur "ve'l-'amelu's-sâlihu yerfe'uhû"¹¹ ma'nîsi oldur ki kelime-i tayyibe-i tevhiddür 'amel-i Sâlih ref' ider Hazret'e ulaştırur ol 'amel makbûl olur. Şöyle ki şâ'ir diyüpdür

Beýt: *Murg-i dil her geh ki be'kşâyed be-kûy-ı dost bâl*
Âşiyân-ı hod ne-sâzed cüz ki der-kûy-ı visâl

Bu beýtün ma'nîsi budur ki gönül kuşu her vakt ki dost kanadın açar anun yeri yuvası olmaz illâ visâl dalınun üzerinde. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sirrahu "ve limen hâfe mekâme rabbihî Cennetâni"¹² âyetinde buyurdı ki şol kimse ki Hakk Te'âlâ'dan korhar ana iki cennet olur ya'nî zâhirde korha dahi Allah Te'âlâ nehy itdüğü nesteyi terk itse ve bâtında korhsa dahi mâ-sivâ'llahdan i'tirâz itse ana iki cennet olur. (124a) Biri zâhir korhusının 'ıvâzı ki ol cennet zâhirdür ki anda yimek ve içmek ve şehvet olur ve birisi bâtın korhusunun 'ıvâzı ki ol cennet bâtınîdür ol lezzet-i müşâhede-i visâldür.

Beýt: *Mâ-verâ-yı ravza-i Firdevs-i mâ-râ cennetîst*
K'ender ân cennet-i bîrûn ez mâ mü'min-i hoş eîşretîst

Bu beýtün ma'nîsi budur ki ravza-i Firdevs'den ilerü mana bir cennet var ki menüm anda hoş 'işretüm vardur ol cennet, cennet-i visaldür ve Hakk'un likâsını gönül göziyle müşâhede itmekdür ve ma'rifet-i basîret ile dîdârın münâzara kılmakdur. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-din kuddise sirruhu "senurîhim âyâtinâ fi'l-âfâki ve fî enfusihim"¹³ âyetinde buyurdı ki her neste ki Hazret-i Hakk Te'âlâ âfâkda yaratmışdır 'âlem-i 'ulvîde ve 'âlem-i süflîde ne ki izhâr itmişdür. Anun mislini nefs-i insânda bend itmişdür. Lîkin nefis hicâbı ortadadur vaktâ ki bu hicâbı nefis ortadan götürüle (130b) Hazret-i Hakk Te'âlâ anı götürdi ammâ mesh-i bâtınî vardur ki bir kimse bâtında yırtıcı cânavar sıfatında olsa girü gazab key dünyâda kat'idüp gidermese kendüden kıyâmet gününde arsağâh "yevme tube's-serâiru"¹⁴ ol sûret ile kopar. Şöyle ki kimse inciden müziler ve zâlimler kelb sûretinde kopalar ve ribâ-hârlar ve zâniler hınzîr sûretinde kopalar ve halâyıka mekr ü hîle idenler vekîle ri'âyet itmeyenler ayu ve maymûn sûretinde kopalar ve mâl cem' idenler sıçân sûretinde kopalar ve enbârdârlar karınca sûretinde kopalar ve mütekebbirler uçacuk karınca sûretinde kopalar ve riyâ iden sūfiler çetük sûretinde kopalar "el'ıyâzu billâhi min cemî'i zâlike"¹⁵ ve munun üzerine her kimse ki tabaka-i günâhkârlardan ki yırtıcı cânavarların hansısıylan muttasıf oldı ise dünyâda, her biri dâr-ı âhiretde ol cânavar sûretinde kopar ve ba'zı ehâdis ki mervîdür bu söze muvâfıkdur. Şöyle ki İhyâ-yı (131a) 'Ulûm'da mezkûrdur ki halâyık bir birini dünyâda âdem sûretinde görmüşdür kıyâmetde âdem sûretinde görmeyicek kaçarlar. Su'âl itdiler

Hazret-i Şeyh'e uşbu âyetden ki "*innallâhe eşterâ mine'l mu'minine enfusehum ve emvalehum bienne lehumul cennete*"¹⁶ ya'nî eyitdiler: Sebeb nedür ki Hazret-i Hakk Te'âlâ mü'minlere cennet virüp mâllarını ve nefslerini satun alup gönüllerin almadugına didiler. Cevâb: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırruhu buyurdı ki: Şundan ötrü ki gönül hod Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun hâssasıdır ve kabza-i kudretindedür. Lâkin nefste serkeşlik ve enâniyyet var idi. Hakk Te'âlâ diledi ki nefsi dahi mukayyed ide ve kendüye mutî' ide tâ ki ol nefsun boynı kullug ipi baglu ola.

Beyt: *Ber-nâsiye ki dâg şâhî be-nehed*
Ez rebka-i rakk nefsi-âzâd şevved

Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e işbu âyetden ki "*innâ 'aradnâ el-emânete*"¹⁷ (127b) '*ale's-semâvâti ve'l-arzi ve'l-cibâli fe ebeyne en yehmilnehâ ve eşfekne minhâ ve hamelehâ'l-insânu innehû kâne zalûmen cehûlâ*"¹⁸ ve eyitdiler ki: İnsân za'îf iken ki ve "*hulika'l-insânu za'îfen*"¹⁹ gökler ve yerler ve dağlar götürmedügi nesteyi nice götürdi ve çünkü götürdi Hazret-i Hakk Te'âlâ bunlara niçün "*zalûmen cehûl*"²⁰ didi. Cevâb: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu cevâbında buyurdı ki: Mevcûdâtun ya'nî yaradılmışun öründülünmişi insândur ve insânun öründülünmişi gönül durur ol emânet ki anı Hakk Te'âlâ göklere ve yerlere ve dağlara 'arz itdi ol bir şerîf nestedür ve ol şerîf nesteyi götürmege pes bir şerîf neste gerek. Ol gönüldür ve bu gökler ve yirler ve dağlar ki anı götürmekden ibâ ve ittifâk itdiler. İnsânda olan hakikat anlarda yohidi ve bilmediler lâ-cerem emâneti götürmege kudretleri yetmedi ve gönül ki mazhar-ı Hakk'dur, insânda var idi, tâkati oldu (128a) götürmege, götürdi. Şöyle ki hadîs-i kudsî ile sâbit olmışdur "*mâ vesi'anî arzi ve lâ semâ'i velâkin vesi'ani kalbu 'abdiye'l-mu'min*"²¹ ammâ Hakk Te'âlâ insâna "*zalûmen cehûl*"²² didügi anun içündür ki ervâh-ı beşer ol 'âlemde emânete 'âlim ve hâzır idi çünkü Hakk Te'âlâ anı ecsâma müte'âllık kıldı ya'nî 'alâyık-ı bedeniyye ile müngamis kıldı ve kedürât-ı tabi'îyye mükedder itdi. Anlara gaflet ve nisyân târi oldu bir vech ile ki emâneti unıtdılar, lâ-cerem cehûl oldılar. Eger cehûlde müstemirr olsalar kendülerdeki emânete ma'rifet tahsîl idüp idrâk itmeseler ol emâneti nefslerine zulm itmiş olurlar ve zâlim olurlar ve Hazret-i Hakk Te'âlâ'ya cevâb viremezler ve anun katında rüsvây olurlar emâneti ri'âyet itmeme sebebi ile. Pes çünkü ma'rifet hâsıl itmedi hem câhil oldu ve hem zâlim. (128b)

Beyt: *Ez ezel der-halk-ı dil tavk-ı emânet besteîm*
Tâ-ebed ber-gerden-i cân bâr-ı 'ışket mî-keşîm
Hâk-i mâ tâ cür'a-i ez câm-ı 'aşk-ı dost yâft
Tâ be bezm-i vasl ez sevdâ-yı ân mey ser-hoşîm

Bu beytlerin ma'nisi budur ki ezel gününden berü emânet tavkının halkasında bagluvüz. Tâ ebede degin cân boynı üzerine yükini çekerevüz tâ topragımız senün 'aşkun câmindan bir cür'asın buldı tâ visâlün bezmine degin ol meyün sevdâsı ile serhoşevüz. Meşâyhün bu mahalde tahkîki budur ammâ ehl-i zâhir bu âyete bir niçe i'tirâz iderler. Evvel bu ki "*innâ 'araznâ'l-emânete âle's-semâvâti ve'l-arzi ve'l-cibâlu*"²³ didüğinden câyiz olmak Hakk Te'âlâ'nun teklîfi ma-lâ yutâk anlanur. Zîrâ ki 'arz emânet semevâta ve 'arza zeviyü'l-èukûlda iken teklîfi bi-kadri'l-vüsèdur didügi âyete muhâlif olur. İkinci budur "*fe-ebeyna en yehmilnehâ ve eşfakna minhâ*"²⁴

nun ma'nîsi budur ki gökler (129a) ve yirler ve dağlar Tengri Te'âlâ'nun 'arz itdüğü emâneti götürmekden ibâ ve ittifâk itdiler çünkü bu semevât ve 'arz ve cibâl zeviyü'l-'ukûlden degüldür. Nice ibâ ve ittifâk itdiler ki ibâ ve ittifâk hod sâdır olmak mümkün degüldür ille'z-zeviyü'l-'ukûlden. Nitekim sâhib-i Keşşâf Keşşâf'ında bu iêtirâz-ı cevâb ile getürmişdür ve cevâblarını bu mahalde ziyâde tafsîl itmege ihtiyâc yohdur. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e işbu âyetden ki "*summe enşe'nâhu halken âharan*"²⁵ halk-ı âherden murâd ne nestedür? didiler. Eger cism ise bes etvâr-ı halk-ı insân itdügünden bu evvel gerek idi ki "*velekad halakna'l-insâne min sulâletin min tânni. Summe ce'alnâhu nutfeten fî karârin mekînin sümme haleknâ'n-nutfete 'alekaten fe-haleknâ'l-'alekate muzgaten fe-halekna'l-muzgate 'izâmen fekesevnâ'l-'izâma lahmen*"²⁶. Pes çün etvâr-ı hilkat temâm olduğundan sonra buyurdı ki "*summe enşa'nâhu halken âharen*"²⁷. Pes ma'elûm oldu ki halk-ı âherden murâd cism degül imiş ve rûh hod degül imiş. Zîrâ ki (137b) küllî ma'nî gösterür sultânü'l-muhakkikîn ve mürşidü's-sâlikîn ve hâdiyyü't-tâlibîn ve kâmilü'l-'ârifîn melceü'l-mü'minîn ve recâ'ü'l-mahabbetînü's-sultân şeyh sadrü'l-millet ve'd-dînü's-Safevîyyü'l-Hüseynî kuddisesırrahu'l-'azîz rivâyet ile. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e işbu âyetden ki "*elâ inne evliyâallahi lâ havfun 'aleyhim ve lâhum yahzenûne*"²⁸ ve bu hadisden ki "*el muhlisûna ala hatarin azim*"²⁹ ya'nî bu ikisi nev'inün ortasında muhâlefet vardur birinde kaygu yoh dimek ile ve birinde korhu var dimek ile. Cevâb: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu cevâbında buyurdı ki: "*el-muhlisuna 'ala hataren 'azîmin*"³⁰ anlarun hakkındadır kim nefsi 'alâyıkın kesmişler ola ve andan halâs bulmuşlar ola lîkin hatarda olalar nefsin mekrlerinden ve hîlelerinden ve korhularundan. Korhuda olalar şundan ki 'ömr vefâ itmeye tâ asl-ı matlûba yetişeler.

Beyt: *Dil-hâ-yı muhlisân-ı cihân pür-hünest
Tâ maksad-kâr hâl her-yek çünest*

Bu beytün ma'nîsi budur ki cihân muhlislerinin gönli dopdolu kandur ammâ maksûda irmekliklerin hâli nicedür? Meselâ (138a) şol kimse kimi ki hacca kasd eyledi. Eger ol kimse ehl-i beyti ve oğlanları men' itseler anlarun sözün işitse maksûdından girür kalur. Eger bu mevânî'a mukîd olmasa maksûda yüz dutsa ve Mekke yolına kadem bassa bu 'alâyıkdan halâs bulur, lîkin yol kesici harâmîlerden emîn olmaz. Şundan ki zâd u râh tâ Mekke'ye varınca kifâyet itmeye veyâ şundan ki yolda hasta ola 'ömr vefâ itmeye emîn olmaz, hatardadır, mâdâm ki yoldadır çünkü Ka'be'ye yetişdi bu korhulardan emîn olur ve bu mübtedî hâlidür.

Beyt: *Beyâbânî ki hün-hâr u hatar nâ-kes u nâ-refte
Harîm-i Ka'be nâ-dîde kücâ emîn tevân bûden*

Ma'nî: Harâmî olsa ger yolda sefer ehli hatarda olur, Harîm-i Ka'be görmeyen haçan emîn olırsadur. Bu beytün ma'nîsi budur ki her yolda ki harâmî ola yolda munca havf ü hatarlar olur. Ol yola giden kimse munca havfda ve hatarda olur tâ (138b) menzile irişince, çün menziline irişdi emîn olur, ammâ ahvâl-i bâtında çün sûfî kayd-ı nefsdan halâs buldı ve anun 'alâyıkından kurtıldı ve 'alâyık-ı nefsanî vü şeytânî kat' itdi ve kademini sırâtü'l-müstâkîme koydı ya'nî doğru yola gitdi ve âyete muvâfakat itdi ki "*ve inne hazâ sırâanı müstakimen fet'tebiuhu*"³¹dür ol sûfiye sâir yollardan ki şeytân 'aleyhe'l-la'net yollarıdır "*ve lâ tetebiu's-subule*

feteferraka bikûm an sebîlihi"³² dilemişdür ve havf-ı hatar vardur ki "'an abduhlahi bin Abbas radiyallâhu 'anhu kâla hattan lanâ resûlullâhi hatta kâla hâzâ sebillullahi summe hatta hutûten an yemînihi ve şimâlihi kâle hazâs-subulun'âlâ kulli sebilin minhâ şeytânun yedû ileyhi ve kara'a ve enne hezâ sırâtî mustakimen fettebiûhu ve lâ tettebiûssubule feteferraka ve bikûm 'an sebîlihi"³³ ya'nî hadîsün ma'nîsi budur 'Abduhlah ibnü 'Abbas eydür: Bir gün Hazret-i Resûl sallallâhu 'aleyhi ve sellem bir yirde ve bir dogru hat çekdi ve eyitdi: "İşbu Allahu Te'âlâ yolıdır" ve andan sonra (139a) evvel hattun yanına çoh hatlar çekdi ve eyitdi ki: "İşbunlar dahi yollardur ve bu yollarun her birisinde bir şeytân vardur ki tâlibi ol yola kulavuzlar". Pes ol sebebden buyurdi ki: "ve inne hazâ sırâanı müstakimen fet'tebiuhu"³⁴ ya'nî "Ol çekdügüm dogru yoldur, ana mütâba'at idün ki "ve lâ tettebiu's-sübüle feteferraka bikûm an sebîlihi"³⁵ ya'nî ol sonra çekdügüm hatlar şeytân yollarıdır, ana mütâba'at itmen". Pes bu mahalde Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz inşâ idüp bu beyti buyurdi ki:

Beyt: *Ez der-i dervâze-i lâ tâbdâru'l- mülk-i şâh
Sad hezâr ü hefsad u heftâd râh u rehzen est*

Bu beytün ma'nîsi budur ki tahkîk munı nazar-ı 'akl ile mümkün degüldür. Ammâ zâhir ma'nîsi budur ki lâ dervâzesi kapusından şâhun mülki evine yüz min dahi yedi yüz yetmiş yol vardur ve her yolda bir harâmî vardur, ammâ ol ki lâ dervâzesi kapusından şâhun mülki evine (135b) degin didügi bu ola ki meselâ tâlib kelime-i tevhiidi dimege başladı ki mürekkebdür nefy ile isbâtdan. Lâ dervâzesi didügi nefy-i mâ-sivallah ola. Şâh didüginde murâd Bârî Te'âlâ ola ve şâhun mülki didügi isbât ola. Muhassal bu ola ki nefyden isbâta varınca yüz min dahi yedi yüz yetmiş yoldur ve ne kadar ki sâlik yoldadır havfda hatardadır tâ maksûd-ı visâle yetince, ammâ çünki sâlik kademini harem-i visâlde ki kodı "ve inne ilâ rabbike'l muntehâ"³⁶ oldu ya'nî emîn oldu cemî' havf u hatardan "ve men dahala kâne âminen"³⁷ ve ol yollar ki anda şeytân olurdi, ol yollardan halâs buldi ve "zümre-i elâ inne evliyâallahu lâ havfun aleyhim ve lâ humyehzenun"³⁸ oldu ammâ havf u hatar ki anların gönüllerinden gider dünyânun ve dünyâda ne var ise anun ve ahiretün havf u hatarıdır. Ammâ Hakk Te'âlâ'nun havf u haşyeti anun (136a) gönlünde dahi ziyâde olur ve ne kadar ki tâlibe ma'rifet ziyâde ola, Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun havf u haşyeti dahi ziyâde olur. Şöyle ki Hazret-i Resûl buyurmuşdur: " ve inni lâ a'lamahum billahi ve eşedduhûmlehu haşyeten"³⁹ ve bu hadîs Hazret-i Resûl sallallâhu 'aleyhi ve sellem kendünün havf u haşyeten ziyâde idügin bildürür. Eger Hazret-i Hakk Te'âlâ'dan havf olmasa ol kimse ziyânkâr olur "neûzubillahi felâ ye'menumekerallahu ille'l- kavmü'l hâsirûn"⁴⁰. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz işbu âyetden ki "feman kane yercû likâe rabbihi fel ya'mel 'amelen sâlihan"⁴¹ bu âyetün ma'nîsi budur ki her kimse ki Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun didârın taleb ider 'amel-i sâlih işlesün. Ol 'amel-i sâlih ki Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun görmege sebebdür. Ol nice 'ameldür? didiler. Cevâblarında Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu buyurdi ki: 'Amel-i sâlih iki nev'dür: Biri zâhir-i suverîdür ve birisi bân-ı ma'nevîdür ve 'amel-i zâhirî oldur ki farızaları (136b) ve sünnetleri yerine getüresin ve andan sonra Allah'ınun kullarından kimse incitmeyesin ve senden bir fi'l sâdir olmasa ki halâyıkun nefesine andan ziyân gele ve andan dîniye ziyân ider ve bu 'amel-i sâlih

suverîdür. Ammâ salâhiyet-i bâtın-ı ma'nevî oldur ki kalbini nefsun fesâdından salâha getüre ve şol hicâb ki sâliki matlûba vasl olmakdan men' ider ol nefsdür ve çün sâlik nefis hicâbını ortadan götüre, gönül âyinesin pâk ide. Lâ-cerem Hazret-i Hakk Subhâne ve Te'âlâ'nun dîdârın müşâhâde itmege ümmid-vâr ola.

Beyt: *Şeb-hâ eger şebistân-ı visâlet cân hicâb âyed
Be-cânet ki'n hicâb-ı cân hiş ber-dârem*

Bu beytün ma'nîsi budur ki eger senün visâlün gicelerinde cân hicâb olursa senün cânınun hakkı içün bu cân hicâbını ortadan götürem.

Beyt: *Visâlün gicesinde ger hicâb olursa bu cânım
Hayâtun hakkı içün geçerem cân hicâbından*

(137a) Su'âl itdiler işbu âyetden Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz(e)⁴² ki: "ve in tubdu mâ fî enfusikum ev tuhfûh yuhâsibkum bihillâhu"⁴³ ve şol hadîsden ki sahîh rivâyet olunur Hazret-i Resûl'den sallallâhu 'aleyhi ve âlihi ve sellem "innallahe tecâveze an ummeti ma vesvesehu sudûruhâmâ lem ta'meul bihi ev tetekellem"⁴⁴ ya'nî âyet ma'nîsi budur ki nefsden her neste ki zuhûra gelür gerek âşikâre olsun ve gerekse gizlü Hazret-i Hakk Te'âlâ onı hesâb ider ve hadîsden ma'lûm olan oldur ki her neste ki nefside ola ve dahi 'amelegetürmiye ya'nî izhâr itmeye, Hakk Te'âlâ andan geçer. Pes bu iki nassun ortasında muhâlefet bulundı, didiler. Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz didi ki: Halâyık iki nev'dür birisi ebrârlar ve birisi mukarriblerdür. Eger ebrârlar gönüllerinden geçürseler, ammâ kavle ve fi'le getürmeseler **(133b)** ve zâhir şer'i ri'âyet itseler Hakk Te'âlâ onı anlardan hesâb itmeye ve hadîsden murâd anlarun hakkındadır ki "innallâhe tecâveze'an ummeti tâ ahara"⁴⁵ ammâ mukarribler ki Hazret-i Hakk Te'âlâ 'dan gayrı neste gönüllerine getürseler ki mâ-sivallahdur, 'azâb-ı bu'd ile mu'azzeb olurlar. Zirâ ki mukarribler Hakk Te'âlâ'dan ma'rifetin tahsîl ve hâsıl itmişlerdür ya'nî Hazret-i Hakk'dan ırag olmag 'azâbı ile mu'azzeb olurlar kim "yuhâsibkum bihillâhu"⁴⁶ onlarun hakkındadır ve mukarriblere Hakk'dan ırag olmag katı 'azâbdur.

Beyt: *Getürse gönline gayrı mukarreb
'Azâb-ı bu'd ile olur muazzeb*

Hazret-i Şeyh'e su'âl itdiler işbu âyetden ki "yâ eyyetuhennefsü'l mutma'inneirc'i ilâ rabbiki râdiyeten merziyeten fedhulu fi'ibâdi ve'd-hulî cenneti"⁴⁷. Ya'nî ol cennet ki Hazret-i Hakk Te'âlâ'ya muzâf olmışdur, ol ne cennetdür, didiler. Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdı ki: Nefs-i mutma'innenün iki sıfatı **(134a)** vardır; birisine sıfat-ı râziyye dirler ve birisine sıfat-ı maraziye dirler ve cennet dahi iki nev'dür, cennet-i hâsdur ve cennet-i 'âm oldur ki anda yemek ve içmek ve şehvet var ola ol 'âm kullar içündür ki ana müstahakk olmuşlardur. Ammâ cennet-i hâs oldur ki Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun zâtına mensûbdur "ve'd-hulî cenneti"⁴⁸ didüğü oldur, ol hâs kullar içündür. Ya'nî ol likâdur ve müşâhededür anda yemek ve içmek olmaz. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e işbu âyetden ki "Allahu yetevfeffâ'l-enfusa hîne meftihâ velletî lemtemut fi menâmihâ fe yumsiku'llletî kadâ aleyhâ'l-mevte ve yürsilul uhra ilâ ecelin musamma"⁴⁹ ya'nî ol nefis ki hâlet-i mevtde olur nice nefsdür ve ol nefis ki hâlet-i mevtde olmaz nice nefsdür ve ol ki hâlet-i menâmda olmaz nice nefsdür, didiler. Cevâb: Hazret-i Şeyh

Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Ol nefis ki hâlet-i mevtde olur, ol cisimdür ve bedendür ve ol nefis ki hâlet-i mevtde olmaz, **(120b)** her 'alâmet ki âfâkda vardur ol nefisde peydâ olur ve ma'rifet-i eşyâ hâsıl olur. Pes Hakk'un hakîki ana zâhir olur.

*Rubâ'î: Ser-nâme-i nüsha-i hakikat dâni
K'ân ders zi levh hoş in mi hânî
Çün subh zi âfâk u zi enfüs be-demîd
Hakkiyet-i hakk çü rûz-ı rûşen dâni*

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki hakikat nüshasının ser-nâmesin bilemen. Şundan ötürü ki ol dersi kendü gönlünün levhinde ohırsın çünki âfâkdan ve enfüsdan subh dogu, ya'nî bir alâmet pertevi zâhir ola, ol Hakk'un hakîki şol rûşen gün kimi göresin. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "Allâhu nûru's-semâvâti ve'l-arzı meselu nûrihî kemişkâtinfihâ misbâhun e'l-misbâhu fî zucâcetin e'z-zucâcet"⁵⁰ âyetinde buyurdu ki: Bu âyet-i tefsîr, insâdadur "fihâ misbâhun" ya'nî ol mişkât ki bedendür, anda bir çerâg vardur. Ol çerâg anun setridür, çünki beden-i insânda çerâg oldu, ol çerâg bir niçe nesteden **(121 a)** lâ-büddür ki kıyâm bula. Evvel bir taraftan lâ-büddür ki ana yağ koyalar. İkinci yağ gerekdür tâ çerâg rûşen ola ve dahi zücâce ki âyetde mezkûrdur, gönüldür ve ol yağ ki mezkûrdur. Ol zeytunedür ki şecere-i mübârekdedür. Şarkî degül ve garbî degüldür. Ol şecerenün aslı rûh-ı peygamberdür 'aleyhi's-selâm ve fer'i sâir ervâh-ı insâdur. Bes gönül pertevi rûşen olması ol çerâgdandur. Zeytün vâsıtasıyla ya'nî her vakt ki çerâg zücâceden ola, ol sırâca münevver olur elbette ol sırâca münevver olması vâsıtasıyladur. Mişkât ya'nî beden dahi münevver olur.

*Beyt-i 'Arabî: "Fe'l-cismü mişkâtun ve fihî zucâcetun
Kad gulikat bi-selâsile minhâcun
Mutevekkidun bi'n-nûri min zeytûnetin
Fâkat bihî behcetuhâ li-kulli sirâc"⁵¹*

Bu beytün ma'nîsi budur ki cism mişkâtdur ve anda zücâce vardur. Tahkîka muğlak oldu selâsil-i minhâc ile veyâ yanıcıdur nûr ile zeytuneden. Fâik **(121b)** oldu, cemî'-i çerâgların üzerine behcet bırıgıdı. Pes her vakt ki rûh gönülde karâr ide gönül zinde olur. Çünki zeytün yağı âhir ola, nûr-ı misbâh dahi âhir olur. Her vakt ki rûh müfârakat ide, 'âlem-i ervâha yetişe, sırr-ı müfârakat ider 'âlem-i esrârda.

*Beyt: Her ki û zîn dâm ki çün bend suver-i be-şiked
Der fezâ-yı 'âlem-i ma'nâ be-asl-ı hod resed*

Bu beytün ma'nîsi budur ki her kimse ki bend-i sûretin ya'nî ten kaydını bu beden kafesinden uşada gidere, zulümât-ı vücûddan halâs bula. Ma'nî 'âleminün yazısında aslına yetişür. "yekâdu zeytuhâ yuzî'u velev lem temseshunârun nûrun 'alâ nûrin"⁵² ol fitile nûrdur, od degüldür ve od tohummadın şu'le virür ve Hazret-i Hakk Te'âlâ benî Âdem'de bir nûr koymuşdur ki ol çerâgdur ve bir dahi kendünün zât-i pâk-i mukaddesi nûrından irişür, iki nûr birbirine karışur. Her netse ki görünür, meselâ göz nûrıyla güneş nûrı yâ çerâg nûrı **(122a)** kimi ikisi bir yerde olsa her neste görünür ve misbâh nûrdur, nâr degüldür. Pes çünki Hakk Te'âlâ zât-ı insânda bir nûr-ı ta'biyye itdi ki ol nûr-ı misbâhdur ve bir nûr dahi kendünün zât-ı pâk-i mukaddesinün feyzinden virdi ve bu iki nûrun ittisâlinden tâ ki eşyâ idrâk olına ve

"nûrun 'alâ nûrin"⁵³ ondan 'ibâretdür, çünkü zulmânî hicâbı götürüle. Nûr-ı mutlak bakî kala ki ol misbâhdur, ammâ Hakk Te'âlâ'nun zât-ı mukaddesî nûrı bu nûra ki nûr-ı misbâhdur, muttasıl olsa bu iki nûrun ittisâlınden idrâk-i ma'rifet'ullah hâsıl olur. "ve yehdi'llâhu linûrihî men yeşâ'"⁵⁴ bu ma'nîden 'ibâretdür, ol hidâyetdür, 'ilm-i ma'rifetu'llâhdur.

Beyt: Âfitâb-ı hüsn ez çün sâye ber cân efkened
Maşrık-ı dil-râ ber-âyed sad hezârân âfitâb
Perde-i zulmet derîd u nûr şod der nûr gark
Tâ derî nûrun 'alâ nûrin küşâd ez cümle bâb

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki ma'sûkanun hüsnî güneşi çünkü cân üzerine (118b) sâye bırardı, gönül maşrıkına yüz min güneş geldi ve zulmet perdesin yırtıldı. Nûr, nûr içinde gark oldu. Tâ ki her kapudan "nûrun 'alâ nûrun" kapusın açdı. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "ellezîne yestemi'ûne'l-kavle ve yettebi'ûne ahsenehü"⁵⁵ âyetinde buyurdu ki: Her vakt ki gönül kulağı işidici ola "ve te'iyehâ üzünün va'iyâ"⁵⁶ ve şöyle ki Kur'ân-ı Hakk'ı istima' ile işide ve ahsenine mutâba'at ide. Şöyle ki Hakk Te'âlâ'nun ol emrine ragbet ide, ihlâs ile telakkî göstere, şöyle ki gönül istima' ide, semâda ola ve eger nefis kulağıyla işidüp istima' ide, hatâda olur. Vaktâ ki sâlik gönül kulağıyla işide, dahi ahsenine mutâba'at ide ve anun misâli şöyle ola ki; meselâ bir şâhinün başından tumagasın alalar ve dahi saydın göstereler. Şöyle ki ol kuşun gözinden hicâb gitse ol saydın ardınca pervâze ider ve ıztırâba düşer tâ ol saydı bulmayınca (119a) sükûn u karâr itmez ve ehl-i vecdün hâli ana benzer. Meselâ ehl-i

vecd kavvâlden bir kavlı işidse ki ol kendünün makâm ü menzili olsa ıztırâba düşer. Şöyle ki matlûbına ve maksûdına irişmeyince ârâm u karâr itmez.

Beyt: Cây-ı ârâm u karâr sâ'id-i sultân ne konend
Âşıkânî ki der-în evc-i taleb şehbâzend

Bu beytün ma'nîsi budur ki sultân bile kendin özge ârâm u karâr idecek yerleri yohdur. Şol 'âşıklarun ki taleb-i evcinde şeh-bâzlardur. Maksûd oldur ki şol 'âşıklar ki anlara cihet-i rûhâniyyet gâlib olmuştur. Anların biri Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun yed-i kudretindedür ya'nî matlûba vâsıl olmakdan kifâyetdür, ammâ şunlar ki kavâlden sözi nefis ile ve hevâyî ile işidürler, durup ortaya gelürler ve raks-ı nefsânî ve şehvânî iderler, onlara ol semâ' haramdır.

Beyt: Üns-i dil yâftegân-ı harem-i halvet-i dost
Bâ çunîn mezbele-i cife kücâ perdâzend

Bu beytün ma'nîsi budur (119b) ki dostun halvet-i haremi ile gönli ülfet dutmuş kimsenün munun kimi murdâr mezbelede haçan karâr ider ya'nî bu beden küdüratında ve vücûd zulümâtında haçan sükûn ider. Ondan sonra Hazret-i Şeyh Safî kuddise sırrahu buyurdu ki: Semâ' üç kısımdur birisi tevâcüddür, birisi vecddür, birisi hâletdür. Makâm-ı tevâcüd oldur ki meselâ sözi işidicek şol bir hasta kimi ki titremek gâlib olmuştur, ammâ ihtiyârı vardır, 'aklı gitmez. Ol kimse egerçi gönli ile işidür lîkin temâm sıhhat bulmaz za'îfdür. Ammâ semâ'-i ehl-i vecd ihtiyârî degüldür. Şol degirmen çarhı kimi ki hareketi ve devrânı kendü ihtiyârı ile degüldür ve ne kadar ki çarhunun suyu ziyâde ola ve kuvvetli ola anun hareketi dâhi ziyâde olur ve ol

birisi ki hâletdür, ol dahi semâ'dur ve semâ' ehli vücûddur ki kendü hâleti ana gâlib olmışdur. Dilerse kendü katına ve hâletine varur ve semâ' (120a) eyler ve dilerse itmez ve evvelki kendü vaktine vardur. Meslûbü'l-ihdiyâr degüldür. Dilerse hareket eyler, dilerse itmez.

Beyt: Çün dil ender mesned-i temkîn nişest
Şeh-sıfat şod ihtiyâreş zîr-i dest

Bu beytün ma'nîsi budur ki çünki gönül kudret mesnedinde oturdu. Şâh kimi ihtiyârı taht-ı bedende oldı. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "yâ eyyühe'llezîne âmenuittekullâhe ve'bteğû ileyhi'l-vesîlete ve câhidû fî sebîlihî le'allekum tuflihûn"⁵⁷ âyetinde buyurdu ki: Mertebe-i 'avâm-ı mü'minîn zikr olunmuşdur ki "yâ eyyühe'l-lezîne âmenu't-teku'l-lâhe"⁵⁸ ya'nî imândan sonra takvâyı emr olmag 'avâm-ı mü'minler hakkındadır ve hem bu âyetinde mertebe-i hâs dahi mezkûrdur ki "ve câhidû fî sebîlihî"⁵⁹ ya'nî cehd itmek Hakk tarîkını yerine getürmekdür ki Hazret-i Risâlet-penâh'a ve e'imme-i ma'sûmîne salevâtu'l-lâhi 'aleyhim ecma'în et-tayyibîne et-tâhirîne bir vech ile mütâba'at itmekdür (116 b) ki kıl mikdârı evâmîr ve nevâhîden neste fevât olmaya ve bi-kadrü'l vüs' nefsun muhâlefetine sa'y ide ve hem bu âyetde mertebe ahassü'l-havâs dahi mezkûrdur ki "vebteğû ileyhi'l-vesîlet"⁶⁰ ki vesîle Hazret-i 'İzzet'e yüz suydur ki sâlik Hazret-i 'İzzet'e tekarrüb bulmuş ola ve ma'rifet hâsıl itmiş ola, yüz suyu ele getürmüş olur.

Beyt: Ender în Hazret kesî râ âb-ı rûst
K'û be-çeşm-i rûşen-i hod âb-ı cûst

Bu beytün ma'nîsi budur ki: Ol Hazret'de şol kimse yüz suyu hâsıl ider ki; rûşen göziyle ya'nî basîret ile yüz suyu isteye ve ne kadar ki sâlik ma'rifetullah ziyâde hâsıl ider, tekarrüb dahi ziyâde olur ve ne kadar ki tekarrüb ziyâde olur, yüz suyu dahi ziyâde olur. Şol delîl ile ki du'â vü tazarru' vaktinde Hazret-i 'İzzet'de anlarun yüz suyu şefî' olur mücrimlere şundan ötrü ki; Hazret'de anlarun ziyâde tekarrübi vardur. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh (117 a) Safîyyü'd-dîn kaddesallahu sırrahu "innemâ yahşallahe min 'ibâdihi'l-'ulemâ'u"⁶¹ âyetinde buyurdu ki: Hazret-i Hakk Te'âlâ'dan korhmak anun emrin yerine getürmekde dahi ziyâde olur ve ol korhmadan emrini yerine getüren kimse olmaz illâ 'âlim billâh⁶² olur. Pes ma'lûm oldı ki 'ulemâdan murâd, şol cebre vü kahra 'âlimler imiş ki nefsi emâreyi cebr ü kahr vazîfesin ve Hakk Te'âlâ'dan korhmak ve emrin yerine getürmek ve vazîfesini yerine getirüp ri'âyet idenler imiş ve dahi bilgil kim Hazret-i Hakk'dan korhan şol 'ulemâ-yı cebriyye degül kim nefy-i kudret ihtiyâr iderler dahi hareket-i 'abd ü hareket-i cemâdât kılurlar ve şol 'âlimler dahi degül ki riyâset-i dünyeviye meşgûl olup giriftâr kalmışlardır. Nitekim zemânımız 'ulemâsın müşâhede iderevüz, görürevüz şol ferâset üzerine ki, lafzullahu merfu' ohurlar dahi 'ulemâ-yı mensûb ohurlar ya'nî "innemâ yahşallahe min (117b) 'ibâdihi'l-'ulemâ'u"⁶³dirler. Asl-ı ma'nî ol vakt bu olur ki; Hazret-i 'İzzet'den çünki havfları ziyâde olur. Tekarrüb hâsıl itmiş olurlar. Yüz suyunu ele getürmüş olurlar. Ol vaktin Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun rızâsı ol 'âlimler ile olur ve cemi'-i vücûh ile anlara muvâfakat olur.

Beyt: Çün be-fermân nîstî z'ân nîst fermânet revâ
Ger to fermân-ber şevî fermân-ı Hakk fermân-ı tust

Ma'nî-i beyt-i manzûme: Ger mutî' olmazsan ana hâcetün olmaz revâ,
lîk emrine mutî' olsan bulursun i'tibâr. Bu beytlerün ma'nîsi budur ki; çünkü emrine
itâ'atün yohdur andan ötürü ve hâcetün revâ olmaz. Eger sen emre mutî' olsan
Allâh'un rızâsı senünle olur.

Beyt: Hoş bûd 'âşık ki ma'sûkeş be-fermân bâşedeş
Hoş bûd cânı ki hem-sâzi zî-cânân bâşedeş

Hoşdur ol 'âşık ki ma'sûkı ola fermân ana. Hoşdur (118a) ol cân kim musâhib ola
hem cânân ana. Bu beytlerün ma'nîsi budur ki; hoşdur ol 'âşıkun hâli ki ma'sûk anun
hâline imtisâl ide ve hoşdur ol cân kim anun hem-sâzi cânân ola. Fâ'ide: Hazret-i
Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu "ve men yehruc min beytihi muhâciran ila'llâhi
ve Resûlihi summe yudrikuhu'l-mevtü fekad veka'aecrehu 'ala'llâhi"⁶⁴ âyetinde
buyurdu ki: Sâlik çün kademini taleb yolunda koydu. Ol sâlik hem hâcı olur ve hem
gâzi olur ve hem şehîd olur. Evvelâ hâcı olur. Anun için ki kademini Ka'be-i hakîki
yolunda koydu kim ol didârdur ve müşâhededir.

Beyt: Hoşest in ser-bâzî der in râh
Ki rû bâ-kible-i rûy-ı tû bâşed

Bu beytün ma'nîsi budur ki: Hoşdur benim bu yolda cân u dil oynatduğum ki, yüzüm
senün Ka'be-i yüzüne karşı ola. İkinci gâzi olur ki kendü nefsine gazâ ider. Hazret-
i Hakk Te'âlâ yolında ana muhâlefet ider. Üçüncü şehîd olur ki dostun (114 b) likâsı
ârzûsında olur ve hem derece-i a'lâya yeter ve her kim dostun likâsı 'aşkında öle
şehîd olmuş olur ki "Men mâte mine'l-'ışki fe-kad mâte şehîden"⁶⁵

Beyt: Hayât-ı tâze yâbed bâ şehâdet
Ki kurbân ber ser-i kûy-ı to bâşed

Bu beytün ma'nîsi budur ki, dost meclisinde her kim ki kurbân ola, ol ârzûda
şehîd olup yeni cân bulur. Her sâlik ki bu yolda sülûk ide matlûbına ve maksûdına
yetişür ve Hazret-i Hakk Te'âlâ ol sâliki nihâyet âmâline yetişdürir. Çünkü kademini
savb-ı savâbdan ve tarîka-i tarîkatden münharif kılmasa, ya'nî döndürmese andan
sonra vâki' ola onun eciri Hakk Te'âlâ'ya ki "fekad vaka'a ecrühü alallahî"⁶⁶
Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu "Fanzur ilâ âsâ'ri rahmetillâhi
keyfe yuhyilarza ba'de mevtihâ"⁶⁷ âyetinde buyurdu ki: Şöyle ki zâhirde bu yer
ölmüşdür ve donmuşdur. Yaz yağmuru suyuyla ve hevâsı ile hayât bulur ve envâ'-ı
reyâhîn ü enhâr (115a) ve nebâtât ü eşcâr yer yüzünde zâhir olur. Gönül dahi
eyledür. Nefs-i emmârenün kışı hevâsıyla ölmüş ve donmuşdur. Çünkü tâlib-i zikre
meşgûl ola, ol zikrden tâlib-i âsâr-ı üns-i mahabbet -i İlâhî hâsıl olur ve ol
nefsânî zemherirleri bâtından def' olur, gönül yeri yumuşak olur ve kâbil-i 'imâret
olur. ki "summe telînu culuduhum ve kulubuhum ilâ zikrillahi"⁶⁸ ve ondan sonra
tâlibün gönli yeri havâs-ı kelime-i tevhîdden rahmet yağmurunun hevâsı âsârından
hayât bulur ve neşv ü nemâ kuvvetin tapar. Tâ ki envâ'-i reyâhîn-i ma'rifet-i dost
gönül yerinde biter ve ucalur ba'zı kütübde mestûrdur. Hazret-i Hakk Te'âlâ
buyurur ki: "Abdi cenneti bûstânuke ve kalbike bûstânî"⁶⁹ Ya'nî: Ey menüm bendem!
Menüm cennetüm senün seyrângâhundur ve senün gönlün menüm seyrângâhundur. Fâ'ide:
Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu "efemen şerehallâhu sadrehu li'lislâm"⁷⁰
âyetinde buyurdu : Murâd sadrdan, gönüldür. (115b) Her vakt ki kalbünün inşirâhı

hâsıl ola ve tasfiyesi ola. Allahu Te'âlâ'nün nûrı ire. Ol gönülde karâr ider. İnşirâh mikdârınca gönül, mahall-i nûrullah ü ma'rifetullah olur. İnşirâh ziyâde oldukça nûr-ı ma'rifet dahi ziyâde olur. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "felemmâ cenne aleyhi'lleylü rea kevkeben kâle hâzâ rabbi"⁷¹ âyetinde buyurdu ki: Hazret-i Hakk Te'âlâ İbrâhîm Peygamber'e 'aleyhi's-selâm evvel mükevvenâtı ve arz u semâvâtı gösterdi. İbrâhîm çünkü bunları gördü andan yakîn buldı ve mükîninden oldu "ve kezâlike nuri İbrâhîme melekûte'ssemavâti ve'l-arzı ve liyekûne mine'lmûkînîn"⁷². Ve kevâkib neyyirini ve ecrâm 'uluvvîni ve süflîni zâhirîni mecmû'îni gördü. Sâhib-i yakîn oldu. Pes ol yıldız ü ay ü güneş ki İbrâhîm'e bâtında münkeşif oldu. Şöyle ki Hazret-i Hakk Te'âlâ buyurur: "Felemmâ cenne aleyhi'lleylu rea kevkeben."⁷³ Çün evvelâ İbrâhîm kevkebi gördü. 'Âlem-i bâtında (116a) eyitdi ki: Bu menüm rabbümdür. Çünkü ol yıldız dolandı, nefy-i ulûhiyyet itdi. Ol kevkebden ki "lâ uhubilâfilîn"⁷⁴ çünkü İbrâhîm ol hâlden terakkî buldı. Ayı gördü eyitdi: Budur menüm rabbüm. Vaktâ ki ol dahi dolandı. Andan dahi nefy-i ulûhiyyet itdi ki: "Lein lem yehdinî rabbi le ekûnenne mine'lkavmi'z-zâllîn"⁷⁵ Çünkü ol hâlden dahi terakkî itdi. Güneşi gördü ve ol güneş sâfîrak idi ve nurlu idi, eyitdi: Budur menüm rabbüm ki, bu ekberdür. Çün ol dahi dolandı. Andan dahi nefy-i 'uluhıyyet itdi ve a'râz-ı küllî gösterdi. Ol vakt tamâm teveccühin Hazret-i 'İzzet'e kıldı ve eyitdi ki: "inni veccehtü vecchiye li'llezî fetarani iclâli vecchike yâ mevlâi yemne'unî men ensube sûreteke bi's-şemsi ve'l-kameri"⁷⁶

Beyt: *Yüzün letâfeti koymaz mı ki benzedeyüm
Ki bu şu'â ile yüzünü güne vü aya*

Bu beytün ma'nîsi budur ki: Ey menüm ma'bûdum! (112b) senün sûretün letâfeti koymaz meni, men`eyler seni aya ve güne teşbîh itmekden.

Beyt: *Âfitâb-ı ma'rifet ez burc-i dil çün ser-zened
Sad hezârân âftâbeş hem çü zerre ber-zened
Meş'al-i gerdün be-sûzed ger tecellî-i celâl
Meş'alî ber neyyireyn-i a'zâm ü asgar zened*

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki; ma'rifet güneşi, gönül burcından çünkü su'ûd itdi, yüz bin güneş şol zerre kimi ola ve felegün meş'ali ile yana, ger anun celâli tecellîsi şu'lesi urırsa a'zâmın asgarının neyyirlerine. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz "e'llezîne âmenu ve tetmainnu kulûbuhum bi-zikri'llahi elâ bi-zikri'llâhi tetmainu'l kulûb"⁷⁷ âyetinde buyurdu ki: İtminân-ı dil zikrullâh iledür, ammâ mücerred dimekle degüldür. Belki müdâvemet itmek gerek tâ ki zikr mezkûra irüşe. Meselâ şunun kimi ki bir teşne kişi bir berîde su istese (113a) ki ser-gerdân ü serâsîme olup dudagları titrese ve mey su dimekle susalugı kanar mı? Belki tahassüri ve iştiyâkı dahi ziyâde olur. Tâ suya irüşmeyince ve suyu bulup içmeyince karâr itmez ve susalugı kanmaz. Pes tâlib dahi vaktâ ki zikre meşgûl ola, gönli Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun mahabbeti ile germ ola visâl susızlığı gâlib olur ve dost cemâlin görmek ister. Adın andugıyla karâr itmez Diler ki onun sâhibini bula ve ana irüşe. Andan yana susar, gerçek tâlib olur, segirdür. Vaktâ ki sıdk ile taleb eyledi, ma'sûk cemâlinden nikâbı giderür ve 'âşık gözinden dahi hicâbı giderür. 'Âşıkun gönli gözi ma'sûk ile dopdolulu olur. Hiç anda ma'sûkdan özge neste sığmaz. Nitekim denilmiştir.

Beyt: Menüm gönlüme cüz' yâr sığmaz
Dolupdur yâr ile agyâr sığmaz

Pes mādâm ki 'âşıkâ visâl hâsıl olmamışdur, itminân hâsıl olmamışdur; itminânun dahi nûrî vardur. Hâssa (113b) ki ol nûr gele gönle, âyine-i itminân ol vakt hâsıl olur. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "Efere eyte meni'ttehaze ilâhehu hevâhu"⁷⁸ âyetinde buyurdı ki: Mādâm ki gönül tahtınun üzerine nefsün hevâsı gâlib olup geçe, hâtemi dîv eline virmiş olur ve dîvi pâdişâh itmege kabûl itmiş olur ve dîv-perest olur ki, ol dîv nefs-i emmâredür. Ammâ hâtemi dîv elinden alsa gönli tahtını nefsdan ve nefsün hevâsından pâk eyler ve tahtı dîv tasarrufından kurtardur, Hudâ-perest olur.

Beyt: Müsellem ân gehî ger der tu-râ mülk-i Süleymânî
Ki hâtem-râ zi dest-i dîv-i nefs-i hîş-bestânî

Manzûme: Süleymân mülki şol vaktîn olur sana müsellem kim
Alasın dîv-i nefsanî elinden hâtem-i cânı

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki, mülk-i Süleymân sana şol vakt müsellem olur ki, hâtemi dîv-i nefsün elinden alasın meselâ şunun kimi ki, bir hâtûn kişiye 'akd-i nikâh olsa (114 a) kimse dahi nikâh itmek mümkün degüldür. Mādâm ki evvelki 'akd ile mukayyeddür. Çünkü kayd-ı nikâh-ı evvelden halâs bula ve 'iddeti münkazî ola. Ol vakt ol hâtûn kişiyi bir gayri kimseye dahi nikâh ile virmek olur. Pes gönül dahi ki nefsün hevâsı kaydıyla mukayyeddür. Ol gönülde Hakk'un tasarrufı olmaz, mādâm ki nefs ü hevâ-yı nefis gâlibdür. Ammâ ol vakt ki kayd-ı hevâ-yı nefsdan halâs bula ve tecellî bula ve tasfiye bula ki ol tasfiye 'iddet mesâbesindedür ve Hazret-i Hakk Te'âlâ tasarruf itmekte ol gönlin liyâkati olur. Pes ol gönül hulâsası olur ki "beyne'l-isbe'ayni min esâbi'i'r-rahmani"⁷⁹dür. Ya'nî Hakk Te'âlâ'nun yed-i kudreti barmagınun iki barmagı arasındadır.

Beyt: Hoş ân dil ki ... nakş-ı û remz-i cânest
Ki mühr-i isba'i Rahmân ber-ânest.

Bu beytün ma'nîsi budur ki; hoşdur ol gönül ki anun nakşı remz-i cân ola, dahi Hakk Te'âlâ'nun (110 b) yed-i kudretün barmagı mühri anun üzerinde ola. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "ve aherûne 'aterefû bizünubihim hâletu 'amelen sâlihen ve ahare seyyi'en"⁸⁰ âyetinde buyurdı ki: Sûd ki bir hayvân emceginden gelür, pâk u tâhirdür. Eger ol sūdün memrinde ya'nî emceginde bir madde olsa ki ol sūd kan ile, irin ile karuşmuş çıhsa ol sūd pâk olmaz. Pes onun tedbiri budur ki ol madde ondan gitdürülür. Şöyle ki ol sūdün şâ'ibeyi mülevves kalmaya. Andan sonra gelen sūd pâk ü sâfî gele. "lebenen hâlisân sâ'igan li'ş-şâribîn"⁸¹ ola ve gönül dahi hemçünân mahall-i vâridât ve ilhâm-ı fücûr ve takvâdur ki "fe'elhemehâ fucurehâ ve takvahâ"⁸². Pes 'amel dahi muhtelit olur ki hâletü "'amelen sâlihen ve ahare seyyi'en"⁸³ Çünkü ilhâm-ı fücûr kapusu mestûd ola. Şeytânî vü nefsanî igvâlar ondan münkati' olur. Ondan sonra ol 'amel ihlâs ile olur ve pâk olur. (111a) "Elâ li'llâhi'd-dînu'l hâlisu"⁸⁴

Beyt: Ân câm-ı safâ ki râh u rûhest
Direv bî-şâ'ibe gubâr u hâşâk [hüşest]

Bu beytün ma'nîsi budur ki: Ol safâ şarabı ki onda cânun râhatı var. Şâ'ibe gubâr u haşâksız hoşdur ki anda şâ'ibe-i mülevves olmaya. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu "mâ zâga'l-basaru ve mâ tagâ"⁸⁵ âyetinde buyurdu ki: Hazret-i Peygamber sallallâhu 'aleyhi ve sellem gâyetde 'âlî-himmet idi ve himmet-i nazarın hîç vechile mâdûna halt itmezdi. Ya'nî eksük itmezdi tâ şugl kadar ki kendü maksûdına yitişünce çün nazarı nûrı matlûb ile münevver oldı, eşyâya mürâca'at itdi ve ahvâl-i eşyâyı kemâhiye gördi ve vâkıf oldı ve andan sonra Hakk Te'âlâ anun gönlinde gözine karâr itdi ve 'azamet-i Hazret'den özge kimse anun gönlinde yer dutmadı ki "mâ zâga'l-basarü ve mâ tagâ"⁸⁶.

Beyt: *Zihî hoş nergis-i mahmûr ân bâg*
Ki dâred hüsn-i nûreş kühl-i mâ-zâg

(111b) Bu beytün ma'nîsi budur ki, hoş nergis-i mahmûrı var ol bâgun ki, anun gökçekliginden "mâ zâga'l-basaru ve mâ tagâ"⁸⁷ sürmesi vardur ve bâgdan murâd, melekûtdur ve nergis-i mahmûrdan, gönül gözidür ki kühl-i mâzâga dutmuşdur. Pes sâlik dahi bu hoşdur ki anun baglu gözi kühl-i mâzag ile mükehhel ola. Ya'nî sürmelü ola ve maksûda irüşe ve tayy-ı menâzilde hîç bir neste ana mahlût olmaya ki anun 'âlî himmetine lâıyk olmaya ki, maksûddan girü kala, nazar-ı himmetini eşyâdan döndüre. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu "ve inne ilâ rabbike'l-müntehâ"⁸⁸ âyetinde buyurdu ki: İntihâ-yı tarîk Bârî Te'âlâ Hazreti'nde olur. Tarîk-i intihâ odur ve ol âlemleri yaradan pâdişâha "bilâ kem ve lâ keyf"⁸⁹ nihâyet yohdur ve evveldür, bidâyetsiz ve âhirdür, nihâyetsiz. Ammâ sâlik ol neste ki vazîfe-i tarîka-i ila'lallâhdur yerine getüre tarîk-i (112 a) müntehâ olur ve ol sâlik vâsıl-ı Hakk olur.

Beyt: *Âhir in vâdi-i hûn-rîz be-pâyân âmed*
Âhir in derd-i ciger-sûz be-dermân âmed

Bu beytün ma'nîsi budur ki: Âhir ol kan tökici vâdi pâyâna geldi. Âkıbet bu ciger yahıcı derd dermâna yetdi ve şahs gerekdür ki Hakk-ı Sübhâne ve Te'âlâ'nun tarîk-i müstakîminde ola, eger üftân ü hizân dahi giderse hulûs-ı i'tikâd gide ve savb-ı savâbdan münharîf olmaya. Şâyed ki ol za'f ile giderken nâ-gâh bir şeh-suvâr yetişe fitrâk-i 'inâyet ile anı baglaya, maksûdına ittisâl ide. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu "fe emme'llezîne fî kulubihim zeygun feyettebi'üne mâ teşâbehe minhü ibtigâ' a fitneten vebtiga'a te'vîlihi"⁹⁰ âyetinde buyurdu ki: Ruhsat istemek umurdur ki müteşâbihün 'akabince gitmen ki gönül zeygındandır. Ya'nî kasâvet-i kalbdür ve meydân-ı nefsi gen eyler ve sâlik gerekdür ki meydân-ı nefsi dar ide. Eger (108 b) meydân-ı nefsi dar itmese fitne-i tâlib olur ve girü kalan kimseye dahi fitne bırahur ve te'vîl taleb ider. Hâl budur ki anun te'vîlin bilmez illâ Hakk Tebâreke ve Te'âlâ bilür ki "vemâ ya'lemu te'vîlehu illallâhu ve'rrâsihüne fi'l-'ilmi"⁹¹ ve 'ilmde râsih olandan murâd, ehl-i hakîkatdür. Ya'nî her kim Hakk Te'âlâ'yı idrâk itdi, cemî' 'ilm ana hâsıl olur ve cemî' eşyâya vâkıf olur. Lâ-cerem cemî' nestenün te'vîli ana zâhir olur.

Beyt: *Râzest der in perde ki ber ehl-i hakîkat*
Çün rûz heme rûşen ü çün subh 'iyânest

beytün ma'nîsi budur ki; bu perdedür bir sırrı vardır ki ol hakîkate ol sır gün kimi rûşendür ve subh kimi 'ıyandır. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "*felâ tehâfûhüm ve hâfûni in küntüm mü'minîn*"⁹² âyetinde buyurdu ki: Bir kimse ki Hakk Te'âlâ'dan korhar, cemî' netse andan korhar. Kim ki Hakk Te'âlâ'dan korhalmaz, cemî' eşya andan korhalmaz.

Beyt: *Şîr çün der peşe âyed reh buved ber merd-i saht*

(109 a) *V'er ne her tıflî reved küstâh-ı der şâh-ı dıraht*

Bu beytün ma'nîsi budur ki, aslan çünkü peşeye gele ehl-i sefere yol müşkil olur. Eger peşede aslan olmasa her oğlan agacın dalına çıkar tekellüfsiz. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "*ve'l-lezîne câhedû fînâ lenehdiyennehüm sübülenâ*"⁹³ âyetinde buyurdu ki: Murâd sübülden, tarîk-i şerî'atdür ve tarîk-i tarîkatdür ve tarîk-i hakîkatdür. Ya'nî bir kimse ki menüm rızâmda cehd itmiş ola, men bu üç yolu ana gösterem. Ammâ tarîk-i şerî'ati sûretde kat' itdürem. Meselâ tarîk-i hâc kimi ve gazâ kimi ve taleb-i 'ilm-i zâhirî kimi ve bâtinî; sefer-i mübâh kimi taleb-i kesb-i helâlde ve tarîk-i tarîkat sıfat ile kat' itdürem. Ya'nî ol vakt ki taleb nefsini şerî'at bendiyle bend ide, sıfat ana münkeşif olur ve tarîk-i hakîkati gönül ile kat' itdürem ki, ol tarîk-i hakîkat tarîkidür gönülden Hazret-i 'İzzet'e. Vaktâ ki tâlib, 'alâyıık-ı nefsânî ve 'avâyık-ı cismânî (109 b) ve kazurât-ı tab'iyye kat' ide, tarîk-i hakîkat anun gönline münkeşif olur.

Rubâ'î: *Sâlik be-her-ân râh ki nîküst reved*

Ve ân râh-ı safâ ki lâyıık üst reved

Çün cân bî-püşide nehed der-râhî

K'ân râh zi dil-i be-halvet dost reved

Bu rubâ'inün ma'nîsi budur ki, sâlik her hansı yol ki eyüdü, hûbdur varur, çünkü örtüsiz ve perdesiz koydu cânı yolda. Lâ-cerem ol anun gönline dost halvetine giden yoldur ve âyetinde mezkûr olan sebil, bu iki beytinde dahi mezkûrdur. Ya'nî sâlik her yola gider, eyüdü, hûbdur didüğinden murâd, tarîk-i 'âmdur ki şerî'atdür ve safâ yolu didüğinden murâd, tarîk-i hâsdur ki tarîkatdür ve cânı ortaksız kosa didüğinden murâd, beden küdürâtundan ve vücûd zulümâtından halâs bula. Anun kimi kimseye tarîk-i hakîkat münkeşif olur ki ol yol dost halvetine gider. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu (110a) "*Feminhüm zâlimün lînfesih ve minhüm muktesidun ve minhüm sâbîkun bi'l-hayrâti*"⁹⁴ âyetinde buyurdu ki zâlim oldur ki âhiret evin harâb ide ve dünyâ evin muktesid ola evin ma'mûr evin harâb. Sâbîk oldur ki gönül evin ma'mûr ide ve nefis evin harâb ide.

Beyt: *'Âşık be-her ân sıfat ki bâşed bâyed*

Ki bûd-ı vücûd hîştin der bâzed

Bu beytün ma'nîsi budur ki: 'Âşık her sıfat ile ki olur eyle gerekdür ki vücûdî bûdını ortadan gidere ve bu ma'nî hemân nefis evin harâb idüp gönül evin ma'mûr itmekdür. Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "*Fa'lem ennehü lâ ilâhe illallâh*"⁹⁵ âyetinde buyurdu ki: Emr olındı Hazret-i Risâlet'e sallallâhu 'aleyhi ve sellem bu âyetde Allah Te'âlâ'yı vâhidliğla bilmege ve bir yerde dahi emr olındı. Şöyle ki sahîh rivâyetdür: "*Kâle resûlullâhi umirtu en ukâtile'n-nâse hattâ yeşhedu en lâ ilâhe illallâhe ve yukimu's-sâlâte ve yu'tu'z-zekâte fe izâ fe'alu*

zâlike 'asamû minnî dimâehüm ve emvâehum illâ bi'l-hakkı el-islâmi ve hisâbuhum"⁹⁶ (106b) ve bu mahalde bilmek ile emr olındı. Nitekim "*lâ ilâhe illallâh*" demek vâcibât-ı İslâm'dandır. Pes kelime-i tevhîdi bilmek ve ma'rifet hâsıl itmek dahi vâcibât-ı İslâm'dandır. Bu kelimeyi gaflet ile demekde gerçi şer'an günah yohdur, lâkin hakikatde günâhkâr olur ve bu kelimeyi demek, Hakk Te'âlâ'nun vahdaniyyetine şehâdet itmekdür. Meselâ eger bir kimse dârü'l-kazâda şehâdet itse bilmedüği nesteye, şer'an müstevcib-i tagrîr olur, ammâ ki bu kelime ki şehâdetdür, tâlib olan gaflet ile dise şer'an günâh yohdur lâkin hakikatde günâhkâr olur ve tarikatda müstevcib-i tagrîr olur. Anun tagrîri budur ki dâ'im nefesine cebr ü kahr ide ve riyâzet ile emr ide tâ ki taklîdden tahkîke yetişe. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu "*men kâna fi hazihi a'mâ fehuve fi'l-âhireti a'mâ*"⁹⁷ âyetinde buyurdu ki: İ'mâdan murâd, gönül gözinün i'mâsıdır, basar gözinün i'mâsı (107a) degüldür. Ya'nî bir kimse ki dâr-ı dünyâda gönline basîret tahsîl itmese âhiretde ana basîret kılıp hâsıl olmaz ve bu degül ki basar-ı zâhirî olmaya ve eger dâr-ı âhiretde basar-ı zâhirîsi olmasa hod ahvâl-i bâtını kıyâmetde mülâhaza itmezdi. Pes ma'lûm oldı ki murâd, basîret imiş ve hem da'vet ilâ Allâh onun üzerinedür ki "*kul hazihi sebîli ed'u ilallahi 'alâ basîretin*"⁹⁸ her kim bu dünyâda Hakk'ı görmedi dâr-ı âhiretde dahi görmeyiserdür.

Beyt: *Dîde ender hatâ kücâ âyend*

Tal'at-ı cân-fezâ-yı dil-ber mâ

Bu beytün ma'nîsi budur ki, göz bu hicâb ile mahcûb iken dostun cân arturıcı likâsın haçan görür ve gözden murâd, gönül gözidür ve seyyi'âtdan ma'lûmdur. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu "*in tusibhüm hasanatun yakulu hazihi min 'indi'l-lâh ve in tusibhüm seyyietün yakûlu hazihi min 'indina*"⁹⁹ âyetinde buyurdu ki: Bir tâ'ifeyi ki anlara hasene irüşdüğü vakt eydürler ki; "Bu Hakk Te'âlâ'dandır". (107b) Ve seyyi'e irüşdüğü vakt eydürler ki; "Bu Hakk Te'âlâ'dan degül" ve Hazret-i Hakk-ı Subhâne Te'âlâ bu mezâhibün nefesine şu âyet ile işâret idüp buyurdu ki: "*Kul kullun min' indillâhi hâsenâtün seyyiâtin yahse bu'l-halka ve't-takdîre*"¹⁰⁰. Ya'nî hasenede rızâ-yı Hakk vardur ve rızâ-yı nefis yohdur ve seyyi'ede rızâ-yı nefis vardur ve rızâ-yı Hakk yohdur ki: "*Mâ esâbeke min hasenetin femin-allâhi vemâ esâbeke min seyyi'etin femin nefsike*"¹⁰¹. Pes bizüm mezhebümüz Âdem mezhebidür. İblîs 'aleyhe'l-la'net mezhebi degüldür. Ya'nî Âdem Peygamber 'aliyyü's-selâm takdîr-i ma'siyyeti ve "*'asâ âdemu rabbehu fegavâ*"¹⁰² bildi ve ana 'ilm hâsıl oldı ve insâf itdi ve istigfâr kıldı ve ma'siyyeti kendü nefesine havâle kıldı ve eyitdi ki: "*Rabbenâ zalemnâ enfusenâ*"¹⁰³ ve İblîs 'aleyhe'l-la'net takdîr-i ma'siyyeti "*fefeseka 'an emri rabbîhi*"¹⁰⁴ bildi. Ana 'ilm hâsıl olmadı. Lîkin 'isyânını kendüye havâle kılmadı. (108a) Belki takdîr-i İlâhî'ye havâle kıldı. Eyle olsa Âdem 'isyânını kendü nefesine havâle itdüğinden nasîb-i rahmet buldı ve İblîs 'isyânını takdîre havâle itdüğinden nasîb-i la'net buldı. Pes bizüm işümüz Hazret-i Hakk Te'âlâ'ya kullugdur ve anun emrine imtisâl idüp nevâhîsinden imtinâ' kılmakdur ve her neste takdîr-i İlâhî'ye havâle itmek degüldür. Zîrâ ki Hazret-i Hakk Te'âlâ'ya 'âsî olursan hâl budur ki ana mahabbet izhâr idersün. Bu mahabbet hod muhâldür senden. Zîrâ ki ef'âlünde hiç mahabbet eseri yohdur. Eger mahabbetün gerçek olaydı ana mutî' olur idün. Zîrâ ki 'âşık ma'sûkına mutî' olur ve emrine

muhâlefet itmez ve sen Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun emrini yerine getürmedüğinden ma'lûm oldu ki sende mahabbetullâh yohmuş. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "*inne ashabe'l-cenneti el-yevme fi şugulin (104b) fakihûn*" ¹⁰⁵ âyetinde buyurduğu ehl-i cennetün her birisi ba'zısına mülâzemet iderler. Musâhabet itmekde şöyle ki dâr-ı dünyâ bir birine mülâzemet itdükleri kimi ve nasihat buyurdu ki bir eyü kişinün nasihatini gıymet saymag gerek birbirinizle mu'âmele ve mu'âşereyi kesmeyüp ârzü-yı şefkati birine getürün ki, âhiretde bu sohbet ele girmez. Zîrâ ki 'arsa-i 'Arasât'da vakt-i yevm "*vakta yevme yefirru'l-mer'u min ahih ve 'ummih ve ebih*"¹⁰⁶ birbirinden kaçarlar ve ehl-i cehenneme kendü şiddetinden ve su'ûbetinden bir kimsenün dahi kaygusu kalmaz ve ehl-i cennet dahi tena''uma şol vech ile maggûl olurlar ki sâ'ir ashâbun musâhabeti yâdlarına düşmez meger ki selâm ile ve ziyâret ile ahyâna. Pes bu hey'et-i ictima'iyye musâhabeti dünyâda olur, âhirette olmaz. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz **(105a)** "*el-yevme nahtimu 'alâ efvâhihim ve tukellimuna eydihim ve teşhedu erculihum bima kânü yeksibûn*"¹⁰⁷ âyetinde buyurdu ki hatm-ı efvah ü şehâdet a'zâ vü tekellüm-i cevârih şol kimseler içindür ki dünyâda insâf itmezler idi eger anlarda insâf u i'tirâf olsa idi ihtiyâc olmaz idi bu tarik-i ilzâm ile ve bu tayife ol tayifedür ki "*el-yevme nahtimu 'ala efvâhihim ve tukellimuna eydihim ve teşhedu erculihum bima kânü yeksibûn*"¹⁰⁸ anların hakkındadır ki dâr-ı dünyâda hatâ vü zeneblerine ikrâr u i'tirâf itmezler idi. Zîrâ ki eger bu dünyâda münsıf olsalar idi dâr-ı âhiretde dahi münsıf olurlar idi. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "*innema'l-mu'minûne iza zukirillâhu vecilet kulûbuhum*"¹⁰⁹ âyetinde buyurdu ki Hazret-i Hakk Te'âlâ zikr olınsa mü'minlerün gönline vecl ü havf hâsıl olur ve niyetince havf 'ameldür ve eger Kur'ân'dan bir ayet ohısalar bir mü'mine "*ve iza tulyet 'aleyhim âyâtuhu (105b) zâdethüm imnânen*"¹¹⁰ ol mü'minün imân üzerine yine imân ziyâde olur ve 'ilminün dahi neticesi yakındur ve yakından dahi tevekkül hâsıl olur "*ve 'ala rabbihim yetevekkelûn*"¹¹¹ ve eger tevekküle yakîn olmazsa tevekkül ol kimseden dürüst gelmez ve yakîn dahi keşfden hâsıl olur. Meselâ bir kimse bir ma'lûma yetişmek istese gönli ol ma'lûma kavî olmuş olur ve sâhib-i yakînün gatâsı ya'nî hicâbı basîret-i basîretten mürtefi' olmuş olur. Pes ol kimse münâcâtda salavât olur "*el-musallî yunâcî rabbahu'dur ve'l-lezîne yukîmune's-salâte*"¹¹² ma'nîden 'ibâretdür ki gönül Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun zikrinden vecl bulmuş ola ve dahi tilâvet-i Kur'ân'dan imân üzerine ziyâde imân bulmuş ola sâhib-i yakîn olmuş olur ve hicâbının basîretinden mürtefi' olmuş olur ve sâhib-i münâcât olmuş olur netîce-i zikrden inşirâh kılıp hâsıl ider çünkü gönli **(106a)** münkeşif ola eli dahi münkeşif olur "*mimmâ rezaknâhum yunfikûn*"¹¹³ iclâkı gönli ahlâkdandır ve 'alâmet-i şâhid-i zikrün gönül esîrine ve inşirâhına iki nestedür. Birisi hüsn-i hulkdur ve birisi hüsn-i sehâvet ya'nî çünkü gönül münşerih olur nefsun iclakı ortadan gider gönlün halâvet(i) zâhir olur. Ol halâvetden hüsn-i hulk hâsıl olur. Eğer bu iki şâhidi ki zikr olındı tâlibde bu neste ana ehl-i hâll dimek olur eğer olmasa ehl-i hâll dimek olmaz eğer ehl-i hâlüm dirse yalan söyler ve bir şahsda çünkü bu hısâl şöyle ola ya'nî vecl-i kalb kimi ve ez diyâr imân kimi ve tevekkül kimi ve huzûr-ı kalbi ile namâz gibi ve mâlı infâk itmek kimi eser-i zikr gönlünde hâsıl olur. Ol şahs mü'min-i kâmil olur "*ulâike humu'l-mu'minûn*"¹¹⁴ Pes anun kimi kimse ...¹¹⁵ derecât dimek olur "*lehüm derecâtun 'inde rabbihim*"¹¹⁶ Bârî Te'âlâ katında ola ve kerâmet "*ve*

*rızkun 'ala'llâh (102b) kerîm*¹¹⁷ ki zikr olındı anunla olur murâd anunla dimekden Hakk Sübhâne Te'âlâ'nun kudreti likâsı vü didârıdır. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "va 'bud rabbak hatta yetika'l-yakîn"¹¹⁸ âyetinde buyurdu ki kul olan kimse Mevlâsına hizmet idüp 'ibâdet itmek gerek nefsüne kulluk itmekden halâs bulunca tâ ki visâl-i hazret-i 'izzete yetişe ol vakt azâd kullardan olur ki kayd-ı rukıyyet-i nefsâniyeden âzâdlığ bulur.

Beyt: *Ender reh-i Hak şode muhakkak
Âzâd zi-nefs bende-i Hak*

Bu beytün ma'nîsi budur ki tarîk-i Hakk'da muhakkak oldu anun kimi kimse ki nefsinden âzâd oldu Tenri kulu oldu. Ammâ mekâtib kulda bir habbe dahi kalursa mâl kitâbetinden henüz ol kuldur hem çünân sâlikde nefis şâyibesinden bir şemme dahi kalsa henüz âzâd olmuş değildir lâkin şol vakt ki âzâdlığ muhakkak ola kulluğu dahi ziyâde itmek gerek tahkîk ile ve ihlâs ile (103a) zîrâ ki şevâyib-i nefsdan âzâd u hâlis olan Hazret-i Hakk Te'âlâ kullarından olur ve hâlislerden olur ki Hakk Te'âlâ kendüye izâf itmişdür ki "inne 'ibâdi" dimişdür. Bu ma'nîden nefsün ve şeytânun eli ol kimse için benddür te'yid ile. "Leyse leke 'aleyhim sultân"¹¹⁹ ya'nî şeytânun eli ol kimse için baglu olur.

Beyt: *Derbân çe-güne hükm der-hâs-ı şâh dâred
Hâssa ki hâs-râ şâh ender penâh dâred*

Bu beytün ma'nîsi budur ki kapucu nice hükm idebilür şahun hâsına hususâ ki şâhun 'inâyeti perdesinde ola. Ve âyet-i sâbıkun zâhir ma'nîsi budur ki Hakk Te'âlâ'ya 'ibâdet idün tâ mevt yetişince ya'nî ömr yakındır murâd yakından mevtdür. Ve Hazret-i Şeyh buyurdu ki murâd yakından Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun ma'rifetidür çünki kul 'ibâdeti gâyetine yetişdüdü âzâd oldu. Andan sonra itdüğü 'ibâdet âzâdlık (103b) şükrânesi diyüp "efelâ ekûna 'abden şekûren"¹²⁰. Meselâ şunun kimi ki bir pâdişâhun bir kulu var idi anun hizmetinde 'ömrini sarf itdi ve anun yolında pîr oldu. Pâdişâh anı azâd itdi ve teklîf-i hizmet halî'ü'l-'ızârdan koydu. Bir gün yine ol kul pâdişâhun hizmetine cemî'sinden öndin vardı hizmetini yerine yitürdü ve pâdişâh buyurdu ki rakam-ı hürriyet ya'nî âzâdlık rakamın senün hizmetün defterüne çekdüm bu hizmet nedür pîr sultâna cevâb virdi ki şimdiye degin itdügüm hizmet kullugumdan ötrü idi şimdi itdügüm hizmet âzâdlık şükrânesidür.

Beyt: *Kâş cânem lâyıık-ı şükrâne büdü rûz-ı vasl
Tâ fedâ-yı hâk-i râh-ı kûy-ı cânân kerd mi*

Bu beytün ma'nîsi budur ki: Kâşki menüm cânum vasl-ı kûyında şükrâne lâyıık olaydı tâ ki cânânun meclisinde ayag topragına fedâ ideydim. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu "kâlet inne'l-mulûke iza dahle karyeten efsedûha ve-ce'lû a'izzeta ahlihâ ezilleyen"¹²¹. (104a) âyetinde buyurdu ki zikrün hükmi vü saltanatı gönle gelür ve nefsün sıfatını kat' ider giderür. Ol da 'azîz ü şerîf idi zelîl ider ve gönül ki mülkidür gelür mülkinde karâr ider ol cemi' re'âyâsını ki cevârihdür ürküdür. Meselâ şunun kimi ki bir şehirde yesâvul gele ol şehirdeki re'âyaya ıztırâb ve tezelzül hâsıl olur ve her birisi bir fikrde olur ki 'aceb bu yesâvuldan ne vech ile hareket sâdır olur bunlar bu ıztırâbda olurlar tâ ki ol kimse gelüp şehirde mütemekkin olup karâr idünce karâr idenden sonra bir pâre istirâhat hâsıl olur ve şol pâdişâh ki ma'rifetullahdur bir gönle ki gire bu dahi

ancılayındur. Ol zikr ki bîş rûdur gönderür tâ pâdişâh için gönülde menzil tahliye ider ve cârûb-ı nefsi ile gönli kâzûrât-ı nefsanîden halâs ider tâ pâdişâhun ma'rifeti nüzûl ider. (100b) ve agrâ-yı nefsi ve nefsun sıfatını zelîl ü hâr ider eger sıfat-ı nefsanîden bâkiye dahi kalur ise ol ma'rifetün nüzûl sebebi ile pâk olur. Şunun kimi ki bir ulu seyl-i revân olsa ol seylün yolında her neste olsa mecmû'ını olur gider ve ol makâmı pâk ider. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu "*elem ye'ni lillezîne 'âmenû en tahşa'a kulûbuhum lizikiri'llâhi ve ma nezele mine'l-hakki*"¹²² âyetinde buyurdu ki huşû' u havf haşiyetdendir ya'nî huşû' ve havf haşiyetden hâsıl olur ve huşû' ol vakt hâsıl olur ki zikr-i tabîşinden ya'nî iyiligiden hicâbı rakîk ola ya'nî yumşak ola "*summe telînu culûduhum ve kulûbuhum ilâ zikri'llah*"¹²³. Pes ol kimsenün gönline haşiyet gelür karâr ider ve gönül ivi ol haşiyet sebebi ile ma'mûr olur. Mesela senün kimi ki bir ivde kimse olmasa ve ol ivün harâbını hürmet itmese ol iv ma'mûr olmaz. (101a) Belki harâb olur ve hevâmün haşerâtun yiri ve me'vâsı olur ve eger bir kimse olsa ve etrâfını 'imâret itse ol ivi ma'mûr ve pâk olur. Topragdan ve tozdan ve haşerâtdan ve hevâmdan ol ivde olmaz ve anda bir kimse nüzûl itmeğe lâyük olur. Pes gönül ivi dahi ma'mûr olıcak ma'rifetullah nüzûl ider ve bu mahalde ma'lûm oldu ki huşû' zikrden hâsıl olur ve gayrı nesteden olmaz ve andan sonra ki zikr gönlünde tasarruf itmiş ola ve gönli yumşag kılmış ola Kur'ân'dan dahi âyet "*ve mâ nezele mine'l-hakki âlihi*"¹²⁴ getürmüş ola.

Beyt: Der-bahâr-ı havf çün dil nerm şod ez âb-ı zikr
Ey besâ gül hâk-i bâg-ı ma'rifet bâr âvered

Bu beytün ma'nîsi budur ki Hazretullah-ı Te'âlâ'dan korhmak bahârında çünki gönül yumşak ola zikr suyu ile bâg-ı ma'rifet ey nice gülleri yemişe getüre. Fâ'ide: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu (101b) "*inne'l hasanati yûzhibne's-seyyiâti*"¹²⁵ âyetinde buyurdu ki bir kimse vaktâ ki ihlâs ile tevbe itmiş olsa ve a'mâl-i sâlihiyye meşgûl olsa ve riyâzet ile zikr-i müdâvemet itse bu dört nestenün hâsiyeti sıfât-ı zemîme-i sıfât-ı hamîdiyye tebdîl itmek fâ'idesin virür ki "*inne'l hasenâti yûzhibne's-seyyiâti*"¹²⁶ hasenâtdan dahi murâd ol dört nestedür ki zikr olındı. Bir kimse her bâr ki bu dört neste ile muttasıf ola ve sıfat-ı zemîme menfî kıla ve mahv eyleye gidere bi'l-küllîye. Fâ'ide: Rivâyetdür Fahre'd-dîn-i Verzekânî'den ki bir nice dânişmendler Şeyh Hazreti'ne müctemi' olup otururlar eyitdi: Hazret-i Şeyh buyurdu ki: "*fe men kana yercu lika'a rabbihi fe'l-ya'mel 'amelen sâlihan*"¹²⁷ ya'nî ey 'âlimler 'amel-i sâlihadan murâd ne nestedür? didi. Meclisde hâzır olan dânişmendler eyitdiler ki: Şeyh buyursun (102a) biz istima' idelüm. Hazret-i Şeyh buyurdu ki: 'Amel-i sâlihden murâd gönül ıslâh itmekdür ya'nî gönli nefsanî fesâddan kurtarmakdur. Mücerret sûret salâhiyyeti değil ammâ çünki salâhiyyet suveri ola nefsi dahi salâha gele didiler hakk müşâhede itmeğe layık ola.

Beyt: Tâ âyîne ez zeng ne-kerden sâfi
Ruhsâre-i ma'sûk der-û ne-tevân dîd

Bu beytün ma'nîsi budur ki mâdem ki gönül âyînesi gıldan ve gışdan ve zengden sâf olmaya ma'sûkanun sûreti anda görünmez. **Üçüncü fasl:** Tahkîkât-ı ma'nî-yı mesâil ehâdis Hazret-i Risâlet-penâh Ebû'l Kâsım Muhammed Mustafâ sallallâhu 'aleyhi ve âlihi ve selemdür ki Hazret-i Sultânü'l-meşâyihî'l-e'âzım ve'l-hâdiyyü'l-ümem ve mürşidü'l-'âlem ve'l-âdem Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîzden

kılmışlardır. Ba'zısı i'tirâz ile anun beyânın ider. **(98b)** Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvehallâhu rûhahu rivâyetiyle ki buyurmuşdur ki: Bir gün Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu giderken gördü ki iki tâlib-i 'ilm bahs iderler işbu hadîs üzerine ki Sahîh-i Müslim'dedür Ebû Sâ'îd Hâzerî rivâyetiyle sâbit olmuştur. Hazret-i Peygamber sallallâhu 'aleyhi ve sellemden ki "*la tuhayyurümin beyni'l-enbiyâ feinne'n-nasa yusakuna yevme'l-kiyâmeti fe ekunu evvel men yefik fe iza ena bi Mûsa âhizu kayimatin min kavâimi'l-'arşi fela edri afaka kabli av cera bisa'kati't-tûri fe ekunu evvel me yenşakka 'anhu'l-'arda fe iza ena bi Musa ahizu kayimatin min kavâimi'l-'arşi*"¹²⁸ ol iki tâlib-i 'ilm bu ma'nîye ta'accübler idi ki Hazret-i Peygamber sallallâhu 'aleyhi ve sellem çünkü mübârek başını kaldıra topragdan dahi göre ki Musâ Peygamberi elini 'arş ayagına urmuşdur. Pes bu ma'nîye "*ihda e'l-emren lâzım*"¹²⁹ gelir. Yâ 'azamet-i Musâ lâzım gelir yâ takdîm-i kıyâm-ı Mûsâ lâzım gelür kıyâm-ı Hazret-i Peygamber üzerine ve munun ikisi **(99a)** dahi dürüst degildir. Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu munların da münâzarasını ve mübâhasesini işitdi girü döndi eyitdi kim: Mevlânâlar ne bahs idersiz ve ne ta'accüb idersiz ki Musâ Peygamber baş kaldırmak topragdan mevkûfdur. Bizim peygamberümüze baş kaldırır ... durar andan sonra Musâ Peygamber durar ammâ ol Mûsâ elini 'arş ayagına urmuş didüğü Mûsâ'nun sıfâtıdır vücûdu değüldür.

Beyt: *Biyâ ey mâh ze Yesrib biyâ maşrık u magrib*

Ki şâh-ı enbiyâ mevkib-i tûyi der-sahn-ı Minâ

Hat-ı ez mü mu'attar kon cihân ez rû münevver kon

Zi burc-ı ravza ser-ber kon ki mâh-ı 'âlem-ârâyî

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki dışra gel ey mâh Yesrib'den ya'nî Medîne'den dışra gel ki münevver sûretler mâh-ı Yesrib Hazret-i Resûl 'aleyhi's-selâm dimek olur ma'nîsi budur ki: "Yâ resûlullah dışra gel Medîne'den maşrıkı ve magribi ve cemi' etrafı müzeyyen kıl ki Minâ **(99b)** sahnında şâh-ı enbiyâ sensin ve hatt-ı saçundan mu'attar kıl cihânı ve yüzünden münevver eyle zemîn ü asmânı ve ravza-ı burcından başun yuharu kaldur ki 'âlem bezeyici ey sensin". Eyittiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'ddîn'e kuddise sırrahu bu hadîsden ki "*el-fakru fahrî*"¹³⁰ eyttiler ki: Ol nice fakrdür ki "*el-fakru fahrî*"¹³¹ andan 'ibâretdür? Hazret-i Şeyh cevâblarında buyurdu ki: Şol fakr degüldür ki fakr sebebiyle ... dahi kapu kapu dilene belki şol fakrdur ki köyninden geçe ve terk-i huzûz-ı nefsanî kıla Hakk Te'âlâ yolında. Şöyle ki eger nefsdan ve nefsün huzûzından ve mecmû' mâ-sivallahdan bir kimsede bâkî kalmasa ol kimse fakr olur ve Hazret-i Peygamber ol fakrlıgla fahr itmişdür. Pes ol kimsenün fahrî kendü nefesine fakr olur ammâ Hazret-i Hakk Te'âlâ katında ganîdür.

Beyt: *Ey hoşâ rindân bâ-himmet ki der-cân bâhten*

Fakr râ der-bî-nevâyî merhabâî mî-zenend

(100a)

Der-makâm-ı iftikâr ez rûy-ı istignâ be-Hak

Hiş-râ vü mâ-sivâ râ püşt-i pâyi mî zenend

bu beytlerin ma'nîsi budur ki ne hoşdur ol himmetlü rindlerin cân oynatmakda hâli ki bî-nevâlıg üzerinde fakrı merhabâ dirler ve fakr makâmında mukîm iken Hazret-i Hakk Te'âlâ katında ganî olup kendü nefslerine ve mâ-sivâyâ püşt-i pâ ururlar. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahudan ki: Peygamber sallallâhu 'aleyhi ve âlihi mi'râc bi-şahsihi oldu ve sâ'ir peygamberlere seyr ne için oldu ki

sıfat ile ve sûret ile olmadı? didiler. Hazret-i Şeyh cevâblarında buyurdu ki Hazret-i Resûl'e mi'râc onun için sûret ile oldu ki cism-i mübâregi dahi rûhâniydi. Zîrâ ki Hazret-i Resûl'ün mübârek kâmetinün zıllı ya'nî gölgesi yoh idi ve sâ'irün sıfâtı mesâbesinde idi. Anun mübârek cismi vaktâ ki evliyâ ve sâ'ir erbâb-ı kudsî riyâzet ile ve tezkiye-i nefis ile sıfat-ı zemîme

(eksik) (95b) zemîmeden sıfatlarını sıfât-ı rûhâniyyete tebdîl kılsalar ve kayd-ı hicâbı mürtefi' itseler ve dahi seyr itseler Hazret-i Resûl ol seyr sûretiyle iderdi ve ol yerdeki sâ'ir evliyanun ma'nîsi seyr iderdi. Hazret-i Resûl'ün sıfâtı seyr iderdi. Şol yerdeki anların esrârı yetişür idi dahi esrârı nihâyet bulurdu. Peygamber'ün ma'nîsi ol yere yetişürdü ammâ şol yere Hazret-i Resûl'ün seyri yetmişdür. Oraya kimsenün itla'ı yohdur.

Beyt: *Der-ân Hazret ki râz-ı to çü cây-ı 'âlem ü âdem*
Der-ân halvetgeh-i seyr-i tû çü kadr ü hem-insânî

Der-ân pâye ki pây-ı to çü cây-ı tâ'ir-i kudsî
Der-ân âlem ki seyr-i to kücâ ervâh-ı rûhânî

bu beytlerin ma'nîsi budur ki Yâ Resûlallah şol hazretde ki senün râzun vara 'âlemün ve âdemün ne yiridür ya'nî yeri değil ve şol halvetde **(96a)** ki senün seyrün vara. İnsânun ne mikdârı var ki ana irişe ve şol mertebeye ki mübârek ayagunı kodun murg-ı rûhun anda ne pervâzı olsun ya'nî ruhâniyân ana yetişmez. Müdde'â budur ki senün vardugun 'âleme ruhânîler irişmez ve şol 'âlemde ki senün seyrün vardur ruhânîden ol yere haçan irişür. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safî kuddise sırrahu'l-azîz işbu hadîsden ki "uhibbu min dunyâkum selâsan en'nisâ'u ve't-tîbu ve kurratu 'aynî fi's-salât"¹³² ya'nî ne için Hazret-i Resûl 'aleyhi's-selâm bu üç nesteyi tahsîs itdi gayrısını itmedi ve kendisi dahi dünyâda iken "dunyâkum" diyüp anlara izâfet itdi? Hazret-i Şeyh cevâblarında didi ki: Dünyâyı onlara anun için izâfet itdi ki Hazret-i Resûl'ün mübârek toprağı cennet idi anun için gölgesi yohdı **(97b)** ve onların kim "dunyâkum" diyüp hitâb itmiş idi. Toprağı dünyâdan idi. Pes "dunyâkum" anlara bu cihetten ötürü izâfet itdi ve her yerde dahi buyurmuşdur ki "ma ena fi'd-dunyâ illâ keârisin istezalla tahta şeceretin summe isteraha ve terekehâ"¹³³ ma'nîsi budur ki: Men dünyâ içinde şol bir atlu kişi kimi ki bir ağacın altında gölgelenür andan sonra ol ağacı terk idüp gider(em).

Beyt: *Nisbetet her kes ki bâ- âbî vü hâkî mî koned*
Hâket ez firdevs gûyed âbet ez âb-ı hayât

Bu beytün ma'nîsi budur ki her kimse ki senün nisbetini su ile topraga kılur. Topragunı cennet toprağındandır dir ve suyunı âb-ı hayâtdandır dir. Ammâ Hâzret-i Resûl'ün üç neste tahsîs itdüğü şundın ötürü idi ki Âdem oğlu mürekkebdür cismden ve rûhdan ve gönülden ve Hazret-i Resûl'ün mübârek cism-i hattından ötürü nisâ ile sevgü olaydı. **(98a)** Şol delil ile ki vaktâ ki Hazret-i Risâlet'e feyz-i İlahî irişürdü ve vahy ile ol vakt Hazret-i Resûl'e cihet-i ruhâniyyet galebe iderdi ve cihet-i ta'alluk ta'allukdan gâfil olur idi. Ol cihetden 'avrete meşgûl olur idi ve hatununa eydürdü ki "kellimini yâ Humeyrâ"¹³⁴ tâ ki ol hâlet-i ruhâniyyetden hâlet-i cismâniyye gelmek için nisâ ile musâhabete meşgûl olur idi. Meselâ şunun kimi ki bir geminün ihtiyârı gite ve ıztırâba düşse ya'ni meyli gâlib olsa nâçâr ol gemiye lenger virmek gerek tâ ol gemi karâr ide ve eger bir lenger ile karar itmezse iki

lenger virem gerek veya dahi ziyade tâ ol hatta degin ki karâr ide ve sükûn duta. Ve andan sonra tayyib sevgülidür didüğü rûh-ı mübâregün hattından ötürü idi ki tayyib-i hâsa hatt-ı rûhdur ve andan sonra "kurretu 'aynı fi's-salâvati"¹³⁵ sevgülidür didüğü budur ki namâzda Hazret-i Resûl'ün bu evc-i mükâşefât olur idi ki kerrât 'aynı didüğü ol idi anun için sevgülü (93b) idi. Pes bu ma'ârifden üç nestenün birisi Hazret-i Resûl'ün mübârek cisminün hazzı idi ki ol nisâdur, birisi mübârek rûhınun hazzı idi ki ol tayyibdür ve birisi mübârek kalbinün hazzı idi ki ol enva'-ı mükâşefâtdur namâzda Resûl Hazreti'ni vâki' olur idi. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l 'azîz(e) ki: Peygamber 'aleyhi's-selâm mübârek bedenine daş bağlar idi açlıgından ötrü mi idi yohsa gayr nesteden ötrü mi idi? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Açlıgdan ötrü bağlamaz idi. Zîrâ ki açlıg adamun içinde olur dışrasınun açlıgını daş nicesi def' eyler ve açlıgı belki dahi ziyâde eyler. Nitekim hadîs-i sahîh ile peygamber 'aleyhi's-selâm buyurdu ki "eyyukum mislî innî ûtîtu 'inde Rabbî yût 'imunî Rabbi ve yeskînî"¹³⁶. Pes bu delîl zâhirdür ki mübârek bedenine daşı açlıgından ötrü bağlamazdı belki daşı (94a) şol sebebden bağlardı ki cism-i mübâreki dahi sıfat ile hem-reng idi ve mübârek sûreti ile sıfatı bir idi. Bir olduğına delil budur ki gölgesi yohdı vaktâ ki mübârek kalbine Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun hevâsı arzûsı gelür idi gönli pervâz ider idi ve yâhın olur idi ki cism-i mübâreki dahi pervâz idüp 'urûc ideydi. Ol sebebden bir sakîl neste ki dünyevî ola anı mübârek bedenine bağlar idi tâ ki ol daş ile sûreti halk arasından gâyib olup gitmeye.

Beyt: Her çend be-evc-i cân u dil bûd
Vâbeste-i kayd-ı âb u gül bûd

Ez dest-i salâh-ı âb u hâkî
Mî daşt be-kayd-ı rûh-ı pâkî"

Bu beyitlerün ma'nîsi budur ki her çend ki Hazret-i Resûl cân u gönül evcinde oldı âb u gülün kaydı bile oldı ve ol evcden mübârek cisminün topragınun ve suynun salâhiyyetinden ötrü rûh-ı pâkin kayd ile dutar idi. Su'âl (94b) itdiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l 'azîz(e) işbu hadîsden ki "inne Resûla'llâhi lâ-tekûmu's-sâ'atu 'alâ ehadin yekûlu'l Allâh Allâh vefî rivâyet enne Resûla'llâhi lâ-tekûmu's-sâ'ate hattâ yukâle fi'l-arzı Allahu Allâhu"¹³⁷ eytdiler ki: Bu hadîs-i delîl ile kıyâmet kopmaz tâ ki Allâh Allâh diyici kimse yeryüzünde ola ya'nî ne vech ile olur bu hadîs ma'nîsi? didiler. Hazret-i Şeyh cevâblarında buyurdu ki: Allâh Allâh diyiciden murâd şol kimselerdür ki zikr-i çehre meşgûl oldılar bir vech ile ki bir sâhib dilün naklini sebeble gönli dahi zikru'llâh meşgûl olmışdur ve ne kadar ki Hu Allâh diyici kimse yeryüzünde ola kıyâmet kopmaz.

Beyt: Der- 'âlem küll emn u emân işânend
Der- 'âlem-i dil rûh-ı revân işânend

Bu beytün ma'nîsi budur ki 'âlem-i cismde emn u emân onlardur ve 'âlem-i gönülde dahi rûh-ı revân olardur. Su'âl ittiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l 'azîze işbu hadîsden ki (95a) İhyâ-yı 'Ulûm'da mezkûrdur ki: Hazret-i Resûl sallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "el-'ibâdetu 'aşaratu eczâ'in tis 'atun minhâ fî talebi'l halâli"¹³⁸ ya'nî 'ibâdet on cüz'dür bu on cüzden dokuzı taleb-i helâlde niçün oldı? didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Şundan ötrü ki tâ'at u 'amel ki sâlih ola kuldan ki sâdır olur anun gönlünden ve bedenünden ve

cevârihünden sâdır olur vaktâ ki lokma-i helâl ol kimsenün havsalasına yetişür ki gönline kuvvet virür ve cevârihi tâ'ate meyl ittürür ve eger ol kimsenün havsalasına lokma-i harâm yetiše gönlini za'îf ider belki öldürür ve nefsi kavî idüp ve hevâ-yı shevâtı ziyâde ider ve cemi' cevârihini ma'siyete meyl itdürür ve nefsinin hevâ-yı ma'siyete biraHur ve her neste ki tâ'atden ve ma'siyetden meyl itdürür nefsinin vasıtasıyla ider. Pes ma'lûm oldu ki iş lokmada imiş zîrâ ki eger bir kimse helâl lokma yetse (92b) cemi' bedeni tâ'ate meyl ider ve eger harâm lokma yese cemî' 'azâsını ma'siyete meyl ider ve hem bu ma'nî tahkîk ider ki kelâmdadır. "Yâ eyyuhe'r-rusulu kulû mine't-tayyibâti ve 'amelû's- salihan"¹³⁹ ya'nî Hazret-i Hakk Subhânehü ve Te'âla evvelâ ekl-i tayyibât ile emr itdi ve andan sonra 'amel-i sâlih ile ki "ve'melû salihan" vaktâ ki bir kimse de ekl-i tayyib ola 'amel-i sâlih iktizâ ider ve eger ekl-i tayyib olmasa iktizâ-yı ma'siyet ider. Pes evvelâ lokma-i helâl yimek gerek andan sonra tâ'ate meşgûl olmak gerek. Mesela şunun kimi ki bir şûr yirde ekin ekseler hiç hâsıl virmez. Eger bir hoş yire ki latîf topraglu ola zirâ'at itseler dahi ol ekilen yire bir şûr su ugrasa ol yeri köydürür hasatın bâtıl eyler ol ekilen nestenün hâsılı mahsûl olmaz belki ekilen yirde hâr u has biter ammâ bir şûr yire datlu su ugrasa ol su berekâtı ile ol yirde ekilen neste biter ve hâsıl virür ve lokma-i harâm vaktâ ki havsalaya düşse ol su şîrîn (93a) topraglu yeri nice fesâde virürse bu dahi gönül yerin ancılayın fesâde virür. Zîrâ ki bir kimse tasfiye itse ol fesâddan kendüyi kurtarur ve eger lokma-i helâl havsalaya yetiše şol datlu su şûr yire nice ma'rifet virür ise bu dahi gönül yerine eyle menfa'at virür ve hoşluga mübeddel ider ki "ve'l-beledu't-tayyibu yuhricu nebâtuhu bi-i'zni Rabbihi ve'llezî habuse lâ-yuhricu illâ nekiden"¹⁴⁰

Beyt: Hest der-âb-ı hayât-ı zikr ez an hâsiyeti

Ku zemîn-i şûr-ı mürde zinde ve şîrîn koned"

Bu beytün ma'nîsi budur ki zikr-i âb-ı hayâtında vardur şol hasiyet ki ölmüş yeri dirildür ve şûr yiri datlu ider. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l 'azîz Şeyh Hasan-ı Basrî'nün sözünden ki mezkûrdur "men'istevâ yevmâhu fehu magbûnun"¹⁴¹ ya'nî eytdiler ki: Ferâyız ve sünen hod her gün mu'ayyendür ki ne kadardur? Pes 'amelde nice ziyâdelik olur? (96b) didiler ki "Bir kimse her gün anunla müstagrak ola". Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Murâd bu sözden kat'-ı menâzildür. Ya'nî bir kimse bu gün kat' itdüğü menzili ve anunla bir uca menzile dahi kat' itmese bu gün indüğü menzilde kalsa magbûndur. Ya'nî erbab-ı mükâşefât "yevmen fe yevmen" kurb-ı visâldedür ve terakkide gerek bu menâzil sıfatundur ki anun mekânı vardur ammâ ma'nîde gerekdür ki sūfî her gün seyrde ola ve nihâyet seyr-i sūfînün budur ki başı 'arşda ola ve ayagı yerde. Vaktâ ki tâlib bu seyre yetiše evvelki mertebede kalsa magbûndur ve şeyhün bu mahalde tahkîki budur ammâ 'ulemâ-yı zâhir bu sözde eydürler ki bir kimsenün dogdıgı gün ile öldüğü gün berâber olsa magbûndur ya'nî eğerçi ma'âsiden ma'sûm iken öldi lîkin a'mâl-i sâliha ile ölmediği haşiyetle magbûndur dirler ve "ve li kullni vicehetin huve muvellihâ"¹⁴² Su'âl itdiler Ha_ret-i şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz(e) bu sözden ki hadîs ile sâbitdür ki "men ekele ma'a magfûrin gafarallâhu lehu"¹⁴³ (97a) ya'nî eytdiler ki: Hiç kimse Hazret-i Risâlet'den magfûr olmaya. Zîrâ ki ana olan magfiretten ziyâde magfiret hiç kimse olmaz ki "li yegfera leke'llâhu ma tekaddeme min zenbike

ve mâ te'ahhar"¹⁴⁴ anun hakkındadır. Pes münâfıklar ve müşrikler dahi Hazret-i Risâlet ile yimek yimişler idi pes sözden lâzım gelür ki münâfıklar ve müşrikler dahi magfûr ola. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Murâd yimekten hân-ı îmândır ya'nî bir kimse bir müselmân kardaşıyla hân-ı îmân üzerine nevâle yitse ol niçe magfûr ise be-'aynihi ol dahi magfûr olur eger hân-ı îmân üzerine muvâfakat itmese gerçi Hazret-i Risâlet-penâh ile musâhib olup dünyâ yimeklerinden yimiş olsa ol kimse magfûr olmaz ki hân-ı îmân yimese.

Beyt: Her ki ender meclis-i in sâf-ı nûşân-ı safâst
Gerçi sâgar-keş hâkeş cür'a-hârî hem buved

Bu beytün ma'nîsi budur ki her kim ki safâ şarabın içenlerün meclisinde (90b) ola egerçi ol şerâbı kadeh ile içmez ise bari anların cür'asın içer ve ol ehl-i meclis-i ma'sûmlardur her kim ol ma'sûm lara muvâfakat itse ol şerâbdan içmek ile kendü dahi magfûr olur. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîze uşbu hadîsden ki sâbit olmuştur: Ba'zı mü'minlerün kabrini göz irimi yer gen iderler kâfirlerün ve fâcirlerün ve fâsıklarun şol işte mikdâr dar iderler ki bir yanı bir yanına giçer "el-'iyâze bi'llâhi min zâlike"¹⁴⁵. Pes ol kimse ki kabrinün genliği medd-i basr ola ya'nî göz irimi öyle olsa anın kabrinün yanında bir kimsenün kabri olsa bu vüs'at mikdârı ana mecâl olmaya. Ba'zı rivâyetde sâbitdür ki ba'zı âdemün kabri maşrıktan magribe degin ola. Pes bu takdîr üzerine munun civârında gayr kimselerün kabrinün olmağa vücûd kalmaz ki anların dahi kabri gen olmağa müstehak olmuşlar idi. Bâ-vücûd yüz min (91a) belki dahi ziyâde ola ol tâ'ifeden çünki bir kimsenün kabri maşrıktan magribe degin gen ola gayr kimsenin kabri gen olmag nice râst gelür? didiler. Hazret-i Şeyh cevâblarında buyurdu ki: Bu kabrden murâd vücûddur ya'nî ne kadar inşirâh ziyâde ola kabrün vüs'ati dahi ziyâde olur ki ol vücûddur ve ne kadar ki inşirâh-ı sadr-ı akall ola vüs'at-i kabr dahi akall olur. El-hâsıl kabrün vüs'ati ve 'adem vüs'ati inşirâh-ı sadr i'tibârı iledür ve eger bir kimse kemâl-i inşirâh-ı sadr hâsıl olsa anın kabrinün vüs'ati maşrıktan magribe degin ola ki "femen yuridi'l-lallâhu en yehdiyehu yeşrah sadrahu li'l-islâmi ve men yurid en yudillahu yec'al sadrahu dayyikan harecen"¹⁴⁶ pes bir kimsenün ki inşirâh ziyâde ola ol kimse mecâl-i nûru'llâh ve ma'rifetu'llâh ziyâde olur.

Beyt: Şu'â-i pertev-i hurşîd der-sirâce hulk
Be-kadr-i vüs'at her revzen deriçe bûd

Bu beytün ma'nîsi budur ki güneş pertev-i nûrî, (91b) ki halâyıkun evlerine ve çârtâklaruna dogar bacalarının genliği mikdârınca dogar ya'nî ne kadar ki baca gen ola güneş nûrî dahi ol ivde ziyâde olur ve inşirâh-ı sadr dahi bunun kimi ziyâde olur. Yine bu mahalde Hazret-i Şeyh Safîyyü'ddîn'e kuddise sırrahu su'âl ittiler ki: Bir sâlih mü'min ölse dahi bir kâfirün veya bir fâsıkun yanında defn itseler şöyle ki bunların ohı bile toprak olup gitse birbirine karışsa ki hiç vech ile onların ortasında tefâvut olmaya ve zâhiren Hazret-i Peygamber 'aleyhi's-selâm buyurdu ki "el-mü'minûne lâ-yemûtûne"¹⁴⁷ ya'nî mü'minler ölmez pes çünki bu üçünün ortasında fark olmadı lâzım gelür ki kâfir dahi ölmeye. Bu nice râst gelür? didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: "el-mü'minûne lâ-yemûtûne"den murâd mü'minün gönlidür ki Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun zikri ile hayât-ı (92a) ebed bulmuştur hergiz ölmez.

Beyt: Her ki û zîn zindegî bûy neyâft
Mürdezâd ez mâder ü merdâr merd

*Her ger ez inzindegi büyi resid
Reng-i cân ez 'ömr-i câvidân beyâft*

Bu beyitlerün ma'nîsi budur ki her kimseye ki bu hayâtdan bir râyiha irişür canınun rengi 'ömr-i câvidân bulur. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'ddîn'e kuddise sırrahu uşbu hadîsden ki İhyâ-yı 'Ulûm'da ve 'avârifde mezkûrdur ki "tehalliku bi 'ahlâkı'llâhi"¹⁴⁸ ya'nî kul olan kimse Hakk Te'âlâ'nun sıfâtıyla nice muttasıf olur? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Kul olan kendüyi teklîf ile mevsûf kılur ol netseler ile ki Hazret-i Hakk Te'âlâ sıfatlarundandır ammâ hakikatde muttasıf olmaz sıfat-ı Bârî ile nice muttasıf olur ki hakikatde kul kuldur Hudâ Hudâ'dur kulunun sıfâtı kul sıfâtıdır ve Huda sıfâtı Hudâ sıfâtıdır belki kul Bârî Te'âlâ (88b) sıfâtı ile muttasıf oldığı mecâzdadur. Ya'nî Hazret-i Hakk Te'âlâ kullarından birisin öründülünse kendü sıfâtı ile ol kimseyi mecâzen mevsûf eyler. Şöyle ki Hakk Subhâne 'Azze ve Celle Kerîm'dür kuluna kerem virür, Rahîm'dür kuluna rahmet ider. Kendüsi Mü'min'dür kuluna dahi mü'min didirür halâyıka. Bes Hazret-i Şeyh bu mahalde bir münâsip beyt buyurdu.

*Beyt: Key şeved hâlık ançe bâşed hulk
Bende budîm aşna keştîm*

Bu beytün ma'nîsi budur ki şol kimse ki Hâlık'dan ola ol haçan Hâlık olur biz bendeyüz ammâ Mevlâ'mız ile âşnâlıg kesb itdük şu dünyâ beglerinün fâyetinde mukarrebler kimi ki âşnâlıg idüp ziyâde mertebe bulmuşlardur ammâ nefis ile sultân olmazlar meşâyihün bu tahkiki ve bu temeyyüzi şâfîdür. Vücûd-ı mutlakdan tasfiye ve tefziye ya'nî zabt ki ekser meşâyihler ana kâ'il olmuşlardur. Su'âl ittiler : "Hazret-i Şeyh Safiyyü'ddîn'e kuddise sırrahu uşbu (89a) hadîsdeki Mevlâna Gazâlî'nün Erba'in'inde vardır ki "evliyâi "tahte kubâi lâ ya'rifuhum gayri"¹⁴⁹ eytdiler ki murâd evliyâdan kimlerdür? Gerekdür ki anlar dahi kendüleri velî bilmeyeler zîrâ ki anlar dahi gayrdürler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Velî üç kısımdur kısım-ı evvel, oldur ki ol bile ki velîdür ammâ halk bilmeye velîligin. İkinci kısım, oldur ki ne kendü bile velîdügin ve ne halk bile. Üçüncü velî, oldur ki kendüsi bile velîdügin ve halk dahi bile anun velîligin ve ol velî şol kimsedür ki Hazret-i Hakk Te'âlâ anı velâyet haddinün nihâyetine yetişdürmişdür ve ana kendü ma'rifetün virmişdür ve oradan girü döndürmişdür. Beşeriyet sıfâtı ile muttasıf kılmışdur halâyıka terbiyet idüp irşâd kılmak için bildürmişdür. Pes evvel ki velîler ki anlar kendülerinün velîligin bilürler idi ammâ halk bilmez idi ki anlar velîdür yâ nedür onlar¹⁵⁰ abdâllar ve evtâdlardur ve ol (89b) tâ'ife üç yüz kırk yedidür ki anları halâyık bilmezler ammâ 'avâm halk dilinde anlar üçler ve kırklar, yedilerdür. İkinci kısım oldur ki ne kendüler bilürler velîliklerin ve ne sâ'ir halk, anlar hâs velîlerdür ya'nî cemî'-i vücüh ile Hazret-i Hakk Te'âlâ'ya meşgûl olmuşlardur evvel tâ'ife Hazret-i Hakk Te'âlâ'dan gayr kimse bilmez üçüncü velî oldur ki kendüler dahi bilürler velî idük lerin ve halk dahi bilürler ki anlar velîdür. Anlar hâsül-hâs velîlerdür ki Hazret-i Hakk Subhâne ve Te'âlâ'nun hidâyet ile ma'rifetin tahsîl itmişlerdür ve Hakk Te'âlâ halâyıka anları göstermişdür ve bildürmişdür mertebe-i irşâd ve tekâmîl virmişdür ve halâyıka göndermişdür. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîze işbu hadîsden ki tezkirede mezkûrdur ki: "hubbu'l vatan mine'l-îmân"¹⁵¹ ya'nî kâfirlerin dahi

vatanını severler nice îmândan olırsadur ve bu nice râst gelür? (90a) didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Bu hadîsün ma'nîsi budur ki meselâ bir şahs ki 'âlem-i ünsden 'âlem-i müşâhededen 'âlem-i habse gelmişdür çünkü evvelki 'âlemi sever îmândandır ve mahabbetdür. İkinci fasl: Hazret-i Peygamber salla'llâhu 'aleyhi ve âlihî ve sellem mübârek hadîsi su'âllerdür ki Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîzden sorupdurlar Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvahallâhu rûhahu Su'âl itdiler. Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l 'azîze Hazret-i Emîrû'l-mü'mînîn ve imâmü'l-müttekîn ve kâtilü'l müşrikîn esedu'llâllahu'l-gâlib ve matlûb külli tâlib 'Alî ibn Ebî Tâlib 'aleyhi's-salâtü 'aleyhi's-selâmun mübârek kelâmından ki buyurmuşdur "*kâle 'Alî 'aleyhi's-selâm men 'arafe nefsehu fekad 'arefe Rabbehu*" bu sözün ma'nîsi ne dimekdür? didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: "*men 'arefe nefsehu fekad 'arefe Rabbehu*"¹⁵²nun ma'nîsi budur ki şahs nefesine 'ârif ola (86b) ve nefsinün 'ayblaruna muttali' ola ve nefsinün 'aybına muttali' olduğundan sonra ıslâhına meşgûl ola. Meselâ şunun kimi ki bir kimse donında neces görse anun tahâretine meşgûl olur nefsinün bu 'ayblarından tahâret itmek tezkiyedür ve her kim ki tezkiye itdi nefsdan ve nefsinün fesâdından kurtıldı çünkü nefsdan kurtıldı Hazret-i Hakk Te'âlâ 'azâbından dahi kurtıldı. Pes ol zamân nefsinün teberrâ ider şol bir kuşçugaz kimi ki duzagından kurtulacak pervâz ider. Pes çünkü nefse teberrâ itdi Hazret-i 'İzzet'e teveccüh ider andan ma'rifet-i nefis hâsıl itmiş olur kendüni anlamış olur ol vakt anun gönli gözi Hakk Te'âlâ tarafını görücü olur. Pes Hakk Te'âlâ'yı bilmek nefsinü bilmekten sonra olur ya'nî bu didüğümüz takdîr üzerine evvelâ kendü nefsinü ma'rifete yetirür ve andan Hakk Te'âlâ ma'rifetin hâsıl ider. (87a) Sual itdiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîze bu sözden ki 'Abdu'llâh bin Mes'ûd dimişdür ki "*es-sa'îdu men sa'âde fî batni ummihi ve's-şekiyyu men şekâ fî batni ummihi*"¹⁵³. Eytdiler: Sa'âdet ve şekâvet kişiye ana karnından yazılmış olıcak ana tegayyür mümkün degil pes halâyıkun sa'yi fâ'ide virmeye didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki batından murâd batn-ı terbiyet ya'nî bir karından ne vech ile mütevellid olur hemân anun kimi olur. Şöyle ki sahîh rivâyetdür ki Hazret-i Resûl buyurmuşdur ki "*fitrate'llâhi'lletî fatara'n-nâse 'aleyhâ*"¹⁵⁴ ve yine bir yerde dahi Hazret-i Resûl buyurmuşdur ki "*mâ min-mevlûdin illâ yûlede 'alâ fitrati'l-islâmi fe'inne ebevahuyuehvidânhu ve yunassırânehu ve yumeccisânehu kemâ yenticü'l-behîmetu behmete cem'â'e hel tuhassune fihâ min ced'â summe yekûlu fitrate'l-lâhi'lleti fetera'n-nâse 'aleyhâ lâ tebdîle li halki'l-lâhi zalike'd*" (87b) *dînu'l-kayyimu*"¹⁵⁵. Pes çünkü Âdem oğlanı fitrat-ı İslâm üzerine mütevellid olur. Atası yâ anası anı Yahûdî veyâ Nasrânî yâ Mecûsî kılur eger murâd batından ana karnı olaydı atası anası Yahûdî yâ Nasrânî yâ Mecûsî kılmaz idi mâ-hâzâ kılurlar idi ve yine muncılayın bir kimse bir tâ'ife içinde olsa veyâ sohbetinde olsa ki ol millet mezhebinde olur pes ma'lûm oldu ki murâd batından terbiyet ve sohbet imiş. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz(e) ki: Ol nice fakrdur ki erbâb-ı kulûb eytdiler ki "*el-fakru sevâdü'l-vechi fi'ddâreyni*"¹⁵⁶ Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Ol fakrdur ki bir kimse anun ile muttasıf olsa ana fenâ' fi'llâh dirler andan fenâ' fi'llâh hâsıl olur ya'nî mahv-ı asâr-ı beşeriyet ve def '-i dâ'i-i tabî'at ider ol fenânun bir nûrı var kara renkli görünür ol nûr vakti mücellâ ide âyîne-i (88a) sabâkıda hemân kararun gösterür. Pes "*sevâdü'l vech fi'd-dâreyn*" andan 'ibâretdür dünyâda ve âhiretde yüz karalığı

degil belki anun kimi ki "yevme tebyaddu vücûhün vetesveddü vücûhün"¹⁵⁷ güninde "ve emma'llezîne beyaddet vücûhuhum fefî rahmete'l-lâhi"¹⁵⁸. Su'âl itdiler Mevlânâ Bedî'i'd-dîn-i Çagatunî ki: Yâ Hazret-i Şeyh 'ilm hicâbdur dir imiş.Güzel sultânüm 'ilm ne veche ile hicâbdur ve ne nice râst gelür? Didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Mevlâna men ayıtmazem ki 'ilm hicâbdur belki ayıduram ki 'ilmde pindâr itmek hicâbdur eger bir su bismil olmasa nice itmek gerekdür ki ol su bismil ola? Mevlânâ Bedî'i'd-dîn eytdi ki: Anun çâresi oldur ki bir bismil suyu dahi ana zamm ideler tâ ki ana ol su karışık ile pâk ve tâhir ola. Hazret-i Şeyh eydür: Men dahi hemân beyle iderem meselâ yeryüzinde bir su vardur mühmel nestelere ugraşur pâk olmaz ve eger cârî **(84b)** olup ahsa ve önine geleni süpürüp aparsa pâk olur veyâ ahmasa mühmel yere ugraşur dursa pâk olmaz. Bir su dahi yer altında vardur ki gâyet de pâk ve tâhirdür. Lâkin bu ikisinün ortasında hicâb olan yerdür ki hâ'il olmışdur bu iki suyun ortasından eger bu yeri gidermeler bu iki su birbirine karışsa pâk ve tâhir olur ve buncılayın 'ilm-i zâhirî suyu ile nefsi tâhir olmasa ki lokma-i harâm karışdurmuş olsa 'ilm-i bâtın suyu ile içerüden nefsi tathîr itmek ya'nî kelime-i tevhid küluği ile hicâbı ortadan gidermek gerek tâ ki 'ilm-i zâhirî'nün ve 'ilm-i bâtınî'nün suları birbirine karışmag sebebi ile 'ilm-i zâhir suyu dahi pâk olur. Pes hicâb olan emrde nefsdür 'ilm degüldür. Bu mahalde Hazret-i Şeyh bir mesel çekdi ki: Bir kimse bir cehûd nice **(85a)** kul satun alsa ol kul kendü 'ilminde mâhir olsa ve 'ilm-i tevriyyeti yahşi bilse gerekdür ki ol kula evvelâ İslâm 'arz ideler ya'nî ol müslümân ideler ondan sonra i'tikâd-ı islâmı ta'lîm ideler tâ ki i'tikâdı pâk ola ve kavâ'id-i akâyidi müstahkem ola. Ondan¹⁵⁹ sonra tahsîl-i 'ilm-i şer'iyye ile emr ideler eger evvel müslümân olmazdın öndin tahsîl-i 'ilm ile emr olınsa âlet hasmıyla sini sayar. Eger eydürsen: Gel Müslümân ol. Eydür ki: "lekum dînukum velîye dîn"¹⁶⁰. Cemî' envâ' ile mücâdele ider. Pes nefis dahi kâfirdür gerekdür ki evvelen onı Müslümân ideler ondan sonra tahsîl-i 'ulûm ile emr ideler eger evvelen tahsîl-i 'ilm ile ona emr olınsa şöyle ki nefsi hâmu vücûhda ve mezâhibde mâhir olsa müslümân olmazdın öndin ol vakt kendü silâhı ile ve âleti ile sini sayar ve sana muhâlefet ider. Ol nefsüne eger eyitsen ki: **(85b)** Süci içme harâmdur. Eydür ki: Filân mezhebde helâldur. Tâ haddi sonra varınca eger disen ki: Zinâ eyleme. Eydür ki: Filân mezhebde "tayy-i müstevcib hadd" degüldür. Eger eyitsen: Ribâ yime. Eydür ki: Bey' iderüm ve gayri cinsten neste satarum. Eger eyitsen ki: Filân hayvân etin yime. Eydür ki: Filân mezhebde helâldür. Ve nice munun kimi dahi ma'lûm oldu ki nefis evvelen müslümân olmasa tahsîl-i 'ulûm itsen sen ne kadar menhiyâta mürtekeb olmadıysan ol muhâlifin işler senün sözünü kabûl itmez mücâdele ider. Zîrâ ki getürdün bir harâmî'nün eline bir kılınc virdün ya'nî hîle-i şer'iyyeyi ta'lîm itdün. Müslümân olmazdın öndin ol senün emrüne haçan mutî' olur? Pes tarîk oldur ki evvelen nefsünü Müslümân idesin ondan tahsîl-i 'ilm ile emr idesin. Zîrâ ki ol müslümân olsa inkıyâd u i'tikâdı sâfî gösterür **(86a)** ve sır-ı teslîmi yire Kur'ân'dan sonra tahsîl-i 'ilm itsen her ne vech ile ona emr itsen mutâba'at ider ve mücâdele itmez ve şerî'atde zarûret olan neste imtisâl ider 'ilmi kendüye fâ'ide virür ve 'ilmi âlet-i dîn idinür ve zarûret olan neste yerine getirür ve meydân-ı nefsi dâr ider. Pes 'ilm-i nâfi' olur ve ol 'ilm sebebi ile hidâyet bulur ve anunla fahr itmek olur. Ammâ şol 'ilm ile iftihâr itmek olmaz ki sebep-i gavâyet ola ya'nî azgunluk. Su'âl itdiler Hazret-i

Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz bu âyetden ki "ve nahnu ekrahu ileyhi min habli'l-verîd"¹⁶¹. Çünkü Hazret-i Hakk Subhânehu Te'âlâ kula kulun şâh damarından daha yahındır. Eyle olunca bes "seyran ila'llâhi ve seyrün fi'llâhi ve seyrün me'allâhi"¹⁶² ne veche ile râst gelür? didiler. Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu cevâbında buyurdu ki: "Seyrân ila'llâhi ba'de nefsin"¹⁶³ i'tibârî degildür ve ba'de ki vardur **(82b)** nefsi'dür bir nice hicâb vâsıtası iledür ki ortadadır pes kulun sa'yı çünkü bu hicâbı irtifâ' ide ve bu mesâfeti kat' ide ve kademini kendüden dışra bıraha seyrü'n ilâllâhi müntehâ olur ve seyrün fillâhi cevâbında buyurdu ki: Hazret-i Hakk Subhâne ve Te'âlâ hod içerüden ve dışharudan münezzehdür. Lîkin sâlike bir sıfatdan bir sifata terakkî olur ki Hakk Te'âlâ ol sâlike bir sıfatdan bir sifata dahi âşinâ ider pes seyrün fi'llâhun ma'nîsi budur ki "seyrün fi sifâtillâh"¹⁶⁴ demek olur ve ne kadar ki sâlike bir sıfatdan bir sifata terakkîde ola henüz telvînde olur. Çünkü hakikat Hakk'a yitişe ol vakt temkînde olur ve seyr-i ma'-Allahun cevâbında buyurdu ki: Ma'siyet bu mahalde ol ma'nîye olmaz ki Hakk Te'âlâ'nun vahdeti ola dahi kesret olmaya belki ma'nîsi şöyle olur ki bir kimse katre(y)i bahre bıraksa isnâniyyet ya'nî ikilik ol bahrün vahdetinde müstagrak olur bir vech ile ki ittihâd olmaz zîrâ ki bahr **(83a)** bahrdür, katre katredür ve mugayyeret bunların ortasında zâhirdür ve eger bahr cünbişe gelse ve temevvüde olsa ihtiyâr bahrün olur, katrenün olmaz. Lîkin katrenün cünbişi hemen bahrün cünbişidür. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise-sırrahu'l 'azîze ki Hazret-i Şeyh'e buyurdu ki: Bizüm için keşf ü kerâmet ü kadem-i himmet var. Lîkin keşf ü kerâmet ü kadem zâhir-i ahcâb-ı tarîkdür. Bu nice râst gelür? didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Keşf andan ötürü hicâbdur ki keşişlere dahi hâsıl olur. Bâtıl 'ibâdete muvâzebet ü mülâzemet itmek ile kadem andan ötürü hicâbdur ki cinnîye vü şeytânîye dahi hâsıl olur şöyle ki bir kademde maşrıktan magribe degin varurlar ve gelürler ve kerâmet andan ötrü hicâbdur ki kerâmet-i şeytânî dahi olur ana istidrâc dirler. Pes keşf ü kerâmet ehl-i küfr ortasında müsterek olur ehl-i İslâm ile ve ehl-i küfr ki keşişdür ve cin ü şeytân **(83b)** ortasında dahi müsterek olur andan ötrü hicâbdur.

Beyt: *Kadem-ber-fark in keşf ü kerâmet ü kadem mî deh
Ki ez âludegî her yek hicâb ender hicâb ender âmed*

Bu beytün ma'nîsi budur ki ayagun keşf ü kerâmet u kadem farkında koy ki bunların her birisine bulaşmağ ya'nî iltifât itmek hicâb içinde hicâbdur ve yine bu mahalde su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e ki: Fark ne nestedür, müslümânlara olan keşf ile keşişlere hâsıl olan keşf ortasında dahi fark nicedür? didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki keşişlerin keşiflerinin ve şeyh kerâmetlerinin misli şunun kimidür ki bir suyu mezbelede görseniz ki durar çünkü ana nazar idesiz suretinüz anda görünmez su görünür ammâ ol su necisdür ne içmeğe yarar ne tahâret etmeğe ve müslümânların keşiflerinin ve kerâmetlerinin misli şunun kimidür ki ol su tâhirdür **(84a)** ve mutahhar yerdedür ve gâyet de sâfidür çünkü ol suya nazar idesiz kendü suretinüz içinde göre. Pes ol su içmeğe hem tahâret etmeğe lâyıkdur.

Beyt: *Der-safâyı zâhir-i sûret be-hem mânendeend
Pâk-i bâtın-râ safâ hem fark-hâ der farkhest*

Bu beytün ma'nîsi budur ki zâhir-i sûret safâsında birbirine benzerler lâkin bâtın pâklığında envâ' fark vardır bunların ortasında ve yine bu mahalde su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e ki: Yâ Şeyh ol nice keşf ü kerâmâtdür ki ana i'tikâd kılunur? Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu cevâbında buyurdu ki: Bizüm için keşf u kerâmât ve kıdem ü himmet vardır keşf oldur ki kişi öz 'aybına vâkıf ve muttali' ola ve kerâmet oldur ki derûnında 'alâyıkı kat' ide ve gönlini mücerred kıla ve kadem oldur ki kendü vücûdî şehirden kademini dışra sefer ide tâ maksûda yetişe ve himmet oldur ki künyesine ve mâsivâyâ iltifât itmeye. Pes bu keşf ü (80b) kerâmât ü kadem ü himmet ki Hazret-i Hakk Te'âlâ şuglıdır. Mu'teber olan budur ammâ ol keşf ü kerâmât ü kadem ü himmet ki gayra şugl itmekdür. Ol hicâbdür.

Beyt: *Be- 'ayb-ı h'îş bînâ şod dil-i hod-râ mücerred kon
Be-gerdân himmet ez mâ dûn ki kâr-ı reh-revân înest*

*Verây-ı müdrîk-i hiss ü kadem der-lâ-mekan mîzen
Sıfır ez h'îş bîrûn kon ki maksad-râ gerân înest*

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki kendü 'aybuna vâkıf ol ve gönli mücerred kıl mâsivâdan himmetünü döndür ki sâlik olanun işi budur. Hiss-i müdrîkinden öte kademini lâ-mekân ura, kendü vücûdından öteki maksad-ı lâ-mekân budur ammâ yine şeyh buyurdu ki: Bizüm için keşf ü kerâmet ü kadem ü himmet var ve her birisi bir nesteden 'ibâretdür. Evvelen kendü 'aybun vâkıf ol demek sâhib-i keşf ol demek olur ve gönli mücerred kıl didüğü sâhib-i kerâmet (81a) ol demek olur ve mâsivâdan himmetünü döndür didüğü sâhib-i himmet ol demek olur ve vücûdundan sefer it didüğü sâhib-i kadem ol demek olur. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu ki: Fenâ nice kısmdur? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Fenâ üç kısmdur. Birisi fenâ-yı sûretdür, bekâ-yı sıfat ile ya'nî sûretde fânî olmaz sıfatda bâki olmayınca. Murâd bu fenâdan sıfat-ı gıybetdür. Sûretten ki "en-nevmü ahü'l mevti"¹⁶⁵. Ve birisi dahi fenâ-yı sıfâtdür bekâ-yı rûhile ve ol fenâ beşeriyetden fenâdur ki galebe-i 'aşk ile olur ya'nî mahv-i âsâr-ı beşeriyet olur ve birisi dahi fenâ-yı rûhdür bekâ-yı Hakk ile ya'nî vaktâ ki bir kimse envâr-ı ilâhî ile mütehallî olsa mahv-ı ism-i beşerî ve kat'-ı kûdürât-ı tabi'î ve kal'-i resm-i insânî eydür ve Hazret-i Hakk Te'âlâ vahdâniyetin isbât ider bu mertebeye fenâ-yı fillâh dirler. (81b) Hazret-i Şeyh bu mahalde bu beyti inşâ itdi.

Beyt: *Çün rûh der nezâre fenâ geşt in be-goft
Nezzâre-i cemâl-i Hudâ cüz Hudâ ne gerd*

Bu beytün mukâbelesinde bir 'Arabî dahi buyurdu ki:

Beyt: *Fe' fnû summe'fnû summe'fnû
Ve't-tekû sümme't-tekû sümme't-tekû* ¹⁶⁶

Envâ'-ı fenâ terbiyetden ma'lûm olur. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l 'azîze ki: Gönlin giysüsi nicedür ve nice nestedür? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Gönlin giysüsi üçdür. Güneşdür, sudur ve yirdür. Âdem oğlanınun gönli bu üç nestede sûret gösterür. Evvel âfitâb sûretinde zîrâ ki güneş cemî' yire ve cemî' nesteye irişür ve cemî' nebâtun ve hayvânun ve ma'âdinun perverîşi andandur. Lâ-cerem ehl-i dil dahi âfitâb meselinde şöyledür ki terbiyeti cemî' nebât ve fevâkih ve cevâhir-i kânda ve ma'âdinde perverîş dutup harâret-i emâkin andan bulurlar ve muncılayın tâliblerin terbiyeti (82a) ve reng-i bûyı ve

tarîkatı dahi olmuş bir zemherîr şiddetinden hayât bulmag kimi bir ehl-i dilün terbiyeti harâretinden ve irşâdından hâsıl olur. Şöyle ki âfitâb cemî' yire yitişür sâhib-i dil dahi cemî' tâliblere vü mürîdlere yitişür ve gönüllerine hayât virür ve bir fırkaya dahi ehl-i dil sûretinde görünür. Şundan ki cemî' nestenün tahâreti suyiledür. Tâliblerün dahi kûdürâtı nefsanîden tâhir olması ehl-i dil ile olur. Şöyle ki cemî' neste sudan hayât bulur sâhib-i dil dahi sebab-i hayâtdur zirâki tâliblerün ölmüş gönüllerin zinde kılurlar ve bir tâ'ifeye dahi ehl-i dil yir sûretinde görünür zirâ ki yir mahall-i zirâ'atdür ve 'imâretdür ve ma'rifet-i İlâhî'dür. Şöyle ki cemî' insân kutlarını ve agziyelerini yirde zirâ'at iderler ve andan tahsîl iderler. Sâhib-i dil dahi cemî' nesteye tahammül ide ve halîm ola (78b) ve cemî' nesteden tahammüli Hazret-i Hakk Te'âlâ'dan ötrü ola şöyle ki yirde meskenet vardur sâhib-i dil dahi meskenetlü ve tevâzu'lu ola şöyle ki yir mecmû'-ı cevâhirün ma'denidür ve envâ'-ı cevâhir yirden hâsıl olur sâhib-i dil dahi mecmû'-ı 'ârîflerün ma'denidür ki "en-nâsu ma'âdinu'z-zehebi ve'l fidda" ¹⁶⁷. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l 'azîz(e) ki Hazret-i Şeyh tâlibleri men' ider Makâlât'ı mütâla'a kılmaktan ve eydür ki: Hicâbdur çünkü hicâb imiş meşâyihün makâlatın niçün yazdılar? didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki meşâyihler ve ehl-i diller genc-i esrâr-ı İlâhî'ye yitişdiler ve hayf çeküp tahassür idürler ki kendülerinün kavmi ve kardaşları ol mertebeden mahrûm kalalar diyüp genc-nâme bünyâd itdiler tâ ki kavmi ve kabâili ve tâlibleri bu genc-nâme mütâla'a ideler ve mahzûz olalar ve genci taleb ideler anun için bünyâd (79a) itmediler ki mücerred mütâla'a ideler ve dahi genci taleb itmeyeler. Meselâ şunun kimi ki bir pâdişâhun bir nice tufûl oğlanları var idi. Âhir-i 'ömride anlarnun hakkında vasiyet itdi vezîrine. Bu oğlanlar emâneti diyüp her birisi için vezîr katında mâl koydu ve genc-nâme dahi yazup ana ısmarladı ve eyitdi ki şol vakt ki bu oğlanlar hadd-i bülûgına irişeler her cinsi ki pâdişâhlığa lâyıık olsa anı pâdişâh idin ve girü kalan oğlanlara mâl virin diyüp dünyâdan nakl itdi. Vezîr genc-nâmeyi hıfz itmiş idi. Ol hadd-i bülûgına yitişen oğlan ki pâdişâh olmuş idi. Vezîr genc-nâmeyi anun eline virdi. Ol dahi alup mütâla'a kıldı. Keyfiyet-i genc-nâmeyi vezîrden bildi ammâ vezîr dahi tîz zamânda dünyâdan nakl itdi ve ol genc-nâme pâdişâh olan oğlanun elinde kaldı ol dahi (79b) genc-nâmeyi kiçi kardaşı eline virdi ammâ ol kiçi kardaşı taleb-i gence meşgûl olmadı. Cemî'-i ömrin genc-nâme mütâla'asında sarf itdi. Ne pâdişâhlığa yitişdi ve ne hod eline mâl girdi. Genc-nâmenün mücerred mütâla'asıyla müflis kaldı. Biz geldük söz tevcihine pâdişâh didüğümüzden murâd Hazret-i Risâlet'dür 'aleyhi's-selâm. Vezîr didüğümüzden murâd e'imme-i ma'sûmindür ve meşâyih-i 'izâmdur ve genc-nâmeden murâd Kur'ân'dur ve hadîsdür ve makâlât-ı meşâyihdür ki anı halâyıka teblîg itmişlerdür ve her kimse kim genc-nâmeyi mütâla'a itdi, genc taleb itdi. Lâ-cerem genci tahsîl itdi ve pâdişâhlığa yitdi, gınâ-yı ebedî buldı ve her kimse ki genc-nâmenün mütâla'ası ile iktifâ itdi genc talebinde olmadı müflis kaldı.

Beyt: *Ender in-i 'âlem ki mahzenhâ-yı genc-i gevherest
Genc-h'ânân dîgerend ü genc-i h'âhân dîgerend
Ve der in mülket ki devlet saht-âsân midehend
(80a) Bî-nevâyân dîgerend ü pâdişâhân dîgerend*

Bu beytün ma'nîsi budur ki bu 'âlemde ki 'âlem-i melekûtdur genc-i gevherinün mahzenleri var ammâ ol genci ohuyanlar özgedür ve taleb idenler özgedür ve bu mülkte ki devleti gâyet ucuz virürler lîk bî-nevâlar özgedür ve pâdişâhlar özgedür mahzen bulmuşlardır. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l 'azîz(e) ki: Riyâzet nedür ve nice nestedür ve mücâhede nedür? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Mücâhede beden ile cehd itmekdür ve Hakk Te'âlâ'ya 'ibâdet itmekdür ve nefse muhâlefet itmekdür ve hevâ-yı nefsi terk itmekdür. Riyâzet Hakk Te'âlâ'nun rızâsı ile hizmet itmekdür ve rızâ-yı Hazret-i Resûlullâh ve rızâ-yı üstâd ile ki mürşid-i kâmindür 'amel itmekdür ve riyâzet hakîkati ki yemek ve uyumagdur, **(76b)** terk itmekdür. Bir kimse bu dinilen vech üzerine riyâzet iderse Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun rızâsına Hazret-i Risâlet-penâh'un ve meşâyihun rızâsına muvâfık işler ve eger nefsi halvet istese ana muhâlefet ide cem'iyete vara ve eger cem'iyet istese girü muhâlefet idüp halvet ihtiyâr ide ve eger nefsi zikr itmek isterse riyâyetle terk ide ve munun üzerine her ne tâ'at ki anda şâibe-i nefsanîdür yâ ola terk ide.

*Beyt: Ez ân nakşî ki nefsi-tû ki ber âb u hevâ bended
Mehân harfî k'ez ân hâsıl heme bâd-ı hevâ bâşed*

*Rakam ber defteri mîzen ki ber 'unvân-ı menşûreş
Heme tevkî'-i der fermân be-fermân Huda bâşed*

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki şol nakş ki senün nefsinün her hevesinün suyu üzerine yazmışdur. Bir harfin ohuya anun ki hâsılı hemân bâd-ı hevâdur. **(77a)** Rakamı bir deftere çek ki menşûrun 'unvânı üzerinde cemî' ahkâmı fermânde ola Hakk Te'âlâ fermânı ile ve yine bu mahalde Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l 'azîz buyurdu ki: Tâlibe gâyetde hicâb olan riyâdur. Pes tâlib-i Hakk olan cehd itmek gerekdür ki ne kadar 'amel iderse riyâ ile itmeye ve andan perhîz ide ve nefsin mukâyedinden ve hîlesinden emîn olmamağ gerek egerçi za'îf ü mutî' olur itâ'at sûretin gösterür ammâ yine fırsat gözedür. Meselâ şol aç kurt kimi ki gâyetde za'îf olmuşdur ve za'fından kendüzini koyun sürüsü içine atamaz varup bir pusuya girüp gözedür tâ ki gaflet ile anun önüne koyun sürüsü gele ve pusudan çıhup ana hamle ide. Birisinün bogazın dutup helâk ide.

*Beyt: Gâfil zi kemîn-nefs nefsi bed-kîş meşevi
(77b) Tâ der-ham-ı dâm-ı dîv kurbân neşevi*

Bu beytün ma'nîsi budur ki gâfil olma bu yaramaz mezheblü nefsin busuda oturduğundan ki nâ-gâh bu dîvün duzagında helâk olmayasın. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l 'azîze ki: Ba'zı meşâyihler zikri ahfâ ile itmek emr itdi. Hazret-i Şeyh cehdile emr itdi. Tâlibler ve mürîdler hakkında âheste itmek evlâdur yâhud cehrile? didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Mübtedîlere zikri cehrile itmek efdaldür. Anun için ki zikr cehrde mücâhede ziyâde olur. Meselâ şunun kimi ki bir kimsenün marazı kavî olsa ol kimseye dârû-yı matbûh-ı za'îf virseler sıhhate fâ'ide virmez belki marazı dahi ziyâde eyler. Pes ol kimseye dârû-yı kavî virmek gerek tâ ki bedeni sıhhat bula andan sonra **(78a)** dârû-yı za'îf ü ihtimâl ile vireler tâ ki sıhhat hâsıl ola. Çünkü ol hasteye nûş-ı dârû vireler ol hastenün hâli gâyetde hûb olur bir dahi zikr-i cehr efdal olduğına delîl budur ki zikr-i cehr, a'mâl-i zâhirdendür ve a'mâl-i zâhir cisme müte'allikdür. Şöyle ki

zikr-i cebr olan eseri ve 'ameli cilvede eydür ondan kulûba eydür ya'nî gönle eydür ve Hazret-i Hakk Sübhâne ve Te'âlâ Kur'ân'da buyurur ki: "summe *telinu culûduhum* ve *kulûbehum ila zikiri'l-lahi*" ¹⁶⁸. Pes gerekdür ki a'mâl-i cevârih cebr ile zâhirde olur andan sonra zikr-i hafî ki kalbden 'ibâretdür, gönül ma'deninden üstâd terbiyeti ile hâsıl olur. Yine vezîr Gıyâsü'd-dîn su'âl itdi ki: Zikr-i cebr efdal olduğına sebep nedür? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdi ki: Eger bir kimse 'adûyile ceng itse dârü'l-harbde ol düşmeni muhkem urmag yigrekdür yâ âheste? Vezîr Gıyâsüddîn eydür: **(74b)** Düşmeni muhkem urmak yegdür. Pes Hazret-i Şeyh eydür: Nefs ile ve şeytân ile dahi muharebe itmek muncılayındur. Zîrâ ki nefis ü şeytân Âdem oğlunun 'adûsıdır. Çünkü bir kimse anlarunla muharebe itse darbı kavî vü muhkem gerek. Zîrâ ki eger âheste ursa nefsi mutî' idemez vaktâ ki sen mehâbâ idesün ol sana hergiz mehâbâ itmez. Pes zikri cebr ile itmek efdaldür vaktâ ki zikr-i hafiyeye yetişe ol zikr gayr-ı ihtiyâr ider ki zikr-i hafiyeye meşgûl olur. Yine Vezîr Gıyâse'd-dîn su'âl itdi ki: Ba'zı zikri çehâr-darb ile itmek gerekdür dirler Hazret-i Şeyh ne buyurur? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdi ki: "*lâ ilâhe illallâh*" kelime-i ihlâsdur ve ihlâs ile demek gerekdür ki ol bir ohdur ki makâmın ve nişânın bilür ve işin işler.

Beyt: *În tâir-i kudsî çü küşâyed per ü bâl*
Murgist ki âşiyân-ı hod meydâned

(75a) Bu beytün ma'nîsi budur ki çün bu kudsî kuş fenâdan uça varacağı yirini ve yuvasını bilür. Su'âl itdi Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvehallâhu rûhahu Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîze ki: Evliyânun hattı derecelerinün tefâvütinde Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun dört adından birisini anmag ile olur. Şöyle ki kıyâm her vaktde bu adlardan bir ad ile eydürler ve ol dört ad budur ki hüve'l-evvel ve'l-âhiru ve'z-zâhiru ve'l bâtın her kimse ki anun hazzı bu adlardan zâhir oldı Hakk Te'âlâ'nun 'acâyib kudretine ya'nî mahsûsâtına vâkıf olur ve her kimse ki hazzı bu adlardan bâtın oldı 'âlem-i bâtında kendü esrârına her ne ise vâkıf oldı ve her kimse ki hazzı bu adlardan evvel oldı zamân-ı mâzîde olan ef'âle meşgûl olur ve her kimse ki hazzı bu adlardan âhir oldı zamân-ı **(75b)** müstakbelde olacah âsâra ve ahvâle meşgûl olur ve kendünün gelecek zamânında olan sırrına vâkıf olur. Pes Bâyezîd-i Bistâmî 'aleyhi'r-rahme buyurmuşdur ki her kimse ki bu dört ad ile mahzûz ola ol kimse veliyy-i kâmil olur ve Ebû'l-Kâsım-ı Kuşrî(?) buyurmuşdur ki henüz ol kişi velî-i kâmil olmaz pes bir kimse ki 'ilm-i evvel ü âhir ü zâhir ü bâtın bile ne için veliyy-i kâmil olmaz didi. Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu cevâbında buyurdi ki evvel ü âhir ü zâhir ü bâtın mündericdür. Âferîninde şundan ki evvel ü âhir ibtidâ vü intihâ-yı âferînişdür ve zâhir-i 'âlem bu mahsûsâtdur ki göz ile göreler ve bâtın 'âlem-i melekûtdur ki göz ile görmek mümkün degüldür ve bu dört 'ilmi âferînişde mündericdür ol kimse ki bu dört neste ile mahzûz ola henüz yarım kişidür ve bu dahi ma'rifet-i gönül katında hîçdür. 'İlm oldur ki bunlarnun mâvârâsında **(76a)** ola ki evvel 'ilm-i zâtdur ve 'ilm-i sıfât-ı İlahî'dür celle celâlihu. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz(e) ki: Kimyâkârlıg ne nestedür ve sîmyâkarlıg ne nestedür? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdi ki: Kimyâkârlıg hakîkatdür ve sîmyâkarlıg mecazdur ve tahyıldür ve her neste ki anı kimyâkârlıg gösterür hakîkatdür. Şöyle ki pâh-reng vücûdı altun hakîkatine mübeddel olur ve

bunda dahi ancılayındur. Lâ-cerem her neste ki sâhib-i dil ider kerâmetden ve hakikatden ola ve eger nazarı kimyâ ile mess-i vücûdı talebî altuna mübeddel eyleye hemân altun ola ve genc-i revân ki dirler meselde sâhib-i dildür ki bir şehrden bir şehre revân olur tâ bir kimsenün sa'âdet-i ezelîden nasîbi ola bu gencden hazza yetişür ve şol genc degüldür ki cemâd ola ve müteharrik olmaya.

(72b) Beyt: *Her ki râ dest-resî devlet ezîn behre dehend
Kımyâ-yı taleb-i genc-i revânî yâbed*

Bu beytün ma'nîsi budur ki her kimün bu nasîbden devlete eli yetişe taleb-i kımyâsını ve genc-i revânı bulur ve genc-i revân dahi ma'lûm oldu ki nice nestedür. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîze: Tebdîl-i sıfâtdan didiler ki sıfât-ı zemîme-i müntefî vü mün'adim olur ve dahi sıfât-ı hamîde hâsıl olur. Bu hâsıl olan sıfât-ı hamîde 'ayn-ı sıfât-ı zemîmedür yâ hamîdiye mübeddel oldu yohsa gayrı sıfâtlar mıdur ki geldi sıfât-ı zemîmenün yerine doldı ve durdu? Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz cevâbında buyurdu ki: Sıfât-ı zemîme ve ahlâk-ı reddiye ol muzmahil olup gider dahi sıfât-ı hamîde kâ'im-i makâm olur şöyle ki ma'siyyet gider tâ'at gelür ve riyâ gider (73a) ihlâs gelür ve 'alâ-hazâ sâ'ir sıfât-ı zemîme gider ve sıfât-ı hamîde kâim-i makâm olur.

Beyt: *Nûr-ı ebed be cây-ı zulmet biş
Nûr gired makâm-ı zahmet niş*

Bu beytün ma'nîsi budur ki nûr gelür mundan öndin olan zulmet yerine ve nûş dutar niş zahmeti yirini ammâ gönül dahi muncılayındur ki tahtdur ve vücûd memleketdür ve levvâme sıfâtı durur. Zîrâ ki ra'ıyyetidür her vakt ki gönül tahtı dîv fermânında oldu hâtem dahi anun elinde olur ve memleketde tasarruf anun olur ve ra'ıyyet dahi ana tâbi' olur ve cemî' sâdır olan a'mâl-i kabîha olur ve eger şöyle ki gönül tahtını dîv elinden alup ve hâtemi dahi mutma'inneye viresin memleketde tasarruf mutma'inenün ola ve ra'ıyyet ana tâbi' olur ve her neste ki andan sâdır olur cemî' sıfât-ı hamîdedür. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîze (73b) uşbu sözden ki: "hasenâtu'l-ibrâri seyyinâtu'l-mukarrebîne"¹⁶⁹ nice olur? didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Ebrârlar ki 'amel iderler gerçi Hakk Te'âlâ'dan ötürü iderler ammâ cennet ümîdi ile iderler şöyle ki 'amel ider Hakk Te'âlâ'ya taparlar farz ile lîkin bir vâsıta getürürler ortaya. Ammâ mukarribler 'âlî-himmet olurlar. Hakk Te'âlâ'ya ne kadar 'amel ki iderler ve 'ibâdet kılurlar Hakk Te'âlâ'dan ötürü iderler. Cehennem 'azâbından korhup itmezler ve yâhud cennet arzû idüp itmezler ve anlar Hakk'un rızâsına teslîm olupdurlar.

Beyt: *Deste-i gül çü konem cemre-i âteş çe bûd
Ki merâ ez dü cihân hâk-i ser-i kûy-ı tû bes*

Bu beytün ma'nîsi budur ki bir deste gül ne nestedür yâhud bir avuc odı neyleyem ki mana iki cihândan senün mahallenün topragı yeter. Bir deste gülden murâd cennetdür ve bir avuc oddan murâd cehennemdür ya'nî demek olur ki cenneti cehennemi (74a) n'eylerem ki mana senün rızân yiter ve mukarribler dahi Hakk Te'âlâ'dan gayrı kimseyi murâd itmezler. Eger murâd idinseler idi mahcûb olurlar idi. Anların katında hicâbdan ulu 'azâb olmaz ve Hazret-i Şeyh yine bir yirde dahi buyurdu ki: Riyâ yimek ism-i günâhdur ve mûcib-i 'azâb-ı elîmdür ve bir pâre kumaş ki satarlar iz'âf u

muzâ'af ile dahi acısını ne kadardur hisâb iderler ve müddet-i mu'ayyene(y)i hisâb iderler ve bey' iderler mu'âmele itdükleri kişi hod ol nakd ortada olmasa ol kumâşı ol kadar bahâya almazdı. Anların bey'ı bâtıldur didi ve Ba'zı talebe su'âl itdiler ki onların taht-ı nassında dâhildür ki "ehale'llahu'l-bey'a ve harreme'r-ribâ"¹⁷⁰ onların bey'ı bey'dür didiler. Hazret-i Şeyh buyurdu ki bâyi' ve müşteri ve şâhidler ve kâtibler hod cemî'si bilürler ki ol bey'ün bünyâdı ol fâ'ide üzerinedür ve anın üzerine mukarrer itmişlerdür. Meselâ (70b) eydürler ki: On eşrefî bu kadar fâ'ideye falân vakte degin, dirler ve müddet-i mua'yyen iderler ve onda hâzır olanlar bilürler ki bu nice nestedür. Ribâ harâm iken getirürler bu sûrete koyarlar ve Hakk Sübhâne ve Te'âlâ muncılayın hîle(y)i bilmez mi? Bunların niyyeti ne idüğü onun katında ma'lûmdur. Ba'zı kimseler ol meclisde eytdiler ki muna hîle-i şer'î dirler ve Hazret-i Şeyh eydür: Âh âh âh şerî'at ol idi ki anda hîle olmazdı. Getürdünüz ana dahi hîle mi katdunuz?

Beyt: *În çunîn hîlehâ-yı gûn-â-gûn*
Hak ne mî dâned u tu mî dâni

Ah ezândem ki perde bordârend
Ez çunîn 'ayb-hâyı pinhâni

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki muncılayın dürlü dürlü hîleleri Hakk Te'âlâ bilmez mi? Lîkin sen eydürsin ki bilür pes âh ol sâ'atden ki perdeyi getüreler dahi gizlü örtü 'ayblar âşkâr ola. Su'âl itdi Hazret-i Şeyh'e Mevlânâ Şemse'd-dîn-i (71a) Tevekkül-i Vâ'iz Erdebîlî ki bu makâlâtun Fârisî'sin cem' idenün üstâdı idi ve hem 'âlim idi ve ol eytdi ki: Bu hiddetün ma'nîsi nedür ki "men meşâ me'a 'âlimin hatveteyni ve celese 'indahu celesteyni ve semi'a minhu kelimeteyni vecebet lehû cennetâni"¹⁷¹ Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Murâd-ı 'âlim sâhib-i dildür ki "el mueyyedu min 'indellah" ma'nîsi budur ki bir şahs-ı muhlis ki bir ehl-i dil ile iki kadem muvâfakat itse ki ol iki kademün birisi şerî'at ve birisi tarîkatdur ve anın nazarında iki katla otursa ol ikünün birisi Allahu Te'âlâ nehy itdüğinden şer'an ve ver'an mün'akid olmakdur ve birisi halvetde 'alâyık ile ve i'tirâz mâsivallah ile mücâhede kılmak ve oturmakdur ve iki kelime ondan işitse ki o kelimenün birisi kelime-i telkîndür ve birisi kelime-i tayyibdür ki "'ileyhi yes'adu'l-kelîmut-tayyibu"¹⁷² ve birisi oldur ki çünki evvelki hâl üzerine ber-karâr u sâbit-kadem olsa anın ahvâl(i) olur (71b) ve ol ahvâlün halli ve tahkîkî olmaz illâ bir ehl-i dilden olur pes ahvâlinün hallini vü tahkîkî mürşidden işide ve işidüğinden sonra iştiyâkı terakkîde olur ve vüs'ati dahi ziyâde olur ve hem ol kimseye iki cennet hâsıl olur. "Lillezîne ahsenu'l hüsnâ ve ziyâdetun." Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîzle nice dânişmendler ki: 'Âlimün nevmi hayrludur zâhidün 'ibâdetünden bu niçe râst gelür? didiler. Hazret-i Şeyh cevâblarında buyurdu ki: Bu söz muhakkakdur belki hadîs-i meşhûr ile sâbitdür ki "nevmu'l-'âlimi hayrun min 'ibâdeti'z-zâhidi"¹⁷³. Ammâ 'âlimden murâd şol kimsedür ki terbiyet-i meşâyih ile anın gönli Hakk Te'âlâ tevhîdinde zinde olmuş ola ve anın kimi 'âlimün mâdâm ki gözi uyhuda ola gönli Hakk Te'âlâ'ya münâcâtda olur. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'ddîn'e kuddise sırrahu'l-'azîz ki sizün bir tâlibinizden bir dânişmend (72a) sordu ki: Hızır Peygâmbere 'aleyhi's-selâmun 'ilm-i bâtını var idi bir kimi diledi ve bir oğlan öldürdi. Eger sizün dahi 'ilm-i

bâtınınuz var ise ne için kimse(y)i öldürmeyiz? didi. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Niçün eyitmezsüz ki biz peygâberimiz gitdüğü yola gidevirüz eger Hızır Peygâber 'aleyhi's-selâm oğlan öldürdi ise dervîşler ölmüş gönülleri dirildür pes dervîşleri rûy-ı Hazret-i Mustafâ sallallâhu 'aleyhi ve sellem zîrâ ki Hazret-i Resûl mi'râca sûretile gitdi ve ümmetleri sıfat ile giderler ammâ peygâber kendü havsalası mikdârınca vardı ve tâlibleri kendü havsalası mikdârınca varurlar zîrâ ki doganun lokmasını serçe yiyemez.

Beyt: *Be-kadr-i havsala-i hîş dâne çend mûrg*
Be-'usfûr netevân dâd ta'm-ı şehbâz

Bu beytün ma'nîsi budur ki her kuş kendü havsalası mikdârınca dâne yir. Doganun (68b) lokmasını götürüp serçeye virmezler. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz(e) ki: Tâlib-i menâzil kat' itdüğinden sonra dahi mertebe kalur mı yohsa kalmaz mı? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: İki neste dahi kalur biri oldur ki tâlib bile ki makbûl-ı Hazret oldı mı yâhud olmadı mı ve biri dahi oldur ki genc geleydi kendüye ısmarlandı mı yâhud umarlanmadı mı? Eger ana geleydi dabşurladı ise iş tamâm olur ve dahi mertebe kalmaz.Yine bir gün Mevlânâ Yûsuf-ı Germûdî ve Pîre Emîr 'Alî Hazret-i Şeyh huzûrında otururlar idi Mevlânâ Yûsuf su'âl itdi ki: Yâ şeyh tâlibler ve tevbekârlar ki ümmîlerdür ya'nî ba'zı tâlibler vardur Türk ve Tâcîkdürler çünkü Kelâmullah işidürler ihtiyârsız gâh olur ki na'ra ururlar ve 'Arabiyyet ohumamışlardır ve ma'a-hazâ 'Arabî bilmezler ve ne hod (69a) bilürler ki bu ohunan âyet-i havfdur ve ne bilürler ki âyet-i recâdur. Bize 'aceb gelür bunların ahvâli didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Egerçi anların dilleri Türk'dür yâhud 'Acem'dür ve kendüleri ümmîdür velî anların gönülleri 'Arabî'dür ve cemî' dillere bitüşür zîrâ ki gönül 'Arabî'dür ve Kelâmullah dahi 'Arabî'dür. Hikâyet: Pîre Zeynü'd-dîn eydür: Bir gün Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz hazretine vardum ve anun sohbetinde hâzır idüm ol demde Fakîh Baba Hazret-i Şeyh'e Safiyyü'ddîn'e eytdi ki: Bende ne kadar ki şeyh kulluğında oluram zevk bendeye gâlib olur ve bu hizmetde olduhca zevk menümler bile olur vaktâ ki bende-hâneye giderüm bir hafta degin zevk üzerinde oluram bir haftadan sonra bendenün zevkine fütûr gelür çünkü şeyh kulluğuna gelürem bendeye niye zevk gelür? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Hakk Te'âlâ'ya (69b) tevekkülün sebebi ile ve Hazret-i Şeyh zâhidün himmet-i berekâtı ile sen bir yumurta ketürürsün ki anun içinde bir murg nice varur? Men ol yumurtayı sayaram ve ol yumurtadan bir yavru dışra çiharuram ve sana virürem ve ne kadar ki munda sen ol kuşçugaz pervâzdadur ve sana zevk hâsıl olur vaktâ ki ivüne varursın yine ol kuşçugaz pervâzdadur bir niçe günden sonra kanadın sayarsın ve pervâzdan kalur sana zevk hâsıl olduğu andandır.

Beyt: *Enderîn beyze beççe-i bâzist*
Lâ-mekân âşiyân-ı pervâzist

Lîk çün bâl-i şehpereş be-berîd
Ki tevâned ger be-evc-i perîd

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki bu yumurtada bir dogan yavrusı vardur. Bu lâ-mekân anun pervâzının yuvasıdır. Lîkin çün ol kuşun kanadın kesersin ayruk matlûba yetişmege kudreti kalmaz ve yine bir gün Mülkü'l-'ibâd Cemâle'd-dîn eytdi kim: (70a)

Bir gün Hazret-i Şeyh Safî kuddise sırrahu'l-'azîz(e) su'âl itdüm bu sözden ki tahkîkde mestûrdur ki "el-mu'mînu ke'n-nahleti lâ ye'kuluhu illâ tayyiben velâ yeda'û illâ tayyiben"¹⁷⁴. Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu cevâbında buyurdu ki: İmân umûr-ı bātındandır ve imâni kabûl idici gönüldür eyle olıcak mü'mîn olan gönüldür ve hem gönlün yidüğü kelime-i tayyibdür ki asl-ı tevhîddür ve fer'a-yı İslâm'dur ve gönlün tevhîd azugıdır ki pâk u tâhirdür şirkden ve kavli lâ ilâhe illallâh'dur ammâ mü'mînün aruya teşbîh(i) on nev' üzerinedür. Evvel oldur ki Hazret-i 'İzzet çünki aruya dahi hil'atin en'am itmişdür "ve evhâ rabbuke ille'n-nahl"¹⁷⁵ demek ile mü'mînün gönlüne inzâl ider. "Ulâike ketebe fî kulûbihimi'l- imâne"¹⁷⁶. İkinci oldur aru imâmsız sultânsız hiçbir yirde ikâmet itmez. Mü'mîn dahi Peygamber sallallâhu 'aleyhî ve âlihi ve sellem evlâdına **(66b)** mütâba'at idüp ikrâr ider ve muhâlefet itmez. Üçüncü oldur ki aru hiç vechile sultânına muhâlefet itmez emrine itâ'at ider huzûrda ve gıybetde mü'mîn dahi gerekdür ki huzûrda ve gıybetde her ne işlerse pîrün ve mürşidün işâretiyle işleye ve andan emirsiz hiç iş itmeye. Dördüncü oldur ki aru ne kadar ki nebâtâtta letâif vardır anı hâsıl ider ve sultânınun katına aparur ve anun emrin dutup nireye dirse anda koyar ve mü'mîn dahi eyle gerekdür ki telkîn-i mürşid ile zâhirde ve bātında 'amel ide ve letâif ki kelime-i tevhîdden hâsıl olur. Ana vâkı'a dirler gerekdür ki anı mürşidden özge kimseye dimeye ve mürşidinün işâreti nereye olur ise anda koya. Beşinci oldur ki aru evvelân öz ivini dopdolu ider ve ma'mûr kılur ondan sonra dışradaki halka fâ'ide virür. Mü'mîn dahi gerekdür ki evvel öz ivini **(67a)** ma'rifetullâh ile dopdolu ma'mûr ide andan sonra bātınıyi sâf kıla tâ andan ehl-i 'âlem fâ'ide-i dîniyye sirâyet ide. Altıncı oldur ki özün kâ'idesi oldur ki hiçbir nestenün kudreti olmaz. Ya'nî karınca ve cebin ve özge cânvarlarına anların yirine vara ve eger varurlarsa derhâl dışra çiharurlarsa derhâl dışra çiharurlar gayr-ı cins ile üns ve ülfet itmezler. Mürîd-i mü'mîn dahi ancılayın gerekdür ki her endîşe ki Hazret-i Hakk Te'âlâ rızâsına muhâlif ola ana yol virmeye ki gönline gire eger nâ-gâh ancılayın fikr gönline gelürse anun def'ine meşgûl ola ve sohbet-i muhâlifden ictinâb ide. Yedinci oldur ki aru her mevsimi bilür ve ferâset ile kendü evkâtını tanır. Her hâlini bi-vâcibî bilür şöyle ki bahârda tohmdan öter su aparur ve çünki gül vakti olur. **(67b)** Evvel kat envâ' güller ile ivlerini doldurur ve 'imâret ider vaktâ ki ogul virecek vakit olur ol gülleri yir ondan sonra boş kalan yiri bal ile doldurur ki "şarâbun muhtelifun elvânuhû şifâ'un lin-nâsî"¹⁷⁷ mü'mîn dahi gerekdür ki kendü evkâtını bile ve 'ömrini zâyi' itmeye zîrâ ki fevt-i mevtden düşvârdur neden ki mevtden ümîd vardır. Ammâ fevtde ümîd olmaz çünki vaktini zabt ide bātını bezenmiş olur. Sekizinci oldur ki aru dört ay ki üç erba'ındır. Halvetde sultânı huzûrında oturur ve sultânını müşâhede itmekden gayr nesteye meşgûl olmaz ve mürîd-i mü'mîn dahi eyle gerekdür ki gicede ve gündüzde gönül müşâhedesinde lezzet ile huzûrda ola. Dokuzuncu oldur ki aru her azûka ki dışradan getürür cem' ider hergiz anun hesâbına meşgûl olmaz ve cem' **(68a)** itdüğü nestenün ne kadar idiyügin bilmez ve sultânından icâzetsiz tasarruf itmez ve mürîd-i mü'mîn dahi eyle gerekdür ki tâ'ate meşgûl ola ve anun hesâbına meşgûl olmaya. Onuncu oldur ki aru tevâlûdde ve tenâsülde her bâr-geh ne kadar sultân-zâdeler dogarsa ittifâk iderler ve anun biri ile bi'at iderler ve girü kalanın dışra bırhurlar. Eger şöyle ki birisi ol sultân-zâdelerden da'vâ-yi saltanata meşgûl olsa istiklâl-i da'vâ itse ittifâk iderler. Ol muhâlifi katl iderler ve mürîd-i mü'mîn

dahi eyle gerekdür ki merci'-i mürşidi bir bile ve her âvâz ile mütereddif ve mütehayyir olmaya ve meşrebini bile ve ol menzilde kendüye hiç vücûd vormeye ki çok mürîdler ve tâlibler ol makâmda merci'lerin bir bilmeyüp ma'raz-ı helâkde vâki' olur zîrâ ki iki kıbleye karşı namâz kılmak dürüst degüldür neden ki kible birdür ve Tenri birdür (64b) ve Resûl birdür ve Resûl'e mütâba'at itmek birdür ve mezheb-i e'imme-i hüda 'aleyhimü's-selâm birdür. Pes mü'mîni aruya teşbîh itmekde bu on neste ki zikr olındı. Makâm-ı zâhirîdür ve "evhâ rabbuke ila'n-nahli"¹⁷⁸ sırrında on dahi makâm-ı bâtinî vardur ki onı dil ile takrîr itmek mümkün degüldür ve yine Cemâle'ddîn-i Ermunî ki bu su'âli eytmîş idi. Eytdi ki: Ey pâdişâhum buyurdıgunız on nev' mürîd hâlidür. Pes mürşidinün hâlin niçe bilülvem. Hazret-i Şeyh buyurdı ki: Sultânun işi kula emr itmekdür ve zevk bağışlamakdur ve edeb ile mevsûf kılmakdur ve her yirde ki bu mu'âmele-i müşâhede ideler bizüm hâlümüzü bileler ve yine Mevlânâ Celâle'ddîn-i Ermunî eytdi kim: Merhûm Hâce Muhyi'd-dîn vefâtından sonra Mevlânâ Celâle'ddîn-i Mekkî Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu hizmetine geldi ve 'azâ virdi. Ricâl buyurdı ki anun dahi oğlu vefât itmişdi ve 'azîm melûl idi. Şöyle ki Hazret-i Şeyh dahi (65a) melûl idi. Pes Hazret-i Şeyh'e su'âl itdi ki: Çünkü bilür özge mevt hakdur eyle gerek idi ki istikrâh itmeydün. Ma'ahazâ kerîh görürevüz. Öz muna sebep nedür? didi. Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu cevâbında buyurdı ki: Mevlânâ bilür özge mevt hakdur ve mevti dahi bilürüz ki her kulun iki ivi var. Birisi dâr-ı dünyâda ve birisi dâr-ı âhiretde. Biz geldük ki dâr-ı âhireti ma'mûr idevüz. Çünkü lezzet-i nefsanîyyeye meşgûl olduk ve âhiret 'imâreti fevt olmaga yakın kaldı ve bildük ki iş harâbdur ve bir kimse ki ma'mûr yirden harâb yire gitse elbetde kerîh görür. Derhâl Mevlânâ Celâle'd-dîn-i Mekkî şeyhün ayagina düşüp tevbe itdi. Telkîn aldı.

Beyt: Zi gülşen sû-yı külhen raht borden

Buved endûh-ı hasret saht borden

Velî ez külhenî reften be-gülşen

Çerâg-ı 'ıyş dâred çeşm-i rüşen

(65b) Bu beytlerün ma'nîsi budur ki gülşenden külhene gitmek gam ve hasret iletmeğdür. Velî külhenden gülşene varmag çerâg-ı 'ayş var aydın göziyle. Ve yine Mevlânâ Celâle'd-dîn-i Ermunî eytdi ki: Bir gün Hazret-i Şeyh Safî Urumiye şehrine geldi ve ol şehirde ne kadar 'ulemâ var ise Mevlânâ Celâle'd-dîn şehîd kimi ki ol şehrin müftisiydi ve Mevlânâ Mecde'd-dîn 'Îsâ kimi ve Mevlânâ Muhyi'd-dîn kimi ol mahall-i ittifâk ile Hazret-i Şeyhün huzûrına geldiler ve ba'zı imtihân-ı tarîk ile gelmişler idi. Çünkü gün orta namâzı vakti oldu. Hazret-i Şeyh cemâ'at ile namâza meşgûl oldılar. İttifâken pîş-i namâz teşehhüd-i evveli unıtdı. Duru geldi ve namâzun âhirinde sehve secde itdi ve girü selâm virdi. Çünkü namâzdan fârig oldu. Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu (66a) eytdi kim: Mevlânâ çoh namâz kılmışum. İllâ bu tarîk ile hiç namâz kılmamışum. Pîş namâzıdur ki sehv itdüm ve sehvümü bildüm ve secde-i sehv itdüm ve Hazret-i Şeyh eytdi kim: Belî bilürem ki sehv itdün lîkin durun bu namâzı girü i'âde idelüm ki men vasla vasla namâzı sevmezem ve kalhup girü namâzı i'âde itdiler. Çünkü namâzdan fârig oldılar. Mevlânâ Mecde'd-dîn 'Îsâ su'âl itdi bu hadîsden ki sahîh ü meşhûrdur ki: Hazret-i Resûl sallallâhu 'aleyhi ve âlihi ve sellem ikindü namâzında sehv vâki' oldu ve teşehhüd-i evvelde selâm virdi. Çünkü

duraladıyın sahâbe haber virdi ki: Yâ Resûlullah sehv vâki' oldı çünkü Hazret-i Resûl onı işitdi girü durup tamâm itdi ve sehve secde itdi ve secde-i sehv meşrû' iken 'acebdür ki Hazret-i Şeyh namâz-ı evvele (62b) mutma'in olmayup girü i'âde itdi. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Hazret-i Resûl'ün kılduğu egerçi zâhiren namâzdur ana hiç vech ile şübhe yohdur. Ammâ bu hod ma'lûmdur ki Hazret-i Resûl'e her namâzda bir mi'râc hâsıl olur idi ve Hazret-i Resûl'ün namâzınun ma'nîsi zâhirde namâz idi ve bâtında mi'râc. Ol demde çünkü Hazret-i Resullullah evvel namâzda teşrî' vâki' oldı. Teşehhüd-i evvelde keyfiyet-i husûl ile mi'râc hâsıl oldı. Çünkü mübârek nazarı ile bahdı ve tâife-i zâhiriyyeye gördi ki henüz teşehhüd-i evveldedür. Ten vazîfesin dahi ri'âyet itdi tâ ki zâhirde dahi hâlel olmaya ammâ secde-i sehvi şundan ötürü itdi ki dîn müdde'îleri dîne ta'ne itmeyeler. Ammâ mezheb ol mıdur ki Hazret-i Resûl'den sallallâhu 'aleyhi ve sellem vâki' olanı sehve tevcîh ideler. Çünkü ol (63a) dânişmendler bu sözi işitdiler cemî'i tevbe idüp ve istigfâra rücû' gösterdiler ve ramazân ayında ittifâk birle halvete oturdılar ve Mevlânâ Salâhü'd-dîn-i Hâs kimi fütûhât-ı gaybâtdan nesteler hâsıl oldı eyle ki gâyet mu'attekıdlerden oldılar. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz(e): Mürşidün 'alâmeti nedür? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Uşta görürsüz ya'nî imtihân ile ve inkâr ile gelüp andan i'tikâd itdünüz ma'ahazâ 'alâmet-i mürşid budur ki size ma'lûm oldı ve yine Mevlânâ Muhammed Hatîb ve Mevlânâ Muhammed-i Buhârî rivâyet itdiler ki: Bir gün bir dânişmend Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz(e) su'âl itdi ki: Nene ki kuldan sâdır olur Hazret-i Hakk Te'âlâ ana rızâsı var mıdur? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Rızâsı yohdur. Pes kudret ve hareket ve temkîn (63b) ne için virür? Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu ki: Kula temkîn ve kudret ve hareket halk iden Hazret-i Hakk Te'âlâ'dur. "Vallahu hâlakakum vemâ ta'melûn"¹⁷⁹. Ammâ gâfil bizüz ki "cezâen bimâ kânû ya'melûn"¹⁸⁰ âyeti ile çünkü bizüm elimizde ihtiyârımız ve kudretimiz ola ne için anı bir helâl yire harc itmeyevüz tâ ki ol helâl yirden bir helâlzâde oğlan vücûda gele ki mü'minler andan menfa'at göreler. Ondan sonra Hazret-i Şeyh buyurdu ki: Mevlânâ sizün katunıza ehl kimdür? Ol dânişmend eydür: Ehl şol kimsedür ki cemî'i kemâlâtı cem'ide mütefettin ola ve 'ulûmda ehliyeti ola ve isti'dâdı ola. Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz eytdi kim meşâyih-i ehl-i dîni ana dimezler. Belki ehl-i dîni ana dirler ki kevneyn anun ayagı altında ola ve hâl budur ki henüz ancılayın adam dahi yarım kişidür.

Beyt: İn cümle hüner zî 'âlem-i harf buved
(64a) Z'ân pes habereş zi hâl-i ma'nî bâşed

Bu beytün ma'nîsi budur ki kevneyn ayagı altında olan henüz bir harf-i 'âlem olur andan sonra ma'nî hâlinden haberdâr olur ve ol Mevlânâ eytdi kim: Kevneynden yuharu dahi ne var? Hazret-i Şeyh tebessüm edüp buyurdu ki: Mevlânâ ne virürsin ki anı sana diyeyüm. Evvel gün gitdi. Bir gün yine ol dânişmend gelüp Hazret-i Şeyh huzûrında oturdu. Hazret-i Şeyh buyurdu ki: Mevlânâ ol bir emânetdür ki her ahada virilmez ve anı her kimseye dimek olmaz ki "innallahe ye'murukum en tueddu'l-emânâti ilâ ehlihâ"¹⁸¹ ve çün bir kimse ol 'âleme kadem basa andan sonra ana haber virmek olur.

Beyt: Der-beyâbân ne-tevân kerd tavâf-ı Ka'be

Bu beytün ma'nîsi budur ki yazılarda gezen tavâf-ı Ka'be idemez belki Ka'benün harem-i harîminde olur (60b) tavâf ve yine Mevlâna Hâcî 'Alî atasından rivâyet idüp buyurdu ki: İki dânişmend Gülhorân'da Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu huzûrına gelüp oturlar idi. Birisi Hazret-i Şeyh Safî'ye kuddise sırrahu su'âl itdi ki: Bir yerde bir hatt gördüm yazılmış ki her yüzyılda bir yıl zâhir ola eltâf-ı İlahî'den ki her kimün ol yıl bogazından içirdüğüde Hazret-i Hakk Te'âlâ ol kimseye yarlıgar. Ol yıl ne yıldur? didiler. Hazret-i Şeyh cevâbında buyurdu kim: Hazret-i Hakk Te'âlâ her yüzyılda bir sâhib-dili ya'nî bir mürşid-i kâmil-i mükemmel gönderür. Her kim anı kabûl idüp ana mütâba'at ider Hakk Te'âlâ anı yarlıgar. Şol tarîk üzerine ki "innallahe yeb'asu lihazihi'l-ummeti 'alâ ra'si kulli mi'eti senetin men yüceddidü lehâ dinehâ"¹⁸² Dördinci fasl: Tahkîkât-ı hâlât-ı insânî 'ayânundadır ki Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz (61a) kelimâtü'l-fâz meşâyih üzerine yine buyurmuşdur. Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvahallâhu rûhahu rivâyeti ile **fi't-tahkîku'l-ma'rifet:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Vakt vardır ki Allahu Te'âlâ'dan şahsa irüşir. Meselâ şunun kimi ki ezelde Hakk Te'âlâ halayıkun üzerine takdîr itmişdür. İmândan ve küfrden sa'âdetden ve şekâvetden fakrdan ve gınâdan sıhhatden ve marazdan ferahdan ve gamdan Hakk-ı Subhânehu ve Te'âlâ icâd vaktinde her birisini ol mukasemden izhâr ider.

Beyt: Nakş her gaybî ki ender perde-i takdîr best
Vakt-i icâd enderîn âyîne-i imkân nemûd

Bu beytün ma'nîsi budur ki Hazret-i Hakk Te'âlâ her gaybun nakşını ki takdîr perdesinde bağladı icâd vaktinde imkân âyinesinde gösterdi vaktün ma'nîsi seyf-i kâtı'dur. Ya'nî ol bir kesici kılıçdur hemân kim sâhib-i vakte hâsıl olur ya'nî ana lâ-hak olan vakti kat' ider. (61b) Meselâ gice ve gündüz kimi ola ki gündüz nûri gicenün zulmetin kat' ider.

Beyt-i 'Arabî: El garîk lâmi'
Ve'l-vakt seyf kâtı'

ya'nî Sûfî İbnü'l-vakt oldur ki sûfî dogar bir karından ki hâmil-i kısmetdür. Ol vakt andan ne dogarsa ol anun ferzendidür. Eger ferah dogarsa eger gam yine ancılayındur gerek ahvâl-i ve fakr u gınâ kimi ve gerek sıhhat u marâz kimi. **Fi't-tahkîki'l-makâm:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Makâm cây-ı ikâmetdür. Dünyâ ehlinün makâmıdır ki kendülere duracak yir anı eylemişlerdür. 'Ömürleri mikdârınça tâ'atdan ve ma'siyyetden eger tâ'at kesb itseler anların yiri cennet derecelerinde olur ve eger ma'siyyet kesb itseler yirleri cehennem derekâtında olur. Ammâ sülûk ehlinün makâmı cehd i'tibârı ile olur ve 'uluvv-ı himmet i'tibârı ile olur ve maksadı taleb itmek i'tibârı ile olur ve eger ne'uzu billah (62a) ol sâlikî şeytân 'aleyhe'l-lâ'net dogru yoldan çıharup dışra birağa anun yiri ora olur ve gayr-ı cadde-i müstakîmde ikâmet idür ve anun makâmı ol makâm olur ve eger sâlik himmet başını aşaga eydürmese ne kadar ki maksada irişür sâhib-i temkîn olur. Anun makâmı ora olur ve bir kimse ki latîf makâma irüşse mesel-i keşf ü kerâmet ü kadem kimi 'âlem-i habsden bu 'âleme irişse ve bu mülk 'âleminden bir 'âleme dahi irişe ve lezâize ve envâ'-ı tayyibâta irişe kusûr kimi

ve hür kimi "et 'amehu ve eşribehu"¹⁸³ kimi ol kimsenün makâmı bunlar olur ve makâm haddi şol kadardur ki yollarun ve menzillerün haddi ol kadar ola ya'nî makâmun haddi yollar ve menziller mikdârünçadur ve menâzil ne kadar olursa mekândur. Çünkü mekân müntehî ola makâm dahi müntehî olur sâlike dahi (58b) makâm kalmaz ammâ sâlikün bunların varısında seyri olur sülûki olmaz. **Fi't-tahkîki'l-hâl:** Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Hâl kesb ile hâsıl olmaz belki 'atâyı İlâhî'dür ki kul riyâzet ile ana lâhik ve mustahik olmuştur. Ol kimseye hâl fazl-ı İlâhî ile hâsıl olur ki "zâlike fazlullâhi yu'tihi men yeşâu"¹⁸⁴. Ondan sonra buyurdu ki: Bizüm için vâkı'a vardır ve hâl vardır. Vâkı'a oldur ki sâlik anı sa'y ile ve kesb ile kendü menâzilinde iken beyne'l-nevmi ve'l-yakazada hâsıl ider garîb şekiller ve levnler görür kendü makâmında ve menzilinde ... garâibi ta'akkul idür ammâ çünkü anı 'âlem-i sûrete ... ana vâkı'a dirler ve anun vâkı'a olmasında hiç hilâf yohdur ve 'aklun anda mecâli vü müdhili yohdur zîrâ ki hâl-i sa'y ile ve iktisâb ile olur neste (59a) degüldür. Çünkü hâl vârid olmakda 'aklun müdhili olmadı gâh olur ki vürûd-i hâl sür'at ile olur ve gâh olur ki te'ennî ile olanda tûl-i meks olur ma'raz-i zevâlde olmaz ve bunun kimi hâl-i galebâtta olur. Ma'nî-i hâl u keremi eser-i galebât ile ya'nî sultân hâli ol kimseye gâlib olmakda olur ki sâhib-i hâl anun sebebi ile terakkîde olur hâlden hâle ve sıfatdan sıfata ve sâhib-i hâl telvîn olur zîrâ ki bir hâlden bir hâle terakkîde olur ammâ hâl dahi şol güneş nûrı kimi olur ki dürlü dürlü yimişler anun te'sîri ile hûb râyihâlar ve renkler ve ta'mlar virür ve andan sonra envâ'-ı fevâkih olur sâhib-i hâle dahi envâr-ı tecelliyât olur muncılayın eser ider ve bişürür ve bişürdüğinden sonra hoş renk virür vaktâ ki sâhib-i hâl telvînden giçe mahabbet temkîn olur.

Beyt: (59b) *Tâ 'urûk-ı cân şarâb ân tecellihâ girift*
Tâ ebed garkest ender reng u bûy-ı ü

Bu beytün ma'nîsi budur ki: Cân damarlarını tâ ki tecellî şarabı dutdı tâ ebed ol şarâbun tecellîsi râyihâsında ve lezzetinde ve renginde gark oldı. **Fi't-tahkîki'l-kabz ve'l-bast:** Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Kabz gönül dutulmaktır. Gâh olur ki kabz kavî olur sûret dahi gönül ile bile dutulmuş olur ve sâlik mübtedîye kabz u bast ve havf u recâ olur ve sâlik-i müntehâyâ dahi kabz u bast olur ve kabz u bast ve havf u recâ Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun tasarrufıdır sâlikün gönlünde. Ammâ şol gönül ki henüz tasfiye bulmamışdır ki "el hasenetu vesseyyinetu -ve dahi- halatu a'mâlen sâlihan ve âhara seyyien"¹⁸⁵dür. Havf u recânun ol gönülde müdhili vardır ve Hazret-i Hakk Te'âlâ havf u recânun sıfâtı ile dilerse ol gönülde tasarruf ider (60a) ve havf u recâ kuşun iki kanâdına benzer ki ol kuş anunla seyrân u pervâz u tayerân ider ve mücerred birisi ile pervâz ide. Hazz sâlike sülûkinde bu ikisi dahi olur tâ kat'-ı menâzil bu ikisinün sebebi ile ider ve bu havf u recâ bir nestedür ki şahsı mundan teklîf ile halâs bulur ammâ kabz ile bast hiç vech ile ihtiyârı olmaz ve gönlün kabz [u] bastına Hazret-i Hakk Te'âlâ'dan gayr kimsenün müdhili olmaz. Zîrâ ki ol gönül Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun hazînesidür ve gayr kimse anda tasarruf idemez. "Vallahu yakbidu ve yebsutu"¹⁸⁶ gönülde her ne dilerse kabz ide ve her ne dilerse bast ide. Bu gönül ol gönüldür ki "Kalbu'l-mu'mîni beyni'l-isbe'ayni min asâbi'irrahmâni yukallibuhâ keyfe yeşâ'u"¹⁸⁷ ve çünkü Hakk Te'âlâ ol gönülde tasarruf ide ol

tasarrufun eseri zâhirde dahi olur sâhib-i kabz u bast sâhib-i hükm (56b) olur çünkü Hakk Te'âlâ onı kendüliginden ala ya'nî kabz ide ve kendüye meşgûl kıla ve onı 'ilm-i ma'rifeti ile 'âlim ve 'ârif eyleye çünkü onı yine kendüye vire 'âlem-i beşeriyyete getüre halâyıka hidâyet idüp irşâd itmek için anun kimi kimse(y)i sâhib-i kabz ve sâhib-i bast ider. Pes nice kim Hakk Te'âlâ ol kimsede kabzıyla bastıyla tasarruf ider ol dahi mürîdi anun irşâdında ve terbiyetinde sâhib-i kabz u bast ider tâ her mürîdinün havsalasına lâyıık ne ise onı virür. Ya'nî her neste ki mürîde lâyıık olmaya onı andan kabz ide. **Fi't-tahkîku'l-heybetü ve'l-üns:** Hazret-i Şeyh Safî kuddise sırrahu buyurdu ki: Heybet-i üns ehl-i visâle olur şöyle ki bir kimse bir pâdişâhun 'azametinden ve heybetinden ve şevketinden anun âvâzesin işide onun gönline ol pâdişâhdan heybet oturur ve onun hazretine kasd itse ne kadar yakın olsa (57a) onun gönlinde heybet dahi ziyâde olur çünkü pâdişâhun bârgâhı kâtına gele heybet dahi ziyâde olur. Çünkü sultânun hâs haremine gire ve onun saltanatın ve 'azametinin göre dehşet ve heybet ana gâlib olur ve gâh olur ki sultânun 'azametinden ve heybetinden kendüden gâyib olur heme hâyib olur ve ya'nî korhulu olur ve gâh olur ki gâyib olmaz ve gâh olur ki hayret ana gâlib olur ammâ çünkü pâdişâhiyle musâhabet ide ve pâdişâh onunla telâttuf ide onun dehşeti ve heybeti gide müstânis olur pes üns hâzırakdur heybetden ve andan akrebdür. Zîrâ ki sâhib-i üns akrebdür eger sâhib-i üns mecmû'-ı 'âlemün belâsı anun üstinde olsa safâsına bir zerre kudûret gelmez ve sâhib-i hayret mütavassıt olur heybet ile üns arasında ve onlar ki heybetdedürler şunun kimi müstagrık-ı (57b) heybetdürler ki gâlib olurlar hiç vech ile teferrüc kılmazlar ol pâdişâhun saltanatı heybetinden ve cemâli kemâlinden. Ammâ sâhib-i hayrete mecâl-i teferrüc olur. Lîkin şol mikdâr hayretde olurlar ki görürler ammâ bilmezler ki nedür gördükleri ve işitdikleri ve işitdiklerine 'aşık olurlar bilmezler ki kime 'aşıkduurlar ve bî-hod olurlar bilmezler ki kendüler kendülerde midür yâhud degül midür ve müslümân olurlar küfr ile İslâm ortasını temyîz idemezler. Hazret-i Şeyh bu mahalde münâsib bir beyt inşâ idüp buyurdu ki

Beyt: 'Âşıkam ammâ ne-dânem ber kiyem
Ne müselmânem ne kâfir pes çiyem

Bu beytin ma'nîsî budur ki 'âşıkım ammâ bilmezem ki neye 'âşıkım ne müslümânım ne hod kâfirim pes neyim belki sâhib-i hayretim ve meşâyihün bu beytinden galata varmıyalar zâhirine bahup zîrâ ki öndin geçen sözde ma'lûm oldu ki ehl-i hayret küfr ile İslâm'un arasın (58a) açup farkın idemez ondan ötrüdür ki ne müslümân didi ve ne kâfir ammâ ehl-i üns evvel Hazret'ün lutfı ile ol hâletden halâs Hakk Te'âlâ 'nun eltâfına müstânis olur. **Fi't-tahkîki'l-tevâcüd ve'l-vecd ve'l-vücûd:** Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Tevâcüd mübtedîlere hâsıl olur ve vecd mutavassıtlara hâsıl olur ve vücûd muntehâlara hâsıl olur didüğü ya'nî ikşi'râr hâsıl olur şol ısıtma dutmuş kimi titrer şundan ötrü ki onun gönlinde hastalığ zâil olmamışdur ne kadar ki ol kimse ikşi'râr u lerze hâsıl olur kavvâlden bir kavli işitmek vâsıtası ile ana titremek gâlib olur ve hareket ki ider tekellûf ile emîn olur ya'nî anun hareketi bir hasta hareketi kimi olur kim sıhhat ile maraz ortasında ola ve mübtedî dahi bir kavli işitmek vâsıtası ile (54b) hareket ider ve vecd ile vücûd ortasında olur ammâ ol hareket ihtiyâr ile olur.

Beyt: Be-dest-i hod keşed hod râ giribân

Be-kahr-i ihtiyâr âyed be-meydân

Ne kahreş ihtiyâr ez vey rübâyed

Ne küllî ihtiyâr-i hod nümâyed

Bu beyitlerin ma'nîsi budur ki mübtedî kendü eli ile çeküp yahasını kahr ile ve ihtiyâr ile gelür meydâna ne onun kahr ihtiyârı ondan kapar gider ve kendünün küllî ihtiyârı görünür ya'nî onun meydâna gelüp vecd itmesinde elbetde ihtiyârının müdhili var ammâ vecd ol kimseye hâsıl olur ki meslûbu'l-ihtiyâr olur ki onun gönli marazdan sıhhate yetişmişdür ve anda ne kadar cismânî neste var ise rûhânîye mübeddel olmuşdur ve dahi onun gönli mahall-i vâridât-ı rabbânî olmuşdur ve çünkü vâridât ol kimseye vârid ola anun sultânı kavî olur vecd-i hareket dahi kavî olur pes onun ihtiyârı (55a) meslûb olur ve eger vârid olan za'îf olsa şol degirmen çarhı kimi ve suyu kimi olur ki ol çarhun hareketi âzâd olur suyu az olsa ammâ su ziyâde olıcak çarhun hareketi dahi ziyâde olur ammâ su ziyâde o ne kadar degirmen daşı ağır olursa hafîf olup hareketi kavî olur ve sâhib-i vecd dahi oncılayındur zîrâ ki vâridât kavî olıcak sakîl-i cismânî hafîf olur ve tîz tîz hareket ider sâhib-i vecdün ihtiyârı olmaz zîrâ ki vakt olur ki ehl-i vecde galebe-i vecd(d)en ve hâlden ve vâridâtdan şöyle ki maglûb olur ki eger onı oh ile veyâ kılıç ile ursalar veyâhud bir pâre 'uzvundan kesseler andan haberi olmaz ve ne kadar ki anun hâli ve vâridâtı az ola kendüye olan eseri duyar ve haberdâr olur meselâ şunun kimi ki bir kuşun gözün dutmuş olalar nâ-gâh gözün (55b) açup şikârın göstereler çünkü kendünün şikârın göre onun ardınca pervâz ider ve karâr itmez vaktâ ki evine irişe ondan karâr ider. Pes ehl-i vecd dahi çünkü kavvâlden bir beyt işide ki kendünün makâm ve menzilinden haber vire rûhânî ana gâlib ola perde-i nefsi gözünden mürtefi' ide ol makâm ve hâl kendüye mekşûf olmayınca karâr idemez. Çünkü kendünün hâli ve makâmı açıla tamâm intihâsına irişe ondan sonra karâr ider ammâ sâhib-i vücûd hâli temkine irişmişdür. Vâridât u feyz kendüye mülk olmuşdur sâhib-i ihtiyârdur. Eger dilerse hareket ider ve eger dilemezse itmez ammâ ol yirde sâkin olmuşdur ki kendü hâli birle seyr içindedür zâhiren hareket eylemez. Nitekim Şeyh Cüneyd-i Bagdâdî rahmetullahi 'aleyh huzûrında bir gün semâ' oldı ve özi semâ' eylemedi ol ihtiyârlar ki ol meclisde de varıldılar. (56a) Semâ' eyleyüp vecd itdiler ve vecd(d)en sonra Şeyh Hazreti'ne su'âl itdiler ki kim: 'Acabâ ne hikmet idi ki Hazret-i Şeyh hareket itmedi? Ve Şeyh Cüneyd cevâblarında buyurdı ki: Size neden ma'lûm oldı ki men hareket itmedüm? Eytdiler ki: Hîç sûret ile görmedük hareket itdüğünüzi. Şeyh Cüneyd bu âyeti ohudı ki "vetere'l-cibâle tahsebhâ câmideten ve hiye temurru merra's-sehâb"¹⁸⁸. Ya'nî siz ki bu dagları görürsüz öyle sanursüz ki ebsem dururlar hâl budur ki bulutlar kimi seyr içindedürler ve dahi buyurdı ki siz sûret hareketine nazar idersüz öyle sanursüz ki hareket itmedi cân hareketine nazar itmezsiniz ki niçedür. Andan sonra Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdı ki tevâcüd semâ'dur ten ile, vecd semâ'dur gönül ile, vücûd semâ'dur rûh ile. Çünkü sâhib-i tevâcüde kendünün hâli irişe ol hareket eylemeye ki kendü kendüyi güciyle çeke ortaya onun cisminde zahmet (52b) zahmet irişe çünkü sâhib-i vecde vâridât vârid olmaya başlaya ve dahi kendözini duta ve hareket eylemeye onun gönline hastalık irişe ve eger sâhib-i vücûdun gerçi ihtiyârı vardır ol zevk u sürûr ki ana irişür eger ol zevk içinde seyr eylemese hastalık anun rûhına irişür şol kuş kimi ki serîru't-tayerân iken nâ-gâh

önine bir neste gele derhâl onun kanadlarına noksân hâsıl olur bu üç semâ` mübâhdur. Semâ`-ı tevâcüd `âm-ı sûfîlere nasıbdür ve semâ`-ı vecd hâs-ı sûfîlere nasıbdür ve semâ`-ı vücûd hâssü'l-hâs sûfîlere nasıbdür ve mundan özge semâ` vardır hevâyî nefis ile oynamag ve câmlık harâmdur semâ`-ı mübâh oldur ki ehl-i dillere tâbi` olalar ve sohbet-i rabbânî içinde semâ` ideler ve zevk-ı şevk ve esrûglüğü Hazret-i Hakk Te`âlâ'dan ötrü ola. **Fi't-tahkîku'l-cem` ve't-tefrika:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn (53a) kuddise sırrahu buyurdu ki: Cem` ikidür ve tefrika hem ikidür ve tefrikanun birisi oldur ki hâtır `alâyık-ı dünyeviyyeden ve `avâyık-ı cismâniyyeden müstagrık ola ve nefis dahi ol vakt müstagrık olur. Vaktâ ki bir kimse kendüni evvel perâkendelikden cem` ide ana cem`-i evvel dirler ve bu cem` sâliklere ve mücâhid ehline hâsıl olur ki nefis ile gazâ itmekde olur ya'nî dâimâ hevâ-yi nefsânî nefy iderler ve bu cemî` sâliklere ve mübtedîlere hâsıl olur ve müntehîler ve ehl-i kemâl katında tefrikadur şundan ki dahi kendü zâtına meşgûldür ve kendü zâtına meşgûl olmak hemân tefrikadur. İkinci cem` oldur ki şahsun hüviyyeti gâlib ola ya'nî beşeriyyeti vücûdından mahv ide ve eser yutmaya ve Hakk'a meşgûl ola ve bu iki hâlden birisi elbetde kula gerekdür zîrâ ki kul kendüye meşgûl olur yâ gayriye yâ Hakk'a. Pes eger dâyim mertebe-i cem`ü'l-cem`de olsa ki ol mertebe-i gaybdur beşeriyyetden (53b) ahkâm-i şer'iyyeyi yirine yitürmez ve tevhîd-i hakîkî didükleri bu mertebede olur. Ammâ ahkâm-i şer'iyyeyi yirine getürmedüğinden neste lâzım gelmez. Zîrâ ki dâire-i tekellüfden çıhmamışdur ve eger dâim kendü tefrikasında olsa veyâ gayrda olsa Hakk Te`âlâ'ya meşgûl olmaktan mahcûb olur ve ma`rifetullah hâsıl itmez belki zarûretiyle gâh olur ki cem`de olur şöyle ki sahîh rivâyetdür: Hazret-i Resûlullah `aleyhi's-selâmdan ki Hanzala ibn Rabî' buyurdu ki: "*ve'l-le'zî nefsi bi-yedihi lev tedumüne `alâ mâ tekûnu `indî ve fi'z-zikri sâfihatukumu'l-melâiketü `alâ ferşikum ve fi turûkikum ve lâkin hanzalatu sâ'aten sâ'atu's-selâse merrâtin kellimînî yâ humeyrâ*"¹⁸⁹ ve dahi hîn-i nüzûlda Peygâmbir sallallâhu `aleyhi ve sellem kendü dünyâdan olurdu hâtûn hazretine buyurur idi "*kellimînî ya Humeyrâ*". Şöyle ki hadîsde sâbit olmışdur ki eger dâimâ Hazret-i Resûl ol hâlde kalsa idi halâyık irşâd-ı dîn ta'allümîn (54a) olmakdan kalur idi

Beyt: Ger be-mândî dâimâ der-cem`-i cem` ez nûr-i pâk
Ez kucâ hâsıl şodî islâh-i hâl-i muşt-i hâk

Bu beytün ma'nîsi budur ki eger ol nûr-i pâk dâima mertebe-i cem`ü'l-cem`de kalsa idi haçân ölürdü. Bu bir avuç topragun islâhı nûr-i pâk didüğinden murâd Hazret-i Risâlet `aleyhi's-selâmdur ve bir avuç toprak didüğü sâir halâyıkdur ya'ni Hazret-i Resûl sallallahu `aleyhi ve sellem eger dâimâ cihet-i rûhâniyyet ile kalsa idi ve cihet-i ta'alluka gelmese idi halâyıka irşâd itmek mümkün degül idi. **Fi't-tahkîku'l-fenâ ve'l-bekâ:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Her mevtün fenâsı var lîkin her fenâya mevt olmag lâzım gelmez. Zîrâ ki ba'zı fenâya mevt lâzım degüldür dîn yolında ya'nî umûm fenâya işâretdür ve dahi buyurdu ki: Tâife-i sûfî bekâ-yı sûveriyyi bekâ saymazlar şundan ki her kim bekâ-yı ebedîden dirlik hâsıl itmemişdür, gönlini zinde kıla(ma)mışdur. (50b) anun gönli ölmüş kendüsi dahi ölür ammâ ol kimse haşrda dirüldüğü vakt gönli ölmüş olur ve gönli zinde olmaglıgun ni'meti ol kimseden fevt olur.

Beyt: Her ki ve' zîn zindegi büyi ne yâft

Bu beytün ma'nîsi budur ki her kim gönül zinde olmasından râyiha almadı anasından ölü dogdı ve yine murdâr oldu ve bu tâyifenün katında bekâ fenâdadur ya'nî kendüliginden ma'nî ile geçmeyince bâkî olmazlar ve "hayâtî fi memâtî ve memâî fi hayâtî"¹⁹⁰ ma'nîsi demek olur ki dirliğüm ölümümedür ve ölümüm dirliğümedür ve bende-i za'îf bu mahalde bir niçe kelâm takrîr itdüm ya'nî dirliğüm ölümümedür demek menüm bekâ bulmagum kendümi fenâ itmegümedür ve bu asl-ı maksûda mülâyimdür ki bekâdur fenâda diyildi ammâ ölümüm dirliğümedür dimegüm ma'nîsi budur ki mâdâm ki 'alâyık-i nefsanî ile ve **(51a)** 'avâyık-i cismânî muttasıf olam ve beşeriyetde kalam, menüm ölümüm bu vech ile dirliğümedür dimekdür "mûtu kable en temûtuden"¹⁹¹ murâd fenâ-yi beşeriyetdür ve sıfat-ı nefsanîden ölü ölmezden öndin tâ dirilesiz haşrda dirilmezdin öndin. Çünkü hayât mâ-'akabi mevtdür ma'nî-yi mûtu oldur ki ölü tâ zinde olasız mevt-i suverî gelmezdin öndin ya'nî ahvâl-i mevti ve ahvâl-i kabri ma'lûm ve müşâhede idün tâ ki sâhib-i yakîn olasız ve îmân-ı bi'l-gayb îmân-ı bi'l-yakîna mübeddel ola. Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Sâlikler tâ ki huzûz-i nefsanîden fânî olmayalar bekâ şurbunun zülâlinden zevk-i safâ bulmazlar.

Beyt: Zi mahzûzât-i nefsanî fenâ-ender-fenâ mî cû
Ki tâ zevk-i safâ-yı ü bekâ-ender-bekâ bînî

Bu beytün ma'nîsi budur ki mahzûzât-ı nefsanî fenâ içinde fenâ iste tâ anun zevk-i safâsını bekâ içinde bekâ bulasın **(51b)** ve yine Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Nice ki fenâ üç kısımdur bekâ dahi üç kısımdur. Kısım-ı evvel fenâ-yı sûret olur ki anun 'akabince bekâ-yı sıfat hâsıl olur ya'nî sûretten gâyib olmayınca sıfat iş virmez. İkinci kısım fenâ-yı sıfatdur ki bekâ-yı rûh anun 'akabince olur ya'nî safâ-yı beşeriyetden ki sıfat-ı mutlakdur mâdâm ki bu sıfat ki sıfat-ı 'akl u fehm u vehm u hayâldur ol kimseye musâhibdur anlardan hâlî ve gâyib olmayınca onun rûhı 'âlem-i ma'nîden 'aşkla bâkî olmaz.

Beyt: Murg-i dil k'âvâre-i dîrine bûd
Bâz dîd ez 'aşk-ı hâlî âşiyân

Der perîd ü 'aşk-râ der-ber-girift
'Akl u cân-râ kâred şod der ustuhân

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki gönül kuşu evvelde 'âvâre idi ya'nî hayli zamân idi ki 'âvâre olmuş idi şimdi yine buldı 'aşkdan yuvasını ve uçdı 'aşkı kapdı ammâ 'akl ile cânun sümügünde bıçak oldu ya'nî onlara 'acz geldi tarı **(52a)** oldu. Zîrâ ki 'örfde meseldür ki bıçak sümüğe yetdi haçân ki 'acz itseler ya'nî tamâm gönül makarrına ve yirine vardı 'akl ile cân ki âsâr-ı beşeriyetdendir anlar mahv oldu. Üçüncü kısım fenâ-yı rûhdur ki onun 'akabince bekâ-yı hak hâsıl olur tâ ki kişi kendüliginden fânî-i bi'l-külliyeye olmaya Hakk Te'âlâ'nun bekâsı ile bâkî olmaz ya'nî bir kimse tâ kendü vücûdından fânî olmayınca Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun varlığına irişmez. **Fi't-tahkîku'l-gayb ve'l-huzûr:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Gayb iki nev'dür birisi oldur ki kendü sûretinden gâyib olur ve birisi dahi oldur ki gönülden gâyib olur ve ol kimse ki sûretten gâyib olur şöyle ola ki damu korhusından yâ Kelâmullahdan bir âyet işitmek heybeti ile kendü sûretinden gâyib olur ve gâfil olur ve bu gayb suverî bir vech ile ola ki cünbişden

ve hareketden kala ve bu hâletde gâh olur ki gönül (48b) ile dahi hâzır olmaz gâib olur ammâ ol vakt ki gönül dahi haber almaz gâib olur ammâ ol vakt ki gönül dahi gâib olur ol gaybet Hazret-i Hakk Te'âlâ 'nun heybetinden ve dehşetinden hâsıl olur ki "va 'lemu ennallâha yahûlu beyne'l-mar'i ve kalbihi" ¹⁹². Ammâ huzûr didüğü çünkü kendüden ve halkdan gâib ola Hazret-i Hakk Te'âlâ 'ya hâzır olur ol mertebeye muhâzara dirler ve huzûr dirler.

Beyt: *Püşt-i pâ-yi ber-hod u ber-halk-i 'âlem mi zenend*
Tâ çü şem' ez cümle revânend huzûreş rûşenend

Bu beytün ma'nîsi budur ki tâ ki ayak arhasını kendü vücûdularına ve halk-ı 'âleme urdılar şol pertev viren şem' kimi cemî' cihetden Hazret-i Hakk Te'âlâ huzûrında oldılar. **Fi't-tahkîku's-sahv ve'ş-şükr:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Sahv-ı 'âlem 'akldur ve beşeriyetdür ve sekr-i 'âlem 'aşkdur. Her kim 'âlem-i sahvdada olsa 'âlem-i 'aklda ve 'âlem-i beşeriyetde olur ve kendüye ve kendüden gayriyye ve ahvâl-i dünyevîye (49a) ve 'ukbiyye meşgûl olur ve bu 'âlem 'âlem-i ihtiyârdur ve 'âlem-i sekr 'âlem-i 'aşkdur ve her kim 'âlem-i 'aşkda ola ve hevâ-yı 'aşk anda eser itmiş ve 'aşk esrûklüğü onda zâhir ola andan sonra çünkü serhoşlug ol kimseye müstevlî ola 'akl ondan kenâr dutar ve dahi serhoşlug her kimseye şerbet-i 'aşk i'tibârı iledür. Şöyle ki şurb ziyâde ola 'aşk dahi ziyâde olur ammâ şol vakt ki sekr temâm nihâyet bula gıybet hâsıl olur ve eger sekr hadd-i kemâle yetişmeye gıybetden aşaga gark olur. Mâdâm ki şahs 'âlem-i beşeriyetdedür havâss-ı zâhirî ve havâss-ı bâtınî onunla biledür ol kimse 'âlem-i 'aşka kadem basamaz zîrâ ki 'âlem-i 'aşk mühlikdür

Beyt: *Der-çünîn meclis ki mey hûn ser-kadeh bâşed be-dest*
'Aşık-ı ser-bâz bâyed ne harîf-i serseri

Bu beytün ma'nîsi budur ki şol meclisde ki şarab kan ola ve kadeh baş çanakı ola onda bir baş oynadıcı 'âşık (49b) gerek harîf-i serseri gerekmez. 'Aşk meyın içmege şol kimse gerekdür ki kendü vücûdından öte bile tâ şarâb-ı 'aşk içmeyince 'akl ondan zâil olmaz ve 'akl ondan zâil olmayınca bahâdırılığ ve cür'et-i sekr onda zâhir olmaz. Çünkü şarâb-ı 'aşk içe ve 'akl andan zâil ola ol kimse 'âlem-i 'aşka kadem basabilür. Lîkin mestligde bahâdır olmasa kendü varlığını ve cânını terk idemez ve bahr-ı hakîkatde gavvâs olamaz ve dürr-i hakîkati tapamaz.

Beyt: *Tâ ne-bûdem mest-i mey bûd ihtiyâr-i hod be dest*
Vakt-i ser-mestî zedem ber-cân-ı hestî püşt-i pay

Bu beytün ma'nîsi budur ki tâ ki serhoş olmazdım gönlünün ihtiyârı elde olurdu ammâ serhoşlug vaktinde cânımı ve vücûdumu mahv itdüm ve ehl-i sekr meslûbu'l-ihtiyâr olur anlardan terbiyet ve irşâd gelmez. **Fi't-tahkîku'z-zevk ve'ş-şurb:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz: Zevk ü şurb tecellînündür ve keşf netîcelerindendir. Tecellî dahi (50a) iki kısma münkasımdur. Biri tecellî-i nûrîdür ve biri tecellî-i suverîdür. Eger tecellî-i nûrî olsa anun zuhûrında idrâk ve zevk-i me'ânî hâsıl olur çün şahs ondan girü gele zevk ü sürûr u behcet anda dahi ziyâde olur ve eger tecellî-i suverî olsa zuhûr-ı şâhid-i ma'ânî hâsıl olur. Anların keşfi vü müşâhedesi vusûldan sonra hâsıl olur ve bu şarâb üç kısma münkasımdur. Bir kısmı 'ilm-i mü'minîn şarâbıdır ki ana "şarâben tahûrâ" ¹⁹³ dirler ki onı içmekden temennâ-yı visâl hâsıl olur. İkinci kısım şol şarâbdur ki anı içmekden terk-i mâ-

sivâ ve vusûl hâsıl olur. Üçüncü kısım şol şarâbdur ki Hakk Te'âlâ onı hâssü'l-hâs sûfîler için yaratmışdır. Ol şarâb-ı ma'rifetdür ki meşrebelerden içerler serhoş olmazlar dâim huşyâr olurlar ve itminân bulurlar ve şarâb içmek dahi her kimsenün havsalası mikdârınca mütefâvitdür ya'nî ne kadar inşirâh ziyâde ola mahall-i şurûb (46b) ve mahall-i zevk dahi ziyâde olur ve zevk dahi iki kısım olur. Birisi şol zevkdür ki zâhirü'l-ahvâl-i ma'ânîden hâsıl olur ve birisi şol zevkdür ki andan temennâ-yı visâl hâsıl olur ve şerâb-ı 'aşk içmekden mahabbet ve terk-i mâ-sivâ ve vüsûl hâsıl olur ve şerâb-ı ma'rifet içmekden cemî' lezzâtun huzûzun terk-i hâsıl olur ve ma'rifet-i hakîkat hâsıl olur. **Fi't-tahkîku'l-mahv ve'l-isbât**: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Mahv iki kısım olur birisi oldur ki kul kendü sa'y itmezsin Hakk Te'âlâ onı mahv ider ve isbât ider ki anlar meczûblardur. Birisi dahi oldur ki kulun kendü sa'y ile kesbi mahv olur. Kendü kendü isbât ider ya'nî ol kısım ki sa'y ile ve cehd ile hâsıl olur kul anda mahv-ı mâ-sivâ ider ve isbât-ı Hazret-i Bârî ider ve sıfât-ı zemîme-i zâhirden ve bâtından mahv ider ve sıfât-ı hamîde isbât ider tebdîl-i ahlâk dahi mundan (47a) 'ibâretdür. Ammâ ol kısım ki sa'y ile ve cehd ile olmaz belki Hazret-i Hakk Subhânehu Te'âlâ küfri mahv ider. Ol dahi iki kısım olur. Birisi oldur ki Hakk Te'âlâ bendesinün gönünden küfri mahv ider ve îmânı isbât ider ve ma'asiyeti mahv ider ve tâ'atı isbât ider ve hemçünân şol neste ki levh-i mahfûzda ola kendünün takdîri bir neste(y)i ziyâde ide ve dahi munların kimi neste ki bu takdîrde sâbit olmuşdur. Hakk Te'âlâ onı ol kimseye ide ve bir kısım dahi oldur ki mahv-ı âsâr-ı beşeriyet ide. Bir kimseden kendü isbât ide. Ya'nî ol kimseyi kendülüğündin alup fânî eyleye ve kendü ile bâkî eyleye ve çünki kendü yine kendüsine vire isbât ide tâ ki kullug itmegge kâdir ola.

Beyt: Mahv kerded der-fenâ-yı ân fenâ

Bes zi-isbât-ı bekâ pûşed kabâ

Der-fenâ-yı resm-i hod fânî şevd

Der-bekâ-yı Hak Hak-ı bâkî şevd

Bu beytlerin ma'nîsi budur ki onun kimi kimse ki zikr olındı fenâ içinde fenâda mahv olur andan sonra isbât-ı bekâdan (47b) don giyer kendü resm-i fenâsında gerçi fânî olur lîkin bekâ-yı Hakk'da olur. **Fi't-tahkîku's-sır ve't-tecellî**: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Setr örtmekdür ve tecellî 'atâyı i'tây ile açmakdur ya'nî hicâbı keşfetmekdür ve gafleti örtmekdür ki bende târî olur ve bu gaflet-i 'avâm-ı gayr-i mahmûde içindür ki 'azâba giriftârdurlar ve munun kimi neste Hazret-i 'İzzet'de ulu 'azâbdur 'azâb ehline. Ammâ hâs kullar için lutf u rahmetdür şundan ki eger dâyim tecellîde olsalar idi mütelâşi olurlar idi ve levâzım-i beşeriyetden ve 'ibâdetden ve kesb ü kemâlâtdan girü kalurlar idi pes havâs kullar gâh olur ki tecellîde olurlar Hakk Te'âlâ'nun ma'rifetine meşgûl olup ve gâh olur ki istit'ârda olur ya'nî 'âlem-i beşeriyetde olurlar şerî'ate mutâba'at idüp halâyıkun irşâd ve terbiyetine meşgûl olurlar ve tecellî bir niçe envâ'dur. (48a) Birisi tecellî-i lutf u cemâldür ve birisi tecellî-i kahr-ı celâldür ve tecellî-i suverîdür ve tecellî-i nûrîdür. Ammâ bir kimse mütecellî olsa tecellî-i kahr u celâle ol kimseye fenâ lâzım gelür. Mahv-ı beşeriyet ider ve yoldaşının gayreti ile olur ve hak budur dir ki gayr-i Hakk'ı ya'nî mâ-sivallâhı terk ider ve tecellî-i lutf u cemâl gösterür. Egerçi şahsa bu hâl kendüden olur gâh olur ki ana

girü vücûd olmaz şol gölge kimi ki ana güneş nûrı tohınmışdur egerçi gölgeni güneş kendü vücûdında mahv ider ve çünki hicâb-ı istit'âra gelür gölgenün vücûdı girü zâhir olur ve tecellî-i kahr u celâl oldur ki Hazret-i Mûsâ Peygamber'e 'aleyhi's-selâm Tûrda hâsıl oldu ve tecellî-i lutf u cemâl oldur ki Hazret-i risâlet-penâh'a sallallâhu 'aleyhi ve âlihi ve sellem hâsıl oldu ve Hazret-i Resûl ondan haber virdi ve dahi ehâdîs-i sahîh ana şâhiddür ve Hakk Subhânehu ve Te'âlâ 'nun nûr-ı celâli nûr-ı cemâlinün (44b) perdesidür. Eger celâli cemâli nûrınun perdesi olmasa idi anun cemâlinün nûrı mükevvenâtı ve mecmû' mâ-sivâyı köyündürür idi. Şöyle sahîh rivâyetdür ki "hicâbuhu'n-nûru lev kusife lâhterakat sebehâtu vechihi ma'n- tehâ ileyhi besârahu min halkihi habbezâ nûri"¹⁹⁴

Beyt: *İy hoş ân cânî ki û pervâne-i în sûz şod*
Şem'-i cân râ küşte şod rûhu'l-kuds pervâneş

Bu beytün ma'nîsi budur ki hoşdur ol cânun hâli ki bu odun pervânesi oldu ve cânların şem'i öldi dahi rûhu'l-kuds ona pervâne oldu ammâ tecellî nûrı ve tecellî sûrı dahi niçe enva'dur ve niçe aksâmdur. Tecellî-i ibtidâ ve tecellî-i tavassut ve tecellî-i intihâ kimi ki anun şerhi "kema yenbagî"¹⁹⁵ şerh ve beyâna ve kitâba sığmaz.

Beyt: *Rumûzî k'ander ân harf u 'ibâret reh-nemî yâbed*
Kucâ-der şerh-i ân genced çünin dîvân u defter hâ

Bu beytün ma'nîsi budur (45a) ki ol tecellîler ki zikr olındı rumûzlardur ki ana harf-i 'ibâret yol bulmaz ve defterlere ve dîvânlara onun şerhi sığmaz ve onun şerhinde insân 'âcizdür. **Fi't-tahkîku'l-muhâzara ve'l-mukâşefe ve'l-muşâhedetu'l-mu'âyene:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Muhâzara gönül huzûrıdır ya'nî perâkendelikden ve gıybetden münkatı' olup dahi Hakk ile hâzır olmakdur ya'nî Hakk'ı zâhir bilmekdür ve mükâşefe muhâzara netîcesinün ve 'âlem ru'yetün zâhirâ mukaddimesidür ve mükâşefe oldur ki bir kimseye keşf-i eşyâ hâsıl olur yine eşyânun esrârı hem ana rûşen ola ya'nî gönül gözi görücü ola mundan dahi 'âlî makâm mükâşefede keşf-i esrâr ve envâr-ı tecelliyât sıfât-ı ilâhîdür ve müşâhededen murâd cemâl-i İlâhî'dür ve vücûd-ı Hakk'dur. Şöyle ki şâ'ibe-i şekk ü şübeh kalmaya mündefi' (45b) ve münkatı' ola ve âfitâb-ı hakîkî burc-ı tevhîdden lem'ân ü iclâl ü 'ilm ider. Ya'nî perveriş ve pertev virür pes ol kimse sâhib-i basar-ı kâmil ola ki hiç vech ile şübhî ve şekkî eşyâda olmaya ve sâhib-i müşâhededen dahi hemçünân şühûd-ı Hakk'da hiç vechile dâ'iyeye-i şekk ü şübeh ü şâ'ibesi olmaz. Bu müşâhededen murâd hakikat-i Hakk'dur ve müşâhede dahi mütefâvitdür. Kurban visâl i'tibâri ile ya'nî şol kimsenün ki âyinesi sâfîrak ola basîreti mikdârınca müşâhede ider şöyle ki ehl-i cennet lezzâtda ve derecâtda mütefâvitdurler lezzât-ı seyrde ve müşâhedede ve ru'yetü'llâhda dahi mütefâvitdür. Ba'zısında eksük ve ba'zısında ziyâde olmag ile.

Beyt: *Hüsn-i ma'sûk râ nihâyet nîst*
'Aşk-ı her-yek be-kadr dîden-i ust

Bu beytün ma'nîsi budur ki ma'sûkanun hüsninün nihâyeti yohdur (46a) lîkin her kişinün 'aşk bildüğü ve gördüğü mikdârıncadır. Ammâ mu'âyene müşâhededen dahi ziyâde mertebede hâsıl olur ki ana akreb dirler ve hakikat-ı Hakk dirler ve sâhib-i

muhâzara ol kimsedür ki eşyâ(y)ı 'akl ile te'akkul ider ve sâhib-i mükâşefe idrâk-i me'ânî ider 'ilm ile ve sâhib-i müşâhede idrâk ider ma'rifet ile. **Fi't-tahkîku'l-levâiyih ve'l-levâmı' ve't-tavâli'**: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Bu üçü dahi mukaddimât-ı envâr-ı tecelliyâtdandur ve levâiyih oldur ki vaktâ ki gönül göği hicâb buludından tamâm sâfî olmuş ola şol bahâr faslında olan berk kimi levâyıha-i envâr hâsıl ola. Pes sûfînün bahârı oldur ki gönül yeri zinde ola ve gönül göği hicâb buludu ile ki ola. Ol gönülde bir lem'ân (42b) ola berk sebebi ile ki ol berkün nûrı sür'at ile yılduravuz yine müstenîr ola ya'nî örtüle. Şöyle ki meşhûr bahârda eyledür levâiyih bu yıldıramagdan 'ibâretdür. Çünkü hicâb gönülde kesile gide nûrı dahi ziyâde olur. Şöyle ki ol nûr sür'at ile gitmez belki eglenmek ile hâsıl olur munun kimi nûra levâmı' dirler. Ya'nî şol nûr ki serî'ü'z-zevâl olmaya belki meks ola ya'nî eglene ana levâmı' dirler. Vaktâ ki gönül göğünde hiç vech ile asârı hicâb kalmasa bi'l-külliyeye mürtefi' olsa ol gönüle 'âlem-i gaybdan envâr tulû' ider. Ol nûr gönülde kalur ve berki ziyâde olur levâmı' nûrından ve ol nûra nûr-ı tevâli'dirler ve nûr-ı tevâli'nün dahi hicâbı ve istit'ârı olur şöyle ki güneşün şarkı ve garbı olduğu kimi ve bu nûrlara nûr-ı iktibâs (43a) dirler ki bir nûrdan bir nûra terakkî ider ve munca dürlü renk ü levn olur. Âhir nûr-ı tevâli' olur.

Beyt: Şem'hâ-ber-şem'hâ efrûhtend
Tâ dil-i pervânehâ-râ sûhtend

Bu beytün ma'nîsi budur ki çerâglar çerâglar üzerinde yahdılar tâ ki pervânelerün gönüllerin yahdılar göyündürdiler. Pervânelerden murâd 'âşıklardur ve çerâglardan murâd envârlardur ki zikr olındı. **Fi't-tahkîki'l-bevâd ve'l-hucûm**: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Bevâd hâllerdür ki Âdem oğlanına gelür şol gam ve ferâh kimi ve hücûm vardur ki gönle gelür ve gönle andan hicâb hâsıl olur şol yıl kimi ki denize ugrar ve mevce getürür ve gâh olur ki bu hücûm-ı heyecânî gönlün sûretini dahi harekete getürür ve gâh olur ki hücûmdan ehl-i temkîne heyecân-ı dil olmaz bu hücûm ile heyecânun misâli şunun (43b) kimidür ki balıg denizden sâhile çıha deryânun temevvücünü ihsâs ider ve ıztırâba düşürdiler ki kendüyi deryâya bıraha.

Beyt: 'Âşıkân-râ sûhte cân u ciger bînî be-tâb
Ber-leb-i deryâ çü mâhî cân-be-leb der-ıztırâb

Bu beytün ma'nîsi budur ki 'âşıklarun cân u cigerini tâb ile ve pertev ile yanmış görürsin şol deryâ kenârında olan balıg kimi ki onun dahi cânı agzına gelmiş ve cânı ıztırâbdadır. **Fi't-tahkîki't-telvîn ve't-temkîn**: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Sâhib-i telvîn sâlikdür ki kademini Hazret-i Hakk Te'âlâ yolında koymışdur. Ammâ yolda havfdan ve hatardan emîn degüldür ve sâlik sa'ydedür. Diler ki cehd ile makâmdan makâma ve menzilden menzile ve 'âlemden 'âleme ve sıfâtdan sıfâta Hakk Te'âlâ'nun hidâyeti ile terakkî eyleye mâdâm ki ol kimse tevkîdedür (44a) sâhib-i telvîndür. Ammâ korhulardan geçe ve hatarlardan emîn olsa ve makâm-ı sıdka yetişse ve kademini Ka'be-i hakîkî hareminde koysa ve onda ârâm itse ana sâhib-i temkîn dirler. Meselâ bir susuz kişi bir yazıda kalsa su taleb idüp segirdür çünkü suya yetişse ol sudan içe tâze hayât bulur itminân hâsıl olur eger şöyle evvel susuz kişiye min keret suyun vasfın itseler ol 'atş andan zâil olmaz

mücerred suyun zikri ile belki 'atş ana dahi ziyâde olur tâ suya yetişmeyince ıztırâbı gidüp itminân hâsıl olmaz. Tâlib-i Hakk dahi muncılayındur kademini zâhiren Hakk Te'âlâ yolında koymışlardır ve onlar visâl suyunun teşneleridür çünkü irişmeyeler zevk-i visâl tapmayalar anlara itminân hâsıl olmaz ve ol ki sâhib-i telvîndür hemçünân yolda ve sa'yda (40b) dur ammâ maksûda irişmemişdür. Vaktâ ki maksûda yetişe devâm-ı visâl bula sâhib-i temkîn olur. Şöyle ki pâdişâhun mülâzımları ve havâss ki teceddüd-i devâm ile visâldedir ve visâlde mütemekkin olurlar ve ol kimseler ki pâdişâhdan ıragdurlar ve pâdişâh ellerine girmemişdür anlar sâhib-i temkîn olmazlar.

Beyt: *Der-devâm-ı vasl-ı şeh an-râ ki devlet dest dâd*
Ber- serîr-i mesned-i temkîn-i hod şod pâdişâh

Bu beytün ma'nîsi budur ki şâhınun visâli daîm olmasında ol kimseye ki devlet el virdi kendünün temkîni tahtı üzerinde pâdişâh oldu. **Fi't-tahkîki'l-kurb ve'l-bu'd** : Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Bizüm için bu'd vardur ve kurb vardur ve bu'den bu'd vardur ve kurben kurb vardur ve bu'den bu'd oldur ki ırag olmakdur ya'nî bir kimse özini lezzet-i nefsanî ile müstagrak (41a) ide ve hevâyî nefse mütâba'at ide ve taraf-ı Hakk'dan i'tirâz ide. Vaktâ ki nefse muhâlefet ide ve Hakk Te'âlâ emrine itâ'at ide ana kurb dirler ma'âsîden ictinâb mikdârınca Hakk Te'âlâ'ya yakın olur ve ne kadar ki Âdem oğlanı Hakk Te'âlâ'ya ta'âtde ve nefse muhâlefetde olsa Hakk'a ol kadar yakın olur. Ammâ bu'd oldur ki eger ol kimseye Hakk Te'âlâ'nun 'ibâdetine meşgûl olmuşdur lîkin kendü âhireti için meşgûl olmuşdur. Ol ki kendü kendüye meşgûl olupdur ana bu'den bu'd dirler ammâ kurben kurb şol kavldür 'ibâdeti mahzen-i Hakk Te'âlâ içündür ve cennet ârzû itmek veyâhud cehennemden korhmak ile degüldür. Ol Hakk'a tekarrübdür ki "yurîdüne vechehu hâlis ve bîkaraz livechillâhi" ¹⁹⁶ olur ve ne kadar ki ol kimseye Hazret-i 'İzzete tekarrübi ziyâde ide. Hakk Te'âlâ dâhi kemâl-i lutfından tekarrübini ziyâde ider. Ana şöyle ki sahîh rivâyet olunur (41b) Hazret-i Resûl sallallâhu 'aleyhi ve âlihi ve sellemeden "yervîhi an Rabbihi 'azze ve celle kâle izâ tekarrebe'l -'abdu ileyye beşerin tekarebtu ileyhi zirâ'en ve izâ tekarrebe ileyye zirâ'en tekarrebtu minhu bâ'en ve izâ etâni yemşî eteytehu herveleten"¹⁹⁷. Pes Hakk Subhânehu ve Te'âlâ ol kimseye tekarrüb bulmuşdur sem' ü basar bağışlar ki onunla görür ve onunla işidür ve yine Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Hakk Te'âlâ münezzehdür kendüye kurbu bu'd itlâk itmekden lîkin çünkü nefis hicâbı ortadan gide hakîkat âyet-i "ve nahnu ekrabu ileyhi min habli'l verîdi" ¹⁹⁸ idrâk ide.

Beyt: *Çün gubâr-ı zulmet-i nefis ez miyân ber-dâştı*
Cümle ki nûr-ı safâ-yı kurbet-ender-kurbet est

Bu beytün ma'nîsi budur ki çünkü nefsanî zulmet ortadan gide cümle nûr-ı safâ yahunluk içinde yahunlukdur fi'l- hakîka. **Fi't-tahkîki's-şerî'at ve't-tarîkat ve'l-hakîkat**: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn (42a) kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Şerî'at vaz'-ı Muhammed'dür 'aleyhi's-selâm Hakk Te'âlâ'nun kavliyle ve tarîkat fi'l-i Muhammed'dür ve hakîkat hâl-i Muhammed'dür. Ammâ şerî'at o emr ü nevâhiyeye tekellüfdür ki sûretiyile vâkı' olur ve mütâba'at-ı Resûl'dür ve tarîkat dogru yoldur "ve enne haza sırâti mustekîmen feet'tebi'uh" ¹⁹⁹ andan 'ibâretdür ve 'amel-i ehl-i

tarikat bir 'ameldür ki her neste ki ve ecsât ve mensûbât-ı şer'iyeye ola ve teklîfde ışık ola ona kıyâm göstereler .Ya'nî yerine getürmege sa'y ideler ve tarîk-i tarikat budur ki Hakk'a gideler. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e kuddise sırrahu'l-'azîz ki: Munun ma'nîsi nice râst gelür ki "*et-turuku ilallâhi bi-'adadi enfâsi'l-halâyıkı*"²⁰⁰. Cevâbında buyurdu ki: Tarîk tâ 'âlem-i mükevvenâtun intihâsına degin birdür ve ondan sonra her gönülden Hazret'e bir yoldur ve bu gönül yolu ehl-i hakikat yoludur. Pes ehl-i sülûk sıfat ile **(38b)** mi'râc olur. Şöyle ki Hazret-i Resûl'e sûret ile oldu ve hakikat dahi Hakk Te'âlâ'yı bilmek müşâhade itmekdür. Çünkü bu üç nesteye vâkıf oldun bil ki tarikat şerî'atsiz olmaz ve hakikat tarikatsiz olmaz ve şerî'atün teklîfi o emr ü nevâhi şerî'dür ve tarikatun teklîfi zühd ü perhîz ü takvâdur ve dahi muna benzer nestelerdür ve teklîf-i hakikat gönül mücerred itmekdür mâ-sivallâh'dan. **Fi't-tahkîku'n-nefs:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Istılâh-ı tasavvufda dem ve nefes-i İsevî'ye dirler ki hayât-bahş ola ve nefes bir sırdur ki sâhib-i esrâr-ı İlâhî'ye hâsıl olur "*innî leecidu nefese'r-rahmâni min kibelî'l-yemîn*"²⁰¹ ve bu söz ki eydürler ki falân sâhib-i nefesdür hemân ma'nîsi budur ki nefesi bir sırdur ki anunla Hakk Te'âlâ katında makbûl-ı Hazret'dür ki bendeye dil dudag hareket itmezsizin hâsıl **(39a)** olur ve bî-teneffüs vâki' olur ve munun kimi esrâr gönül ehline olur ve efdal-i 'ibâdât nefes saymagdur ya'nî mülâhaza-i esrâr-ı ilâhî'dür. Şöyle ki Resûl Hazreti'ne mi'râc gicesinde vâki' oldu bu ma'nîden nefes nâzûkdür ve dakîkdür. **Fi't-tahkîku'l-havâtır:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Havâtır-ı ilhâmdu ki şahsun zamîrine gelür ve bu ilhâm dahi beş nev'dür. Birisi şeytânîdür ve birisi nefsanîdür ve melekîdür ve birisi kalbîdür ve birisi riyâyîdür. Ammâ evvelki nefsanîdür vesvesedür ve şeytânî şeytânun ilkâsıdır, melekî melekenün ilkâsıdır ve kalbî ilhâm-ı yakîndür ki hakdur ve gerçek şâhidün hakikatına oldur. Şöyle ki Ahmed-i Daremî'nün sözünde sâbitdür ki Hazret-i Resûl'den rivâyet ider: İstifât-ı kalbün ya'nî gönüle gelen ilhâm için dil ne ki söylerse vâki'dur ammâ ilhâm-ı Rabbânî'nün vukû'unda hiç hilâf yohdur **(39b)** lîkin şol vesvese ki nefsanîdür mecmû' bâtıldur şol nesteden ki nefs-i temennâ ider ve ister ol kimseye anun çoh zararı vardır. Şol mikdâr vesvese eyler ki tâ 'arûz-ı fâsideni tahsîl itmeyince karâr itmez ve ol ki şeytânîdür ol dahi bâtıldur ve ma'siyet-i mahzdur lîkin bir kimse ki özin ol şeytânî nesteden men'itse onı korır bir sûretden dahi igvâ ider eger ol temennâsını dahi men'itse anı korır bir sûret ile dahi igvâ ider tâ şol mikdâr ki onı ma'siyete mürtekeb ide ondan halâs bulmaz "*illâ men 'asimallahû bilafzihi bilutfihi ve tevfikihi*"²⁰² nefis ile şeytân hergiz kişî kulavuzlamaz tâ'ata illâ ma'siyete. Egerçi dahi kulavuzlarsa ammâ ol kimseye ta'biye ider "*kesemmi fi'l-'aseli*"²⁰³ dirler ki ol kimse mehâliklere biraşa riyâ sûretin gösterüp 'ameline i'timâd itdürmek kimi vesvese-i nefsanîden ve şeytânîden şol kimse **(40a)** halâs bula ki dâyimü'r-riyâzet ola ve onlara muhâlefet ide havâtırlarını nefy ide. Ammâ ol ki melekîdür kişî dâyim hayra kulavuzlar. Eger onun kulavuzladığı nesteye mütâba'at idecek olursa "*feni'me'l-'avnu minallâhi*"²⁰⁴ eger mütâba'at itmezse tarîk ile dahi kulavuzlar ammâ ilhâm-ı kalbî oldur ki gönül mazhar-ı Hakk'dur 'ilme ve 'amele ve ma'rifete ve hikmete mahaldür ve 'ilm ü hikmet söyleyicidür. Zîrâ ki nakldür ki Hazret-i Şeyh'den: Bir gün bir neste su'âl itdiler. Hazret-i Şeyh sag yanına nazar itdi cevâb virmedi ve sol yanına nazar itdi cevâb virmedi. Pes dönüp gönli tarafına nazar idüp

cevâb virdi. Su'âl itdiler ki: Sebeb ne idi ki iki tarafunuza nazar idüp cevâb virmedünüz ve gönül tarafına nazar idüp cevâb virdünüz? Hazret-i Şeyh cevâb buyurdu ki: Sağ yanımdaki ferîşteye sordum bilmez imiş cevâb virmedi ve sol yanımdaki ferîşteye (36b) sordum ol dahi cevâb virmedi çün gördüm ki Kirâmen Kâtibîn cevâb virmediler. Dönüp gönlüme sordum cevâb virdi oldur ki men dahi cevâb virdüm.

Beyt: *Dil çü âyine-sıfat rûşen ü sâfî kereded*
Levh-i mahfûz şevved mahzen-i esrâr-ı 'ulûm

Bu beytün ma'nîsi budur ki: Gönül çünki ayna kimi rûşen ve sâfî ola levh-i mahfûz olur ve 'ilm sırlarunun ola ya'nî hazînesi ola ammâ ilhâm-ı Rabbânî şol gönle olur ki pâk ve sâfî ve rûşen olmuş ola. Pes ol ilhâm ki gönle yetiše mecmû' töhmetden ve şekden ve şübhedden müberrâ ve mu'arrâ ider. Gâh olur ki bu ilhâm harf ü savt olmasızın olur ve anun ma'nîsi gönle gelür lafzına ve savtsız ve gâh olur ki harf ü savt vâsıtası olur ki gönül kulagina yetişür ve gönül onı işidür ol harf vâsıtasıyla.

Beyt: (37a) *Ançı dil şenîd ü dîd ü goft cümle Hakk bûd*
Zân ki bâ Hakk est ü râ dâimâ goft ü şenîd

Bu beytün ma'nîsi budur ki her neste ki gönül gördi ve işitdi cümlesi Hakk'dur. Zîrâ ki dâyimâ anun dimesi ve işitmesi Hakk iledür. Ammâ fark vesvese-i nefsanî ve şeytânî ortasında budur ki vesvese-i nefsanî kişiye aşağı tarafından gelür şol tütün mesâbesinde bir vech ile ki ol geldüğü kimi ihsâs ider cânib-i tahtdan gönül katına degin gelür. Ammâ şeytânî âdeme sağ tarafından ve sol tarafından ve ardından ve öninden gelür. "Summe le'âtiyennehum min beyni eydîhim ve min halfihim ve 'an eymânihim ve 'an şemâ'ilihim"²⁰⁵. Ammâ meleki fevkden gelür. Gâh olur ki er âvâzesi kimi olur gâh olur ki çeng âvâzesi kimi olur gâh olur ki sarîh tekellüm ile hâsıl olur bir kimse söz söyler kimi ammâ havâtır-ı kalbi şöyle olur ki şahsı anı içerüden ihsâs ider ve dışradan idrâk (37b) idemez ammâ ilhâm-ı Rabbânî oldur ki mecmû'ı cihetden def'aten vâhideten gele ve ana bir heybet yoldaş olur ki gönül andan haberdâr ve müte'essir olur.

Beyt: *Çâr-rûkn ü şeş-cihet ez dost çün gîred nidâ*
Dâ'î-i şevkî ez in her sûy lebbeykî-zened

Bu beytün ma'nîsi budur ki dört rûkn ki ana 'anâsır-ı erba'a dirler ve altı cihet ki dostan nidâ işitdi. Dâ'î şevk her taraftan lebbeyk urur havâtır-ı kalbi ve meleki ve ilhâm-ı Rabbânî cem'îsi kişi hayra ve tâ'ata kulavuzlar ve ol hâtır ki gönüle gelür hayra gelür onı men' itseler bir havâtır dahi gelse ki evvelki gelene muhâlif emr itse ol hâtır nefsanîdür ve şeytânîdür sâlik gerekdür ki evvelkiye mütâba'at ide ve sonrakiye muhâlefet ide.

Beyt: *Rûy ez dâ'îye-i hayr ne-bâyed mecîd*
K'evvelîn dâ'îye ez câzibe-i tevfik est

Bu beytün ma'nîsi budur ki kişi kendüyi hayra kulavuzlayıcıdan yüzün döndürmemek gerek ki evvel kılavuzlayın (38a) tevfik câzibesindendir. **Fi't-tahkîk-i 'ilme'l-yakîn ve 'ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn:** Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: 'İlme'l-yakîn bir 'ilmdür ki iktisâb ile ve ta'lîm ile hâsıl olur ve 'ilm de îmân-ı bi'l-gaybdur ki "ellezîne yu'minûne bi'l-gaybı..."²⁰⁶

onların hakkındadır ve 'ayne'l-yakîn bir 'ilmdür 'amel-i sâlih ile hâsıl olur. Vaktâ ki bir kimse 'ilme'l-yakîni 'amele getirse 'ilm 'ilme'l-yakîn olur ol kimse görür ana yakîn hâsıl olur ve 'ayne'l-yakînda şeytânun hiç müdhili yohdur ya'nî 'aleyhe'l-la'net sâhib-i 'ayne'l-yakîne igvâ virüp yolından döndüremez ammâ 'ilme'l-yakînda şeytânun mecâli ve müdhili vardur ve hakka'l-yakîn bu ikisinün netîcesidür. Ya'nî 'ilme'l-yakîn ki gele gele 'ayne'l-yakîn hâsıl olur ve bu ikisinün izdivâcından nusret-i İlâhî ile basîret-i (34b) kalb mekşûf olur ve şol neste ki şahs 'ayne'l-yakîn ile göre. Ol nestenün hakîkatin gösterür şöyle ki Resûl 'aleyhi's-selâm buyurdu ki: "Allahumme erinâ'l-eşyâ'e kemâhiye"²⁰⁷. Ya'nî kemâhiye eşyânun hakîkatidür şundan ki sâlik gâh olur ki bir nestenün sûretin görür ma'nîsi ana muvâfık degül. Pes murâd Hazret-i Resûl'ün kemâhiye didüğünden ol eşyânun ma'ânîsi ve hem hakâyıkidur. Ammâ 'ilme'l-yakîn ehl-i şerî'ate olur ve 'ayne'l-yakîn ehl-i tarîkate olur ve hakke'l-yakîn ehl-i hakîkate olur. 'ilme'l-yakîn sûret ile ve sûret göz ile kesb olur ve 'ayne'l-yakîn sıfat ile ve sıfat göz ile kesb olur ve hakke'l-yakîn ma'nî göz ile idrâk olunur. **Fi't-tahkîku'l-vâridât:** Hazret-i Şeyh buyurdu ki: Vâridât 'atâ-yı İlâhî'dür gönle gelür Âdem oğlanı kesb itmez sizin ve bu vâridden gâh olur ki şahsa 'ilm ü (35a) ma'rifet hâsıl olur ve şahs bu 'ilm-i ma'rifetden hâsıl ider ve gâh olur ki envâr olur vürüd ider ve gâh olur ki lutf olur eltâf-ı İlâhî'den ve gâh olur ki 'aşk odı olur.

Beyt: *Ber dilem tâ berk-i 'aşk-ı ü be-cest*
Revnağ-ı bâzâr-ı zühd-i men şikest

Bu beytün ma'nîsi budur ki: Tâ 'aşk berki menüm gönlüme vürüd itdi zühdüm bâzârınun revnâkın sıdı giderdi ve vâridâtı rûhânî olur ve dahi ol rûhânî nestenün vürüdüden ol kimseye ferah yitişür veyâhud lezîz nagmeler ve savtlar işidür. Gâh olur ki vâridâtda bir kimsenün sûretine ya'nî zâhirine nakîl-i 'azîm vâki' olur çünki o hâlden girü döne. Ol kimseye 'azîm hiffet ü tarâb u lezzet hâsıl olur ki ol vâridâtı idrâk idebilür ve gâh olur ki idrâk idebilmez. **Fi't-tahkîku's-şâhid:** Hazret-i Şeyh Safiyyü'ddîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Murâd -ı şâhidten (35b) oldur ki gönülde hâzır ola ve hâle danug ola ve fark ide helâl ile harâmı ve hakk ile bâtıllı ve ehl-i tasavvufun kelimâtında şem' ü şâhid çoh olur. Şâhidliyeti ma'lûm oldu ve şem'den murâd nûr-ı îmândur ve nûr-ı tevhîddür ki tâlibün gönlinde yanar ve şâhiddür ve hâle danugdur demekden murâd merci'-i isti'ânet-i kalbdür. Ya'nî gönül şâhidinden danugluk ve fetvâ taleb ider ve gönül metâ'ı îmânı ugrı elinden kurtarur ve eger ugrı ugurlamaya kasd itse gönül aydınlığına karşı rüsvây olur ve her ne ki ugrı ider karanlıkukda ider. Ammâ çünki şâhidinden cilbâb-ı hicâb mürtefi oldu. Her netse ki Hakk Te'âlâ rızâsına muhâlif ola ol gönül ile itmez ve her neste ki hazâne-i İlâhiyye'ye lâyük olmaya andan ictinâb ide onda karâr itmez ya'nî ona vârid olmaz.

Beyt: *Şâhid-i mâ çün nikâb ârzü-yı begşâyed be-nâz*
Cilve-gâh-ı cân nümâyed rûy çün şem'-i tırâz

(eksik) (36a) Fi't-tahkîki'n-nefs: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Nefs üçdür; emmâredür, levvâmedür, mutma'inedür. Nefs-i emmâre mahall-i ahlâk-ı zemîmedür şöyle ki nefsi mutma'ine mahall-i ahlâk-ı hamîdedür ve nefsi emmâre bir od tolu cismdür görünmez niçe ki Âdem oğlanı şeytânı göremez

damarların içindedür ki "İnne's-şeytâne yecrî min ibni âdeme mecra'd- dem"²⁰⁸. Ya'nî hemçünân nefsi emmâre dahi mahsûs degüldür ve nefsi emmâre dâyim ma'âsi-i vesveseye buyurucudur ki "İnne'n-nefse la'emmâratun bi's-sû'i"²⁰⁹ ve gâh olur ki nefsi emmâre bir kimsenün elinde müslümân olur lîkin münâfık olur. Zîrâ ne kadar ki kendüyi Müslümân sûretinde gösterürse ammâ nifâkını terk itmez ve nefsi emmâre kimse 'âciz ve müsahhar idemez. İllâ kavî riyâzet ile ve ziyâde açlık ile ki " Eci' kelbeke feyeta'ake"²¹⁰ ya'nî nefsin kelbündür acıkdur ki tâ sana mutî' ola.

Beyt: Nefs-râ zindân-serâyî ez riyâzet-hâne sâz
Tâ be-bend âyed ve ger ne hestî ender bend-i û

Bu beytün ma'nîsi budur ki nefsi emmâreyi zindân it riyâzet evinde tâ ki senün bendine düşe. Eger böyle itmezsin sen anun bendinesün ve nefsi mutma'ine Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun emrinün tahtında mutmaindür. Andan Hakk Te'âlâ'nun rızâsına muhâlif neste gelmez ve sâdır olmaz ve cism-i latîfdür envâ'-ı letâyif ile bezenmişdür ve öründülünmişdür.

Beyt: Mahzen-i genc-i letâyif ma'den-i hüsn-i hisâl
Hemçü cân dibâce-i envâ'-ı lutf-ı zül-celâl

Ve nefsi levvâme dahi bir cism-i latîfdür. Bir yüzi mutma'ine 'âleminedür, bir yüzi emmâre 'âleminedür. Eger emmâre tarafı müstevlî olsa ya'nî gâlib olsa şahsı anun vücûdı mülkinde ol tasarruf ider. Levvâme dahi ana tâbi' olur. Emmârenün musallat oldığı sebebi ile ol vakt levvâmeden dahi ahlâk-ı zemîme (33a) hâsıl olur ve eger nefsi emmâre maglûb olsa riyâzet sebebi ile nefsi mutma'ine tarafı müstevlî olsa nefsi levvâme dahi ana tâbi' olur ve levvâmeden sıfât-ı hamîde ve ahlâk-ı cemîle hâsıl olur. **Fi't-tahkîku'r-rûh** : Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki : Rûh bir cism-i latîfdür ve sâfîdür. Yimege ve içmege ve şehvete mahall degüldür ve Hazret-i Hakk Te'âlâ anı Peygâamberümüz nûrâniden yaratmışdür. Ammâ Hakk Te'âlâ vakt-i fitratdaki rûhları yaratdı saf saf eyledi. Ba'zısın birbiriyle ta'ârif ve îtilâf kıldı. Ya'nî âşinâlıg virdi ki " mimmâ ta'ârefe minhâ i'telefe"²¹¹ ve ba'zısına tenâkürlük virdi ya'nî münkirlik virdi ve anlar beden 'âleminde ol sûretile zuhûra geleler ve hâlet-i hulk-ı ecsâmde bir bir cânları 'âlem-i ünsden 'âlem-i habs-i cessde getürdi ve gaflet kodı tâ ki bu merkez i cessde (33b) karâr dutalar ve ne kadar ki rûh bedende karâr ide beden hayâtda olur. Çünkü müfârakat ide cesed ola ve rûh hâlet-i menâmda ceseden müfârakat itse cesed olurdu ve ol ki vakt-i menâmda bedenden müfârakat ider ve yakaza vaktinde girü gelür ana dahi rûh dirler. Şundan ki ol hâletde anun yimegi ve içmeği ve mübâşeretü olur şöyle ki zâhirde mücib-i gasl olur. Nefs bedenden ve rûh-ı hayvânî 'âlem-i halkdan ve rûh-ı insânî 'âlem-i emrdendür ki " Elâ lehu'l-halku ve'l-emru tebâreke'llahu rabbu'l-'âlemîn"²¹² ve rûh 'akl 'âleminden dışra olur ve anı 'akl ile ta'bîr eylemek mümkün degüldür. Eger mümkün olaydı anun ta'bîrinden Hazret-i Hakk Te'âlâ beyân iderdi ve Hazret-i Resûl 'aleyhi's-selâm beyân iderdi ve Hakk-ı Subhâne kelâmda hemân bu kadar buyurdu ki: "Kuli'r-rûhu min emri Rabbî "²¹³ (34a) **Fi't-tahkîku's-sır**: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Sırr-ı latîfe emânet-i ilâhîdür ve Âdem oğlanınun gönline emânet dirilmişdür. Ol sırra hiç kimsenün itlâ'ı yohdur. İllâ Hakk Subhâne ve Te'âlâ ve Âdem-i mescûd-ı melâ'ike olduğına sebeb ol sırr idi. Şeytân-ı 'aleyhe'l-la'net çünkü Âdem-i safînün

balçığının zulmetin gördü ve hakikat-i genc-i İlâhî ki hazâne-i vücûd-ı Âdem'dür secde itmeyüp istikbâr itdi ve la'nete müstehakk oldu.

Beyt: *Ân genc-i ilâhî ki der in hâk-i vücûd est*
Sırrîst ki ân kible-i erbâb-ı sücûd est

Bu beytün ma'nîsi budur ki ol genc-i İlâhî ki bu vücûd topragdadur. Bir sırdur ki secde ehlinün kiblesidür ve gönül mahall-i ma'rifet ü mahabbetdür ve rûh mahall-i müşâhededür ve sırr mahall-i mu'âyenedür ve hakikat emânet-i latîfe sırrdur ki "ve huve ma'kum eynemâ kuntum"²¹⁴ ve (30b) sırr rûhdan lutfdur, eşrefdür ve esrâr-ı kemâhiye esrâra Hakk Te'âlâ gayr kimse muttali' degil ol cihetden latîf ve şerîfdür ve sırrdur. Beşinci fasl: Nasîhat ile zevâcirlerdür ki Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurupdur ve Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn revvahallâhu rûhahu rivâyeti ile hikâyet: Hazret-i Şeyh Sadrü'ddîn revvahallâhu rûhahu rivâyet kılur ki: Ol çak ki Sultân Ebû Sa'id Hân'un yolu Erdebil'e düşdi. Kâdî Şemse'd-dîn Mübârek Şâh ki memleketün kâziyyü'l-kuzâtı idi ve tamâm memâlikün kâdîları anun buyruğu altında idi. Niçe 'âlimler ile kâdîlar Hazret-i Şeyh'ün dest-bûs ile ziyâret kılmasına 'azm itdiler. Kâdî Şemse'd-dîn ol hamâma vardı ve safâlanup şeyhün hazretine 'azm kıldı. Yolda giderken bir niçe saya oğlan ki her (31a) birisi bir reng don giymiş idiler böylesince idi ve Tebrîzli Kâdî İftihârü'd-dîn ve Erdebîllü Hâfız İshâk birbirine meşveret idüp didiler ki: Kâdî Şemse'd-dîn bu bezekli oğlanlar ile şeyhün kulluğuna varmak ni takrîbdür ve elbette Hazret-i Şeyh'ün mübârek hâtırı mundan incinür ve nasîhat ile va'z üzerine kâdiyı incidür ve çün bildiler ki bu dimekten fâ'ide kifâyet itmez. Pes ebsem olup hiç dimediler ammâ çün Hazret-i Şeyh'e yetdiler. Hazret bunları görünce nasîhat ile zecr üzerine didi ki: Hazret-i Hakk Te'âlâ her bir dişi hâtuna iki dîv müvekkil idüpdür ki onı şehvet isteyenlere 'arz ider ammâ her bir oglana on sekiz dîv müvekkildür ki şehvet ashâbına cilve virür.

Beyt: *Bu dâmı ki sen açupsen senden özge sayd itmez.*
Götürgil türeni bilgil ki bu laçını kayd itmez

(31b) Ve haçan ki bir şehvetlü öz dudagını bir emredün yüzine yâ dudagına koya öpmek için. Hakk Te'âlâ cezâ güninde buyura kim odlukçı ile öpenün dudagların keseler ve yine bütün ola. Yine keseler ve hem böyle kala tâ ol çaka dek ki Hakk Te'âlâ'nun irâdeti ola böyle gazâbıyla kala tâ ol çaka Hakk Te'âlâ'nun ve eger ne'ûzu billâh anlar ilen bir fâsid hareket ide. "İnnukum lete' tune'r-ricâle şehveten min duni'n-nisâi ileyhi"²¹⁵ Kıyâmet günü Hakk Te'âlâ buyura: Bir it cehennem itlerinden ana dorgurular ve ol it başın anun karnına sohup karnının içindekin aşaga tökeler ve yine dürüst ola ve ol it yine evvelki çekdüğü kimi çihara ve ondan bir iti çihara ki dâmûnun ehli ol itden câna yetüp Allahu Te'âlâ'ya sığına otururlar ve hem böyle 'azâb içinde kal tâ ol deme degin ki Hakk Te'âlânun irâdeti ola.

Beyt: (32a) *Her kim iglâm eylese anun cezâsı böyledür*
Böyle işden Şâh-ı Merdân'ı seven ırag olur

Hazret-i Şeyh çün bu nasîhatleri tehd ile zecr ile didi. Kâdî Mübârek Şâh'un ihtiyârı 'inânı ve 'akl ile hûşî elinden gidüp başını infi'âlden önine saldı.

Hazret-i Şeyh dahi çün bu kelimâtları zecr ile söyledi. Bir nefes başını önine saldı. Pes baş kaldurup didi: Kâdî ugrı ve ebsem oldı dahi neste divedi ve onda hâzır olan cemâ'at birbirine bahup didiler ki: Eger pâdişâhun mukarreblerinden birisi ugrılık eylese ve pâdişâh onun elini kesmek buyursa ol ugrı meydân içinde ilün rüsvâsı olup nasihat tapa ve eger pâdişâh özgenün şefâ'ati için anun günâhından giçüp 'afv eylese bellüdür ki pâdişâh yanında onun ne i'tibârı kalur.

Hikâyet: **(28b)** Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz buyurdu ki: Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallâhu 'aleyhi ve âlihi ve sellem mi'râcdan ki kaytdı dâmûda 'avretlerden bir cemâ'at gördi kim odlukçılar ... onlarun gövdesinden etler keserler idi. Hazret-i Peygâmbir Cebrâ'il'e sordu ki: Munlar kimlerdür? Hazret-i Cebrâ'il cevâb virdi ki: Bunlar onlardur ki orûspîlikle zinâdan uşaglar hâsıl eyleyüp erlerine baglayupdurlar. Pes Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Bir Hakk-ı Subhâne Te'âlâ hakkı için ol kavm ki nefis ile mâl-â-mâl olalar ve nefsinün ayagı altında pây-mâl olmuş olalar ve dahi gönül da'vîsin ideler ve irşâd ile mürşîdiyyet da'vîsin eyleyeler yetmiş katla onlarun 'azâbı ol hâtun kişilerden dahi ziyâde ola.

Beyt: *Meryem-i dil çünki cândandur bugaz 'İsâ dogar*
Nefsdan bugaz olan dogmaz bahr-ı div-i pelîd

Hikâyet: Hazret-i Şeyh Sadrü'ddîn revvahallâhu **(29a)** rûhahu rivâyet kılur ki: Bir gün Mevlânâ Nasre'd-dîn ki zamânenün yegânesi idi. Hazret-i Şeyh'ün kuddise sırrahu kullugında idi ve nefsanî garazı yüzünden gönlinde zâkirlerün hakkında sözler söyler idi ve Hazret-i Şeyh buyurdu ki: Mevlânâ bu şehirde fâsıklar ve çahır içinciler ve zâlimler ve 'avânlar ve özge tâ'ifeler vardurlar ve Mevlânâ onları men' eylemez ve bu sûfî tâ'ifeler ki onlarun erkân ile İslâmı vârid şerî'atün âdâbın yirine getürürler ve riyâzetler çekerler ve 'isyânile günâhun yavuhuna varmazlar ve cemî' mâ-hurremullahdan muhterizdürler ve Hakk Te'âlâ'nun zikrini müdâvemet iderler. Onları men' eyleyüp ta'na urarsız munun sebebi nedür? Mevlânâ Nasre'd-dîn 'âciz kalup hiç cevâb vire bilmedi. Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu buyurdu ki: Men cevâbın vireyim ammâ olmaya ki Mevlânâ sözümden inciyesin. Mevlânâ didi: Yoh incimizüm. Hazret-i Şeyh eydür ki: Mevlânâ eger bir kişi **(29b)** bir pâdişâh öldürmek buyurdu ve onu cellâd meydâna apardı ki öldüre. Ol suçlunun kavmiyle kardaşı ol pâdişâh ile cellâda alkış mı eydürler yohsa karkış mı? Mevlânâ didi: Du'â eylemezler bil kim kargırlar. Hazret-i Şeyh buyurdu ki: Menüm günâhum mundan artuk degül ki zikrün kılınıcını zâkirlerün eline virürüm ki anlar zikrün siyâsetgâh halkasında nefsin boynını ururlar. Ol nefsin kavmleri incirler. Mana ve zâkirlerüme karkış idüp sögerler. Mevlânâ didi:Yâ şeyh katı söylersin ammâ gerçek dirsın. Pes Hazret-i Şeyh buyurdu ki: Mevlânâ siz satıcılarsız ve biz alıcı, siz dellâlsız ve biz müşterî ve siz ohursız ve dirsız, biz işidüp 'amele getürürövüz ve siz bizden minnet götürmek gereksiz kim metâ'unuzı biz avluravuz. Mevlânâ insâf virüp karanlug inkârın i'tikâd safâsına mübeddel itdi.

Beyt: *Çün tasavvufun zülâli oldı sâf*
(30a) *İçdi oldı münkir olmakdan mu'âf*

Hikâyet: Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvahallâhu rûhahu rivâyet itdi ki: Bir gün Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu'l'azîz Mevlânâ Nasrû'd-dîn'e ki kazâ mansıbı hâssanun idi didi: Mevlânâ çün bilürsün ki zulm ile çevre kazâ itmek gerek pes nişun idersin ohumayupsın ki dâmûda Hakk Te'âlâ'nun bir degirmeni var kim zâlim pâdişâhların kanı ilen çevrülür ve rişvet-hor kâdılarun başı ol degirmenün dânesi nidür? Mevlânâ didi: Ümîd var ki bizüm başumızı degirmenci degirmeni Hakk 'ıvazına götüre. Hazret-i Şeyh buyurdu ki: Mevlânâ degirmenci öz tahılını dahi nârin yükü de çekdürür. Hikâyet: Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvahallâhu rûhahu rivâyet itdi ki: Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu buyurdu ki: Her kim tevbe kıldı ana vâcib olur **(26b)** ki üç neste(yi) tebdîl eyleye. Evvel sohbetdür andan öter ve kim eger sohbetin tebdîl itmese ve bir kimseler ilen sohbet eylese ki bu yolun câddesine varmamış olalar yine anı irşâd yolından döndürürler. İkinci ol kim hey'et ile sûretin tebdîl eyleye zîrâ ki çün sûretin tebdîl eylemeye ve sûfîlerin kisvetine gire ve salâh ehli ile oturup nâmûsile ola ve günâh itmekte olmaya çünki sûfîler donına gire. Bir iş işleye ki halkun dilini özine uzada. Üçüncü gerek kim lokmasını tebdîl eyleye ki eger onun harâm lokması var ola andan ihtirâz eyleye zîrâ kim eger harâm lokmasına yine evvelki hâletine aparur.

Beyt: *Her kim ura tevbeyi el suyla ta'cîl eylesün
Lokma ile sohbet-i hey'eti tebdîl eylesün*

Hikâyet: Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvahallâhu rûhahu rivâyet itdi ki: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise **(27a)** sırrahu buyurdu ki: Her kim ki tevbe kıldı Şeytân-ı 'aleyhe'l-la'ne ki insânun düşmenidür düşmenliğin onunla artug ider ve dünile gün cehdi budur ki yine bir 'isyânun vartasına birağa tâ onun tevbesini fâsid eyleye ki "İnne'ş-şeytâne lekum 'aduvvun mubîn"²¹⁶ ve ol bir düşmendür ki ol munu görür ve bu onu görmez ki "İnnehu yerâkum huve ve kabîlihu min haysu lâ terevnehum"²¹⁷ ve ol bir güçlü düşmendür ve bu za'îf pes nâ-çâr ilen muna zarûretdür ki özini anun şerrinden sahlıya ve hısn-ı hasînin kal'asında mukîm ola ki "Lâ ilâhe illallâh"un hasînidür gire öyle kim hadîs de vardur ki "Lâ ilâhe illalâhu hısnî men dahale hısnî amine min 'azâbî"²¹⁸. Pes tâlib gerekdür kim çün tevbeye kelime-i "Lâ ilâhe illallâh" un zikri kal'asına gire ve dâim zikre meşgûl ola tâ ki şeytânun şerrinden emîn ola.

Beyt: **(27b)** *Ey penâhun gölgesinde her küteh kârün yiri
Kim ki kıldı zikrün oldı şerr-i şeytândan berî*

Hikâyet: Verzkanlu (?) Pîre Fahre'd-dîn'den rivâyetdür kim bir mürîd Hazret-i Şeyh'den su'âl kıldı kim: Dirler her bende ki çâşt çağı iki rek'at namâz kılssa Allahu Te'âlâ anun sevâbın otuz yıllık tâ'ate yaza. Hazret-i Şeyh buyurdu ki: Tahâret ilen kılssa yâ tahâretsiz? Tâlib didi: Yâ şeyh hergiz kimse tahâretsiz namâz kılur mı? Şeyh buyurdu ki: Her kimse ki bâtın tahâretin itmemişdür sûfîler yanında öyledür kim tamâm-ı 'ömrinde namâzın tahâretsiz kılmişdur.

Beyt: *Gönül gaslini her kim kıldı yetmiş katla pâk olur
Yohise tâlibün kamu namâzı 'aybnâk olur*

Hikâyet: Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvahallâhu rûhahu rivâyet itdi ki: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdu ki: Zâhir havâss bişdür ve bâtın

havâss bişdür ammâ zâhir havâssları bend ile zencîre çekince (28a) bâtın havâss açılmaz. Meselâ şunun kimi ki göz bir nestenün görmeginden ki şer'an harâmdur. Yumınca bâtınun basîretinde hiç nûr zâhir olmaz ve kulag gıybet ile yalan işitmekden ve her nesteden ki Hakk Te'âlâ andan men' ile nehy eyleyüpdür sahlıya gönlü kulağı Hakk Te'âlâ'nun ilhâmını ve melegi ile rabbânî hatâsını işidici ola ve çün dilini bühtân ile yalandan ve şerî'atün hilâfından sahlıya ve Hakk'un zikrine meşgûl eyleye gönli. Dili Hakk'un hikmeti ma'rifetini dileyici olur ve çün elleri ugrılığı ile hıyânetden çeke ve halkı incitmekden kısıda. Eli Hakk Te'âlâ'nun hazânesi ne kim onun bâtınında gizlü deryâ ola ve çün ayag şerî'atün muhâlifinden sahlıya ve hevâ ile ... hevesün ardı sıra varmaya Hakk Te'âlâ ana bir kadem vire kim ol kadem ilen maksad-ı sıdka vâsıl ola. "Ve enne lehum kademe sıdkin"²¹⁹ (24b) "'inde melîkin muktedîrin"²²⁰ ve çün özinün hiss ile hâtırın hakk ilen cem' eyleye bâtınunün müdrîkâtı açıla 'akl ile nefis ve rûh ile gönül idrâki kimi pes 'akl ile nefis eşyanun idrâkin ider ve rûh ile gönül Hakk Te'âlâ'nun ma'rifetin idrâk ider.

Beyt: Öz teferrücgâh ide 'akl u gönlin nefis u rûh

Perdenün içinde hoş râz u hayâl (u) 'ıyşsı var

Hikâyet: Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvehallâhu rûhahu rivâyet itdi ki: Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Sâfiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîzden ki: Ne mezhebün var? Cevâb virdi ki: Dervîş mezhebi. Didiler ki: Dervîşler mezhebi ne mezhebdür? Didi ki: Hakk'un mezhebidür ve ferzend gerek kim atanun mezhebinde ola çün dedelerümüzün mezhebi kim sırâte'l-mustakîmdür. Mü'min evliyâlar ol yola varupdurlar ve bir kılca Hazret-i Mustafâ ile ve Hazret-i Murtazâ'nun 'aleyhi's-selâm buyurdıgundan çıhmaya (25a) buyurdılar. Biz dahi anların ardınca varuravuz, doğru yoldan dönmezüz inşâallâhu Te'âlâ. Bir yola varuruz ki mahşer gününde nebî ile ve vasî ve ehl-i beytleri yanında şerm-sârlık çekmiyecekevüz.

Beyt: Başımız varsa fenâya doğru yoldan dönmezüz

'Âşık-ı sâdık gerek kim işide menden bu söz

ve emr-i ma'rûf ile nehy-i münkerden igen mübâlagalar kılur idi ve hemîşe buyurur idi: Her kim ki anun takvâsı ola ve şerî'atı olmaya, bir yimişe benzer ki onun kabuğı olmaya ve her kimde ki tarîkat ile hakîkat ola ve şerî'atı olmaya onun ne tarîkatı ola ve ne hakîkati. Ve buyurdu ki: Gerçek meşâyihlerden hiç kimse şerî'ata muhalif olmayupdur ve her kim haberlüdür şerî'atı hilâf itmez ve söylemez ve hemîşe tâliblerine buyurur idi ki: Bir etmek kim yirsenüz Hazret-i Muhammed Mustafâ'nun sallallâhu 'aleyhi ve âlihi ve sellem (25b) sofrasından yiyünüz ki "Muhammedun mîzânullâhi fî-'arzihi"²²¹.

Beyt: Kim ki şer'ün buyrugundan çekmedi baş sonra

Suçların bağışladı apardı hamudan sebak.

Hikâyet: Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn-i revvahallahu rûhahu rivâyet itdi ki: Hazret-i Şeyh Safiyyü'ddîn'ün kaddesallâhu sırrahu'l-'azîz hilm ile hayâsı ol gâyetde idi ki eger bir uşag veyâ halâyık mübârek yüzine bir katı söz söyler idiler onların yüzine tebessüm idüp güler idi ve hayhırmaz idi ve tündlük itmez idi ve eger bir zâlim yâ bir münâfık Hazret-i Şeyh'ün hakkında bir yaramaz söz söyler idi ve müridler anun cezâsına dura idi onları men' idüp buyurur idi ki: Ol bizim hakkımızda

yahşı varmadı siz hiç neste dime(y)ünüz ki eger siz dahi neste söylemeniz 'ıvazın eylemiş olasız. Sabr eyle(y)ünüz ki Hazret-i Hakk Te'âlâ 'ıvazın (26a) eyleye. Hikâyet: Mevlânâ Sirâce'ddîn rivâyet itdi ki: Bir gün bir ugrı Şeyh Hazreti'ne geldi tevbe eyledi ki dahi ugrılık eylemeye. Hazret-i Şeyh ona hırkasın virdi. Ondan gayret ile buyurdu ki: Bizim hırkamuz yâ baş aparur yâ baş getürür. Bir zamândan sonra diledi ki yine ugurluk eyleye. Bir gice durdu hırkayı giydi varup bir bacadan aşaga sıçradı. Kudret-i ilâhî yolu üstinde bir ağaç var idi görmedi. Şeyhün hırkası ol ağaca ilişdi. Ol kişi başı aşaga asılup helâk oldu çün sabâh oldu gördiler ki helâk olmuş bildiler ki meşâyihün hırkasıdur ki muna böyle kıldı.

Hikâyet: Bire (?) Muhammed-i Dâvûdî eydür: Bir gün Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu huzûrında idüm. Çok cemâ'at tâliblerden vâkı'a getürdiler. Hazret-i Şeyh kamusunun vâkı'a sın (22b) tesellî eyledi ve er yine cevâb virdi: Menüm gönlümden giçdi ki Şeyh Hazreti niçe tahammül idebilür munca tâliblerün vâkı'asın haml itmege? Şeyh Cüneyd-i Bagdâdî rahmetullahi 'aleyh on üç mürîd ile halvete oturur idi. On ikisinin vâkı'asın hall iderdi ve on üçüncüsünde 'âcizlenürdi, melâlet hâsıl eylerdi. Nâ-gâh Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu nûr-ı velâyet ile haberdâr olup bendeye eydür: Ey bire Muhammed Hazret-i Peygamber âhîru'z-zamân Muhammed Mustafâ ve İmâm-ı Aliyyü'l-Murtazâ'nun 'aleyhimu's-salevâtu ve's-selâm devletinden ve Hazret-i Şeyh zâhidün himmet-i berekâtından eger mecmû' 'âlem menüm mürîdim olsa cem'îsinün tesellî ve hâl idem. Hiç birisinde 'âciz olmayam. Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun 'inâyetiyle. Hikâyet: Hâcî İsrâ'îl eydür: Bir gün Erdebîl'e Şeyh (23a) Hazreti'ne gelür idüm. Mevlânâ Şemse'd-dîn menüm ile yoldaş oldu. Giderken eydür: Eger sizün şeyhünüzün kerâmâtı var ise evvel bize bal getürsün ondan sonra turşî ta'âmı ve andan sonra *lâ ilâhe illallâh* kelimesin beyân itsün ki çün bu dahi Kelâmullah'dan bir kelimedür. Niçün bu kelime(y)i ihtiyâr idüpler? Şöyle beyân itsün ki bize tesellî hâsıl ola. Çünki Hazret-i Şeyh nazarına varduh mübârek elini ziyâret eyledük, buyurdu ki: Mevlânâ'ya bal getürün, hâdim varup bal getürdi ve ondan buyurdu ki turşî ta'âmı getürdi ve andan sonra buyurdu ki Mevlânâ *Lâ-ilâhe illallâh* zikrini Hazret-i Cebrâîl Hazret-i Hakk Te'âlâ'dan Hazret-i Peygamber'e getürdi ve Peygamber'den e'imme'-i ma'sûmîne geldi "*rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in kâbiren an kâbirin*"²²² tâ bizüm şeyhümüze gelince ve biz dahi Hakk Te'âlâ'nun kullarına (23b) 'arz iderevüz: Bu kelîme-i tevhîddür her kim bu kelime(y)i zikr ide Hakk Sübhâne vü Te'âlâ ona îmân erzânî kılur ve her kim zikr itmeye küfr içinde kalur ve her kim bu *lâ ilâhe illallâh* ile gönlünü pâk ide îmân müyesser ola âhir vaktinde dilü *lâ ilâhe illallâh* üzerine temâm ola. Mevlânâ çünki bu kelâmı işitdi durup şeyhün mübârek ayagına düşüp tevbe eyledi mürîd ü muhibb oldu. Hikâyet: Hazret-i Şeyh Sadrü'd-dîn revvehallâhu rûhahu rivâyet itdi kim: Bir gün Hazret-i Şeyhün mübârek ayagı menüm kucagımda idi ve men âvâreydüm ve Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu meni öğütleyüp buyurur idi ki: Zâviyenün fukarâ süfresi için kendülerün hâsılın niçelikle sarf idesin. Sadakalar ile hayrâta bile ve şöyle harc it. Ve ol kadar sözler buyurdu ki kendülerün mahsûli anların yarusına vefâ eylemez idi. Men öz gönlümde geçürdim ki bu kadar mahsûli niçelikle munlara yetüreyim? Hazret-i (24a) Şeyh kuddise sırrahu bu fikr menüm hayâlimde giçerken aydın gönline 'ayân olup ayagının baş barmagın menüm karnuma koyup buyurdu ki: Ne fikrdesin öyle? Bil ki

süfrenün ahvâli ve fakîrlerün yimegi bir gâyete yete kim yemek çekilende nakkâre çalalar tâ dervîşler ilen fakîrler haberdâr olup süfreye gele. Sonra zâviyenün ahvâl(i) şol gayete yetdi ki on iki yıl Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kaddesallahu sırrahu'l-'azîz cennetü'l me'vâya vardugından sonra Emîr Şeyh Çoban iltimâs kıldı kim isterem ki Şeyhün bârgâhı kapusunda nakkâreler ile kûslar çalalar ve tabl u 'alem gönderdi ve bu kâ'ide bu târîhe degin kaldı. Ve'l-hâl bu hânvâdenün zürriyatından be-tahsîs şâh-ı 'âlem-penâh mazhar-ı lutf ile Süleymân-ı adl-güster Cemşid-i Feridûn-fer maşrik ile magribün pâdişâhı nübüvvet ile velâyet nesebinün dîn-penâhı (20b) sâhib-kıranların efdali ve selâtînlerün ekmeli ve a'dilü's-sultân-ı zıllıllâhun matla'ı ve bütün bahâdırların eşcâ'ı ya'nî hakanül-hâfekeyn ve sultânü's-şarkeyn el-müeyyed bi's-siyâdeteyn ve el-celâleteyn 'izzeti's-saltanat ve'l-hilâfet ve'l-'adâlet ve'd-dunyâ ve'd-dîn Ebû'l-Muzaffer Sultân Şâh Tahmâş Bahâdır Hân "Allâhumme vâli men vâlâhu ve 'âdi men 'âdâhû lâ zâle zilâlu saltanatihi ve hilâfetihi ve ihsânihi 'alâ ehli'd-dunyâ" ²²³nun devletinden dün ile gün zâviyenün matbahından ol kadar türlü türlü yemekler çekilür ki temâm Erdebil'ün şehrinün halâyıkı ol mutahhar Hazret'ün gelen giden ilen vezâirleri mahzûz ve behremenddürlü ve inşâ'allâh kıyâmete degin ol Hazret'ün yatanları bereketinden gün-be-gün terakkî eyleyüp artar.

Beyt: Fânî olur dünyelüler haşmeti

(21a) Eksük olmaz ehl-i dînün devleti

"Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm; ve bihi neste'iynu elhamdulillahi rabbil-'âlemîn ve'l-'âkıbetu li'l-muttakîn ve's-sâlâtu ve's-selâmu 'ale'l- meb'ûsi bi'l-hakkı Muhammedin ve âlihî ecma'in emmâ bâ'd kâle resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve âlihî ve sellem eş-şerî'atu akvâlî ve't-tarîkatu ef'âlî vel-hakîkatu hâlî"²²⁴. Ey tâlib, bilgil ki yola varmaga ve maksûda irmege üç neste gerekdür. Evvel şerî'at, ikinci tarîkat, üçüncü hakîkat. Bil ki şerî'at Hazret-i Peygamber'ün akvâli ve ahkâmıdır dîn içinde ve tarîkat ef'âlidür Hakk yolında ve hakîkat ahvâlidür yol varmakda ve yol varmaga ve maksûda irmege. Bu üç neste gerekdür dervîşe vâcibdür ve lâ-büddür kudreti yitdükçe işleyüp pîşe idine tâ kim hakîkatden ki Hakk Te'âlâ'nun hazânesidür kapu açıla sa'y-ı kudreti envârdan (21b) ve esrârdan ala ve tenrisiyle bilişe yâd olmaya. İmdi ey tâlib Hakk ile âşinâ olmaga evvel şahs kendözin bilmek gerek nite kim Hazret-i Emîrül-müminîn 'Alî 'aleyhi's-salât ve 'aleyhi's-selâm sad kelimedey buyurupdur ki: "Men 'arefe nefsehu fekad 'arefe rabbehu"²²⁵ ve ma'rifet-i nefis dahi mevkûfdur riyâzete ve riyâzetün aslı iki nestedür: Birisi terk-i kelâmdur ve birisi terk-i ta'âm. Bu ikisinün dahi aslı 'uzletdür ve 'uzletün aslı dünyâ mahabbetinden el çekmekdür ve Hazret-i meşâyih muna makâm-ı terk dir ve ehl-i vahdet eydür: Terk kendüyi ortada görmemekdür. Ya'nî varlık Hakk'un bilmekdür ve Hazret-i Şeyh muna makâm-ı ma'rifet dir ve her kim ki bu makâma irür hayvân mertebesinden çihar insân mertebesine girer ve bu makâmda muvahhid-i kâmil olur. Pes Ey dervîş; mâ-lâyâ'nîden giçmek gerek (22a) ve bir 'amel itmek gerek a'lâ makâma iresin. İmdi ol 'amel-i sâlihdür ki tâlibi matlûba irişdürür ve 'ilm onun şartıdır; "kâle Allahu Te'âlâ ve'l-'amelu's-sâlihu yerfa'uhu"²²⁶. Ey tâlib-i Hakk çünki 'amel-i sâlih derece ziyâde olur. Bu makâma Hazret-i Şeyh rahmullah makâm-ı tarîkat dirler ve ehl-i tarîkatun 'ameli on nestedür. Evvel Hakk Te'âlâ talebidür, cân u gönülden maksûd

hamu riyâzet çekmekden ve mücâhededen murâd Hakk Te'âlâ'yı bulmaktır ve bulmak istemekden sonradır. İkinci mahabbet kılmaktır. Yol varmış kimseler ile ki yol ehline mürid ve muhib olmak. Üçüncü ihlâs ile ve irâdet ile yola vara ki irâdet yol varanun merkebidür, eger merkeb kavî olsa yol dahi yigin alınur ve maksûda tîz yitişür. İllâ merkeb za'if olsa yolda kalur, belki helâk olur. Dördüncü yol erine mutî' olmaktadır tâ kim yolu doğru vara, bile her ne **(18b)** iş işlerse dünyâdan ve âhiretden yol erinün rızası ile işleye. Beşinci, eger mürşidi cem'i libâsın ve meskenin giydürmeye lâzım olsa hamusın anun huzûrında terk ide. İllâ mâl-ı ebed kadri duta kim dünyânun artuğu yol varmaga mâni'dür illâ bi-mikdâr mâl-ı ebed. Altıncı Hakk'dan korhmaktır ya'nî mürid gerekdir kim müttekî ola ki Hazret-i Muhammed Mustafâ'ya mutâba'at itmegün evvel şartıdır ya'nî doğru sözlü ola ve doğru işlü ola ve helâl lokmalu ola ve şerî'atı 'azîz ola ki şart-ı İslâm'dur ve her neste ki yolda feth-i küllî ola Hazret-i Peygamber'e ve e'imme'-i ma'sûmîn ma'sûmine mutâba'at kılmaktan ola . Yedinci az söylemekdür egerçi hayır dahi olsa zîrâ ki çoh söylemek ma'rifet nûrın söndürür. Sâhibini yolda koyar. Sekizinci mürid ve sâlik az yimek gerek ki sebük ü çâbük ola tâ yolu tîz ola ve çok yimek **(19a)** yakîn nûrın söndürür ve dokuzuncı az uyumak gerek ya'nî mürid gerek ki Hakk yolında uyanık ola meger zarûret ola ama uyhuyu def' itmek gönülden kayguyu giderür ve perdeyi gözden götürür. Onuncı 'uzletdür halkdan, ya'nî halkla karışmak sermâyeyi tükedür. Ey tâlib, bu on neste ki zikr olındı tarîkat 'amelleri ve 'alâmetleridür ve bu yolda hikmet çohdur ve bu on neste bi'l-küllîye meşâyih hizmetinde bir kimse isbât göstere 'âkıbet hakikat kapısı ana açıla Hakk Te'âlâ 'inâyeti ile ve eger bu cümleden biri eksük olsa maksûda irmeye ve ehl-i hakikatün dahi 'ameli on nestedür. Evvel ol kim Tenri Te'âlâ'ya irişmiş ola ve ma'rifet hâsıl itmiş ola bilmiş ola ve görmüş ola ikinci kimse ile sözi ve kelicisi olmaya ve ferâgati ola dostlukdan **(19b)** ve düşmenlikden, ikrârdan ve inkârdan hamu halka bir göz ile baha ve kendözini hamudan eksük bile. Üçüncü halka ve âdemlere şefkat ve nasîhat kıla ve kadr eyleye edeb ile tâ ki onlar dahi yola heves kılalar, ezmeyeler ve cânavarlara dahi râhat ve menfa'at degüre ve ihsânî 'âm ola eger bir karınca dahi olsa. Dördüncü ehl-i tevâzu' ola âdemîleri 'azîz göre ve 'izzet ide her birine hürmet kıla hakîr dutmaya . Beşinci rızâ ve teslîm ile muttasıf ola ya'nî Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun kazâsına râzı ola ve belâlarına sabr eyleye. Ceza' ü feza' itmeye ve hîç bir nev' ile inkâr ve i'tirâz kılmaya ki Hazret-i Hakk Te'âlâ sabırlu kullarını sever ki "*İnnellâhe mea's-sâbirîn*"²²⁷ dimişdür. Altıncı tevekkül kıla cihân esbâbına meşgûl olmaya meger fukarâ maslahatı için ola ancak kendü nefsi için dürüst ise ve eger **(20a)** vech-i helâl(i) kuvvetlü ola terk ide ferâgat ve âzâd ola. Yedinci tahammül kıla ya'nî halkdan incinür olsa sabr ide girü 'ıvaz itmeye niçün ki Hakk Te'âlâ göre yer yerine götürür. Sekizinci halkdan tama'ın üzmiş ola ki tama' ümmü'l-habâyisdür ki tama'dan çoh fesâdlar hâsıl olur. Dokuzuncı kanâ'at ide gayb rızkına, inana. Hakk-ı Subhânehü Te'âlâ hâline muttali' idüğün bile rızk için gussa yimeye. Hâl İyesi hâlî gözedür ki kullarına rızklar kısmet kılar. Onuncı sâbitul-kadem ola ki mukîmdür. Hâline tilvindin çihar dâyimâ zevk ü şevk içinde gider, girü dönmez ve eksilmez. Eger dönecek olursa bil kim dahi Hakk'a irmemişdür. Zîrâ ki Hakk'a iren kişi bu 'âlemden degül ve hakikat ehlinün 'alâmetleri bu on nestedür. Her kimde bu 'alâmetler ola, mübârek mürid olur. Ey tâlib, bilgil kim mübârek **(16b)** kişi seyrün

ilallâh ve seyrün fillâh temâm itmedin bu 'alâmet, bu sıfât anda zâhir olmaz. Ey tâlib, bilgil ki hamu sâliklerün maksûdı ma'rifetullâhdur ki hem yine Allah nûrıyla hâsıl olur likîn ibtidâi sülûkda sâlik-i evvel kendü hissi ile vardır. Ondan sonra 'akl ile vardır ki Hazret-i Peygamber sallallahu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki: "El-'aklu nûrun fi'l kalbi yuferriku beyne'l- hakk ve'l bâtıl"²²⁸. Ya'nî 'akl bir nûrdur ki gönülde fark ider hakkı bâtıldan. Muna 'akl-ı ma'âd dirler bu 'akıldan akl-ı ma'âşe yol varmaz. Onun için ki dünyânun 'imâreti ve harâbı 'akl-ı ma'âş iledür ve 'akl-ı ma'âşı kendü şugllerinden kesmeyince 'akl-ı ma'âda yol varmaz. Ondan sonra 'akl-ı ma'âd bu yola vardı, 'âciz oldu ammâ Hazret-i Hakk Te'âlâ lutf ider kulına kendü nûrından bir nûr gönderür hidâyet ider kim ol nûrla seyr ider. Hakk Te'âlâ ma'rifetine (17a) irişür ve sırr-ı hilkat dahi budur ki âdem ma'rifet makâmına irişe ve Dâvûd Peygamber 'aleyhi's-selâm münâcâtında didi ki: İllâhî! Halkı ne için yaratdun? Hakk Te'âlâ vahy itdi ki: Men bir gizlü genc idüm, diledüm ki bilinem. Halkı yaratdum ki kendü nefislerin tanıyalar. Mazmûn-ı hadîs-i kudsîdür ki "Kuntu kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u'rafafe halaktu'l halka"²²⁹. Ammâ bil ki bu mertebe müyesser olmaz. İllâ yol varmış kişi ile sohbet eyleye kim Allahu Te'âlâ'nun ol kimsededür 'Îsâ nefeslüdür ve Hızır sıfatlıdur ekber (ü) a'zâm derdlülere dermândur ve murâdı Allâh'dur. İstegil anı ki Tenri'ye iresin. Yohsa mahrûm kalursın ne'ûzu billah minel-harmân ve ol kişiden nûr almaga çoh hidmet ve çoh riyâzet ü mücâhede gerek tâ mürîd olmaga lâyük ola. Eger yüz yıl mücâhade çekse ol menfâ'ate irmeye meger kim ol kişünün bir sâ'at sohbetinde buluna. Hazret-i Şeyh rahmu'llâh buyurdi ki: İmkân yohdur ki mürşid-i kâmil olmayınca (17b) tâlib maksûda ire meger ki nâdir ola. Hazret-i Hakk Te'âlâ fazl ide, bir kula irşâd kıla mürşidün nûr-ı ma'rifetine irişe. Ammâ çoh kişi vardır ki mürşide irişür ve mürşidle sohbet ider ammâ fâ'ide bulmaz. Ol iki vechendür yâ budur ki isti'dâdı yohdur ya'nî arılığı ve riyâzeti yohdur yâhûd tâlib degildür Hazret-i Hakk Te'âlâ ile bilişmege ve onun gönline dünyâ mahabbeti dolupdur. Dünyâda ve âhiretde mahrûmdur ve Allâh bir nûrdur ki nihâyeti yohdur. Yuharu ve aşaga degüldür, öni ve ardı ve sağı ve solı yohdur ya'nî hîç ciheti yohdur. Denizdür ki dibi ve kenârı yohdur. Cemî'-i mevcûdâta muhîtdür ya'nî 'âlemdür nitekim Hazret-i Hakk Subhâne ve Te'âlâ buyurupdur: "Elâ innehum fî miryatin min likâ-i' rabbihim elâ innehu bi-kulli şey'in muhît"²³⁰ ve 'ilm ile muhîtdür ki külli eşyâda " ve innellâhe kad ahâta bi-kulli şey'in 'ilmen"²³¹ hîç zerre'-i (18a)

mevcûdâtda yohdur ki anda Allah nûrı olmaya. Ya'nî küllî eşyâyı kaplayupdur kudreti ile ve 'ilm ile. Velî senün gözün açulmayupdur ki göresin ve eger sabr idüp riyâzet ve mücâhede idersin ümîddür ki irişesin ve bilişesin ve bu 'ilm ile irmege kurb dirler. Her kim bu kurba irmedi henüz Allah'dan bî-haberdür ve bî-nasîbdür. Anlar ki bu kurba irdiler ve bu kurbdan haber virdiler her gün her sâ'at müşâhede içindedürler ve zevk u şevk içindedürler. Allah nûrıyla Hazret-i Muhammed Mustafâ kimi ve Hazret-i 'Îsâ kimi ve Hazret-i Mûsâ kimi 'aleyhimü's-selâm dâyim halvet severler idi. Eger cemâ'at içinde dahi olur ise gönülleri Hakk Te'âlâ ile halvetde olur idi ve edeb ile teprenürler idi ve ayag uzatmazlar ve pehlû yire koymazlar bir sâ'at gâfil olmazlar dâyim Hakk ile hâzır (14b) olurlar ve utanurlar hamu neste Hakk Te'âlâ'nun 'azameti katında bir katre mikdârınca görürler belki dahi kemter.

Pes iy tâlib, bu kurba hiss (ü) 'akl irmez velâkin Hakk Te'âlâ'nun hidâyeti nûrı ile irişürler. İnsân makâmının hakîkatı bu kurba bilmekdür ve bu yoldan maksûd budur ki menzile iresin mâdâm ki sen sini göresin muhaldür ki sen Allah'ı göresin. Âmmâ çün sen sini tanıdın Allah'ı tanıdın ve kâmil-i balîg oldın ve sâhib-i halvet oldun ve Süleyman-i vakt oldun imdi bu makâma irmege kat' iylemek gerek. Her nestenün sevgüsün gönülde cârüb çalmak gerek ve Hakk'dan ayruğun süpürüp gidermek tâ hadd tozın dahi silmek gerek dünyâdan ve âhiretten. Çoh namâz ve çoh oruc ile sen yola varmazsın zîrâ ki yolunun hicâbları ikidür, budur: Kimisi **(15a)** nûrânîdür ve kimisi zulmânîdür. Her birisi lâ-büddür ki göresin ve giçesin hansısında durursan mahrûm kalursın. Maksûda irmege mâni'dür bi-hasebi'l-vakt, bi-hasebi'l hâl cüst ü çâbüğ gerek sen ki süst olmayasın. Her neste ki bu yolda sini kâhil ü za'îf ider seni yola varmaga koymaz, senün bütün oldur. Gerek mâl u câh olsun, gerek oruc (u) namâz olsun mecâlinde terk itmek vâcibdür. Riyâ ile olıcak vakt ola ki hemîşe meşâd içinde oturmak hicâb ola, onı dahi terk idesin ve munun kimi nesteler var ise yolda hicâbdur. Onun için dimişlerdür ki: Her ne iş ki işlersin mürşid-i kâmil icâzeti ile işle! Zîrâ ki her kişi kendü bütün bilmez ve saymaz. Ammâ mürşid sayar mürîdinün bütini. Zîrâ ki büt saymag, onun hakkıdır. Ey tâlib, çünki bildün ki Hakk'a irmenün evvel **(15b)** şartı terkdür, ya'nî Hakk'dan gayrısın terk itmekdür. Zîrâ ki her kişide ki terk vardur yakın bilinür ki ol kişi ma'rifete irdi ya'nî Tenri'sin buldı ve her kişide ki terk yohdur ki ma'rifete irmedi, dünyâ âhiret ne idüğün bilmedi. Zîrâ ki bir kimseye bir nestenün ne idüğün bilmeyince terk idemez ve terk itmeyicek mahrûm kalur. Zîrâ ki maksûd olan bi'z-zâtdur ve Allâhu Te'âlâ anı celle celâalehu ve 'amme nevâluhu taleb kılan mâsivallahı terk itmek gerekdür. İmdi bilgil ki terk ma'rifetullâhdur ya'nî kelime-i şehâdetdür kim nefy-i isbâtdur. Nefy-i isbât Hakk Te'âlâ ma'rifetidür, ya'nî her kim *lâ ilâhe illa'llâh* demekde mâl u câh mahabbetin terk itdi, nefy tarafın temâm itdi ve her kim *lâ ilâhe illa'llâh* demek gönli nûrlandı, zevk (ü) şevk hâsıl oldu ve ma'rifet müyesser oldu ve hâlikın buldı, **(16a)** isbât tarafın dahi temâm itdi. Ol kimseye tevhid hâsıl oldu ve cennet vâcib oldu. Zîrâ ki Hazret-i Resûl 'aleyhi's-selâm buyurupdur ki "*men kâle lâ-ilahe illa'llâh hâlisen muhlisan vecebet lehu cennetün*"²³² ya'nî meşâyih rahimullah *lâ ilahe illa'llah* kelimesiyle kendözin nefy itmek buyurdu. Şöyle ki kendü nefsin ortada görmekdür ve *lâ ilahe illa'llâh* kelimesiyle Hakk'ı isbât kılmakdur. Kendü de şöyle ki 'ayân göre ve bile nefy-i isbât ma'nîsi kelime-i şehâdet dimişlerdür ve dahi ey dervîş, bilmek gerekdür bu yolda seyr ü sülûk ve cezbe-i Hakk vardur ve 'urûc vardur ve bu üç nesteye meşâyihler ziyâde i'tibâr kılmışlardur ve vâcibdür her birisin temîz eyleyüp yola giresin tâ bu yolda maksûda iresin. Ammâ ehl-i tasavvuf eydürler ki: Seyr ü sülûk nefis dileklerinden ve nefis hevâsından geçmekdür tadrîc ile ve müşâhede-i **(12b)** Hakk(a) lâyığ olmakdur ve nefis bir def'ada mümkün değıldür ki zebûn ola. Şol kadar meşakkat çeke ki seyrün fillâh ve seyrün ma'allâh 'ibâretdür ondan tamâm ola ve ehl-i vahdet eydür ki mürîd şol kadar seyr ide ki böyle vücûd birdür. Hakîkat ya'nî ki vücûd-ı hakîkî Allah'undur ve bâkî vücûd, vücûd-ı hayâldür. Ya'nî şol uluğım sayuğım kimidür hakîkatı yohdur. Seyrün fillâh budur. Bu iki makâm olıcak hamu nestelerün aslın bulmuş olur ve sırlarun duymış olur. Ne için ki var oldu, vücûda geldi, gönül gözinden perde götürülmekle. Ammâ cezbe için ehl-i tasavvuf eydürler kim: Cezbe-i Hazret-i Hakk-ı Sübhâne Te'âlâ mürîdün gönlünü

çekmekdür yeründen kendüden yana. Ya'nî râfet ü merhamet kılup seyüğü birahur bendesinün cânına ve ol sivgü ile ol tâlibün gönli yüz çevirür her nestenün sevgüsinden ve ol kimsenün gönlünde ne dünyâ ne mansıb ve ne câh kalur. Küllîsinden âzâd olur ve Hakk'a lâyük kul olur ve Hazret-i Hakk Te'âlâ'yı kible idünür, yüzün Hakk'dan yana çevirür ve Allah'dan gayrısına nazar eylemez nite kim Hakk Te'âlâ buyurmuşdur: "*Men kâne ma'allâh kânallâhu ma'ahu.*"²³³ Ya'nî her kim Allah iledür, Allah dahi anunladur. "*Kâle Resûlullah Sallallahu 'aleyhi ve âlihi ve sellem: Cezbetun min cezebâti'r-rahmâni tuvâzî 'ameli's-sekaleyni.*"²³⁴ Ya'nî Hazret-i Resûl buyurur ki: Bir kez kulun gönlünü çekmeklük kendüden yana rahmin berâberdür. İns ü cin 'ameline dünyâda ve âhiretde bu cezbenün kul tarafından adı 'aşkdur. Teveccüh küllî buluna Hakk'dan yana çünki mürîd 'aşk makâmına irdi. Bir niçesi oldur ki ol mertebede kaldı ve girü dönmez, mertebe birle 'âlemden sefer kılur. Bu makâmda ol kişi meczûb olur ve bir niçesi oldur ki girü kendözine gelür ve kendözün **(13b)** bilür. Bu makâma makâm-ı rücû' dirler ve yine girü anun için gelür ki Hakk Te'âlâ'nun kulların Hakk yolına irşâd eyleye. Bu makâmda adı mürşid olur ve meczûb kişiye rücû' yohdur, irşâd itmege yaramaz. Anun için ki kendüden bî-haberdür kimseye fâ'idesi degmez. Ammâ ehl-i 'urûca ehl-i tasavvuf eydür: 'Urûc yuharu çıhmakdur. Ednâ mertebeden a'lâ mertebeye irmekdür. İmdi iy tâlib bilgil kim âdemî Hazret-i Peygamber'e inanursa ve cemî' haberlerine ikrâr u tasdîk kılur ise ihlâs-ı îmâna gelür. Adı mü'min olur. Anun rûhı cesedden rihlet idicek makâmı evvelki gökde olur ve eger 'ibâdet dahi ziyâde eylese 'ubûdiyyet mertebesine irer, adı 'âbid olur. Anun ruhınun makâmı ikinci gökdedür ve eger dünyâdan bi-küllî i'tirâz kılrsa perhîz itse adı zâhid olur. Anun ruhınun makâmı üçüncü gökde olur ve eger dahi **(14a)** sa'y itse ma'rifet makâmına irer adı 'ârif olur. Anun ruhınun makâmı dördüncü gökde olur ve eger dahi sa'y itse mahabbet makâmına irer, adı velî olur. Onun ruhınun makâmı beşinci gökde olur. Eger dahi sa'y itse Hazret-i Hakk Te'âlâ fazl itse mu'cizât birle müşerref olsa nübüvvet makâmına irer adı nebî olur. Anun ruhınun makâmı altıncı gökde olur ve eger dahi sa'y itse Hakk Te'âlâ Cebrâil gönderse ki kitâb ile halkı Hakk'a da'vet kılrsa risâlet makâmına irer, adı resûl olur. Anun ruhınun makâmı yedinci gökde olur. Eger dahi fazl itse, kudret virse kim andan ilerüki şerî'atı feth itse ve kendü şerî'atın yortsa halk üzerine ulu'l-'azm makâmına irer, adı 'azm ıssı olur. Anun ruhınun makâmı sekizinci gökde olur ve eger dahi ziyâde fazl itse hamu peygamberler üzerine **(10b)** efdal kalsa kim andan sonra efdal gelmese hâtem-i nübüvvet makâmına irer. Adı Hâtemü'n-Nebiyyîn olur kim Hazret-i Fahr-i 'âlem Muhammed Mustafâ'dur sallallâhu aleyhi ve âlihi velehu ve sellem. Anun ruhınun makâmı imdi 'arşdadur ve 'urûc-ı insânî munda tamâm oldı. Ey tâlib merâtib mütefâvitdür insân içinde ve 'âkıl kişi gerek kim tâkati kadarı sa'y ide. Tâ ednâ makâmdan a'lâ makâma irişe. Günden güne terakkî içinde ola. Her gün her sâ'at kullığın ziyâde ide. Zîrâ ki Hazret-i Resûl buyurmuşdur ki: "*meli's-tevâ yevmen fehüve ma'bûnun*"²³⁵. Bu hadîsde çoh nazarlar vardur. Ammâ ma'nî-yı zâhirîsi budur ki günden güne 'ibâdeti ziyâde eyleye tâ haddi insâniyyet makâmına ire, hayvân mertebesinden kalmaya ve hayvân mertebesinde kalmak yemek, içmek ve uyumak ve şehvet itmekdür. Eger bulardan artuk neste kılmazsan behâyimsin Hakk Te'âlâ anların şânında **(11a)** buyurdu ki: "*Ulâ'ike ke'l-en'âmi bel hum edâllu sebilâ*"²³⁶. Ol tâ'ife kim nefsini beslemek içindedür ayaglu cânavarlar kimi belki dahi kemter ve eger bu

fi'llerden dahi ziyâde ceng ve gazab itse mü'minlere mazarrat degürse birinci cânavarlardan ola. Bil ki dahi azgun ve eger bu zikr itdügümüzden zişt fi'lleri ve dahi mü'minlere hîle ile kalbluk eyleye ve yalan söyleye, şeyâtinden ola "*ne'ûzu bi'llah min zâlik*"²³⁷ ve eger 'azâb-ı nefsâniyyeden kendüsi nehy itdün ki ve menhiyyâtdan bi'l-küllî berî oldunsa ve emr olunan yirde durdun ise melâyiklerden oldun belki dahi eşref ve eger yiyessin ve içessin ve uyuyasın ve helâlden şehvet idesin. Ammâ kimseye zahmet görmeyessin. Belki mecmû' halka dogrı bahasın ve dogrı söyleyesin ve ne kim işlersin dogruluk ile işleyessin ve taleb-i **(11b)** 'ilm ü ma'rifet kılasın tâ kendüni bilesin. Andan sonra Allah'ı bilesin. Munun kimi kimesne âdemî olur. Ey tâlib-i âdemî, tâ behâyim ü sibâ' mertebesinden ve şeyâtin ü melâyike mertebesinden ve menzilinden geçmeyince insân mertebesine irişmez ve bu mertebelerden geçüp insân mertebesine irdün ise isti'dâd hâsıl kılmayınca rûhî izâfî ile zinde olmaz. Öyle olsa hayât-ı hakîkate irişmedi ve maksûdı hâsıl olmadı. Mahrûm kaldı. İmdi rûhî izâfî didigümüzden murâd insân-ı kâ mildür ve anun rûhıdur ve Hazret-i Hakk Subhâne ve Te'âlâ bu rûhı kendüye izâfet kıldı. "*Kavluhu Te'âlâ fe izâ sevveytuhu ve nefahtuü fihi min rûhî*"²³⁸. Şeyh Muhyiddîn-i A'râbî rahmetu'l-lahi 'aleyh Füsûs'unun evvel faslında kim âdem-i safî kıssasıdur, onda buyurur **(12a)** kim: Tasviyeden 'ibâret isti'dâddur ve nefha-i rûhdan 'ibâret rûhî insânîdür ve bu rûh ile olmak mevkûfdur iki şarta: Evvel oldur ki tâlib ola. İkinci isti'dâd hâsıl kıla. Vaktâ ki bu iki şart yirine gele, ehl-i îmân bu rûh-ı izâfî ile diri olur. İmdi ey tâlib, bilgil ki rûhî izâfî didigümüzden murâd Hazret-i Muhammed Mustafâ'dur sallallahu 'aleyhi ve âlihi ve sellem. Her kim anun hazretine irişdi ve Hazret-i Resûl bu cihetden buyurdu ki: "*men reânî fekad reâ'l-Hak*"²³⁹ ve dahi buyurdu ki: Her kim menüm ile bi'at kıldı, Hazret-i Hakk Te'âlâ'ya bi'at kılmışdur. Ey tâlib, Hazret-i Hakk'a ve Hazret-i Muhammed Mustafâ'ya yakın olup irişmek ol vakt olur ki rızâlarında olasın ve buyurukların **(8b)** yerine getüresin. İmdi anların buyurdığın yerine getürmek bilmekten sonra olur. Pes ma'lûm oldu ki evvel bilmek gerekdür. Ondan işleye bilesin. Eger bilmezsen 'âr itmeyüp bilenden sor. Tâ dogrı yola varabilesin ve kullarınun kulluğu ol vakt sâbit olur ki sultân her ne buyursa onda buluna tâ sultân katında makbûl ola ve müddet ile ona lâıyk ola ve sultân ana hükm itdüğün ol dahi sultân icâzeti ile özge kullara hükm ide. İmdi her kul ki Sultân irüp görmek isterse evvel Sultân katında makbûl olan kula kendüni irüşdüre. Göresin tâ Sultân Hazreti'ne makbûl ola "*v'allahu'l-'alemu bi's-savâb*"²⁴⁰. **Fasl:** Evvel bilmek gerek. Müslümânlık erkânında yol nedür? Ve yol gidici kimdür? Ve nice gitmek gerekdür? Zîrâ Hazret-i Hakk Te'âlâ eydür: Cinnîleri **(9a)** ve âdemîleri yaratdum. Tâ ki mini bileler ve mana 'ibâdet eyleyeler ve dahi kendülerinün bendeliğine ikrâr ideler tâ ki Hakk Te'âlâ kendülere tevfi k vire dogrı yola getüre. Zîrâ ki Hakk Te'âlâ eydür: Bir kimseye ki men yol gösterem kimse anı yoldan irdüremez ve bir kimi ki men azduram kimün güci yeter ki dogrı yola getüre. Velî mesel ol degüldür ki tâ'ate cehd eyleyesin ve hüccet dutasın ki yol göstermeyince men yola nice gideyüm diyesin. Bil ki böyle dimeklik kişi yoldan azdurur. Zîrâ ki bende oldur ki ehl-i hüccet olmaya. Her ne işlerse 'ilm ile işleye ve şerî'ati bile. Çün bende yol bula Hakk Te'âlâ ana tevfi k vire. Ondan sonra bende üzerine on neste vâcib ola. Evvel cehd itmekdür tâ'ate. İkinci ikrâr eylemek Hakk Te'âlâ'nun vahdâniyyetine. Üçüncü şerî'ate vefâ eylemek. Dördüncü her ne **(9b)** ki işleye 'ilm

ile işleye. Beşinci kendüyi bende bile. Altıncı Hazret-i Muhammed Mustafâ'yı Peygamber bilmekdür. Yedinci şeytânı düşmen bilmekdür. Sekizinci emr-i Hakk anlamakdur. Dokuzuncı günâh işleri nehy itmekdür ve perhîz idüp sâlihler ile oturmakdur. Onuncı günâhdan istigfâr ide ve zâlimlerden perhîz eyleye. Ammâ zâhirde Hudâ'yı bilmek oldur ki bilesin ki gizlüde ve âşikârede Hudâ birdür. Andan özge ki Hudâ yohdur ve ikrâr getürmek ve Hudâ niyyetine oldur ki eyide ki: "*Eşhedu enlâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke lehu*"²⁴¹ ve şerî'ate vefâ eylemek oldur ki Hudâ'ya tâ'ati ziyâde idesin ve günâha tevbe eyleyesin ve dahi rızâ-yı Hakk'da olasın ve rızâ-yı halkda olmayasın ve kendüyi bende bilmek oldur ki kendözün za'îf ü derdmend bilesin ve Hazret-i Muhammed Mustafâ'yı **(10a)** Peygamber bilmek oldur ki onun sünnetini dutasın ve anun tarîki ile gidesin ve şeytânı düşmen bilmek oldur ki her neste ki Huda rızâsında olmaya ondan geçesin. Tevbe ve istigfâr idesin ve emr-i şerî'at oldur ki 'ilm-i şerî'ati ne kadar gerekdür öğrenesin ve namâzun sûrelerin Fâtiha ve İhlâs ve Teşehhüd ve Tahâret böyle zâhir olur ki terki takip idüp bâkî ehl-i beyti 'aleyhimu's-selâmları zikr itmeyedür ve farz u sünnetlerin öğrenesin ve oğlanlarına dahi öğredesin ve câhillerden kaçasın. Ammâ nehy bilmek oldur ki namâzı ve orucu be-resm-i 'âdet eylemeyesin. İllâ şerî'at ve Kur'ân ile şöyle ki Hakk Te'âlâ buyurmuşdur, iyleyesin **Fas1:** Çün bende-i mükellef dîn bâbında ve şerî'atde bu kadar bile ve 'amele getüre. Zâhir müslümân ola çün şerî'at kavlı-i Resûl ve tarîkat fi'l-i Resûl'dür. Pes gerekdür ki irâdet kademini tarîka basa ki fi'l-i Resûl'dür ve dahi insâniyyet sülûkına **(6b)** cehd eyleye nitekim Hazret-i Hakk Te'âlâ buyurmuşdur hadîs-i kudsîde mi'râcda Hazret-i Resûl'e ki :Yâ Muhammed eşyâyı yaratdum insân için ve insânı yaratdum kendüm için ve insân demek yâ Muhammed dimekdür. Zîrâ ki insân 'âlem-i kübrâ ve 'âlem-i sugrâdur ve 'âlem-i ulvî ve 'âlem-i süflîdür 'âlem-i hayât ve 'âlem-i memâtdur. 'Âlem-i kübra âdemdür ve 'âlem-i sugra hayvândur. 'Âlem-i ulvî âdemdür ve 'âlem-i süflî hayvândur. 'Âlem-i hayât âdemdür ve 'âlem-i memât hayvândur. Ve altı mâddenün iki mevzi'i var: Biri âdemdür ki insândur ve biri hayvândur ki adına hayvân dimişlerdür ve dahi âdeme ta'yîn eylemişlerdür ve her âdemde ki havâss-ı behîme ola ol dahi hayvândur egerçi sûretde âdemdür ve ehl-i 'irfânun ol sûrete i'tibârı yohdur. Ve âdem dört nestedendür ki ana 'anâsır-ı erba'a dirler. Oddur sudur topragdur yildür murâd hevâdur. Bu dört nesteyi dört kâ'ide üzerine **(7a)** koymışlardır. Biri levvâmedür ve biri mülhimedür biri mutma'innedür. Munların her birinün merâtibi vardır. Odun adını emmâre kodılar, yilün adını levvâme kodılar, suyun adını mülhime kodılar, topragun adını mutma'inne kodılar. Ve emmâre oda nisbet zâlimdür ki Hazret-i Hakk Te'âlâ buyurmuşdur ki: "*innen-nefse le'emmâretün bi's-sû'*"²⁴² ve dahi on havâssı vardır: Evvel cehl, ikinci hışm, üçüncü bugz dördüncü kahr, beşinci bahl, altıncı 'isyân, yedinci kibr ve sekizinci kin ve dokuzuncü küfr, onuncü nifâk ve levvâmenün dahi on havâssı vardır. Evvel zühd, ikinci takvâ, üçüncü vera', dördüncü 'ubûdiyyet beşinci namâz, altıncü oruç, yedinci hac, sekizinci 'umre, dokuzuncü zekât onuncü cihâd. Ve mülhimenün dahi on havâssı vardır: Evvel 'akl, ikinci hikmet, üçüncü 'ilm, dördüncü vahy, beşinci ilhâm, altıncü hayr, yedinci kemâl, sekizinci fazl ve dokuzuncü **(7b)** ihsân, onuncü sehâvet. Ve mutma'innenün dahi on havâssı vardır zîrâ ki merâtibi topragdur ki andan hareket gelmez. Hazret emri ile teprenmez. Zîrâ ki cennet anun üstindedür ve topragı Âdem-i safiyye nisbet iderler. Zîrâ ki icmâldür. Mufassal hâldür ve

'allemel-esmâdur şöyle ki buyurdı: Bu nefis, rızâ-yı evliyâdur ve evliyâda cemâlât u kemâlât ezel ve ebed zâhir olur. Anun dahi on havâssı vardır: Evvel 'akl, ikinci sabr, üçüncü 'adl, dördüncü insâf, beşinci rızâ, altıncı 'ilm, yedinci hakikat, sekizinci yakîn, dokuzuncu 'ahd, onuncu vefâ. Kırk havâss onlardan zâhir olur ve topragun atası Hazret-i Emîrül-mü'minîn ve İmâmül-Muttakîn 'Aliyyü İbn-i Ebî Tâlib'dür 'aleyhi's-selâm ve Ebû Tûrâb anun için dirler. Her sâlik ki bu makâma irişe velâyet ü nübüvvet bir olur zîrâ ki velâyet ü nübüvvet **(8a)** birdür. Velâyet bâtın-ı nübüvvedür ve nübüvvet zâhir-i velâyetdür. Velî bu mertebe insâna müyesser olur. Bu merâtib insânundur. Gerekdür ki şahs evvel kendözin bile ve sıfat-ı behîmeden kendüyi ayıra ve evsâf-ı zemîme hod sekizdür ve anun cem'ine emmâre dirler. Evvel od, ikinci kibr, üçüncü bahl , dördüncü kîn, beşinci şehvet, altıncı hıkd, yedinci haseda sekizinci gazab. Bunları sıfât-ı hamîdeye tebdîl itmek gerek ve ol sıfatlar budur ki: Evvel sehâvet, ikinci kanâ'at, üçüncü 'ilm, dördüncü tevâzu', beşinci sabr, altıncı tahammül, yedinci hilm, sekizinci mahabbet. 'Âlem-i sugrâ ve 'âlem-i kübrânun ma'nîsin mundan dutmuşlardır. Çün nefsinün rızâsı hâsıl ola anun tevellüdi çoh olur 'ulvî vü süflî hayât u memât mundan ötürüdürler ki sıfat-ı şeytânî hâsıl olur. Ne'üzub'illah ol kimse mahrûm olur insâniyetden **(4b)** girü kalur ol kimesne eger sûretde âdem dirler ma'nîde hayvândur. Çün kim hayvândur yaradılmışdur ve dahi Âdem oğlunun vücûdında od sekizdür: Evvel nâr-ı lisân, ikinci nâr-ı şehvet, üçüncü nâr-ı cehl, dördüncü nâr-ı hırs, beşinci nâr-ı gaflet, altıncı nâr-ı nazar, yedinci nâr-ı kibr, sekizinci nâr-ı batn.Ol nâr-ı lisân dâfi' olur zikr-i müdâm ile. İkinci nâr-ı şehvet def' olur tezvîc ile. Üçüncü nâr-ı cehl def' olur 'ilm ile. Dördüncü nâr-ı hırs def' olur ölümün yâd eylemek ile. Beşinci nâr-ı gaflet def' olur aglamag ile, illâ Allâh korhusı ile. Altıncı nâr-ı nazar def' olur fikr-i dürüst ile. Yedinci nâr-ı kibr def' olur mücâhede-i nefis ile. Sekizinci nâr-ı batn def' olur açlug ile ve riyâzet ile. Munca tafsîl anun içündür ki şahs kendüyi bile tâ Hudâsın bile ki şâh-ı velâyet buyurmuşdur ki "men arâfe nefsehu fekad 'arefe rabbehu"²⁴³ **Fasl:** Ol neste ki tâlibe vâcibdür, üç nestedür: **(5a)** Evvel şerî'at, ikinci tarîkat, üçüncü hakikat. Eger sorsalar ki şerî'at nedür, tarîkat nedür, hakikat nedür? Cevâb virgil ki: Şerî'at kavlı-i Resûl'dür ve tarîkat fi'l-i Resûl'dür ve hakikat hâl-i Resûl'dür. Ve şerî'at terk-i şübehâtdur ve tarîkat terk-i isrâf-ı helâldür ve hakikat terk-i rızâ-yı nefsdür ve taleb-i rızâ-yı Hakk'dur ve her kim bu üç nesteyi işleye mu'îni sâdıkân-ı ehl-i hakikat olur. Şerî'at u tarîkat muhkem olur ve müslümânlığ a'mâlini 'ilme getürür ve dekâyık tarîkinde cârî olur. İdrâk ider nefesine edeb ile Hakk katında tamâm u kâ'im olur ve tâ güci yite Hakk yolına sülûk ide ve eger Hakk Te'âlâ farzında ve Hazret-i Peygamber sünnetinde noksân var ola yalan söyler eger gökde uçarsa ana inanma ki sihr ider. Ve a'mâl-i müslümânlığ biş nestedür. Evvel namâz penç vakt ve bir ay **(5b)** oruç ve zekât ve hac ve cihâd. Ve tâlib olana üç neste vâcibdür:Evvel hâmûşî, ikinci perde-pûşî, üçüncü zehr-nûşî. Rivâyet-i Hazret-i İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık 'aleyhi's-selâm buyurmuşdur ki: Tarîkatun ma'nîsi on iki nestedür: Evvel oldur ki sûfî kendüyi yir bile, ikinci ma'rifet tohmin yire saça, üçüncü şevk suyu ile suvara ve dördüncü riyâzet oragı ile biç, beşinci hizmet tınâbı ile devşüre, altıncı velâyet hırmeninde götüre, yedinci halvet sığırı ile hurd ide, sekizinci sabr bili ile pâk ide, dokuzuncu 'uzlet kûşesinde kuruda, onuncu yohluk değirmeninde ögüde, on birinci mahabbet tennûrında

bişüre, on ikinci sehâvet sofrasında yidüre. **Fasl:** Silsilenâme-i Hazret-i Mürşid-i Kâmil mükemmelü'l-'âlim âmilü'l-muhakkakü'l-müdakkik Kutbü'l-'Ârifin Tâcül'l-millet ve'd-dünyâ ve'd-dîn Ebû'l-Muzaffer Ebû'l-Muzaffer Şâh Tahmasb Hüseyinî Safevî (6a) Bahâdır Han "halledallâhu mulkehu ve sultânehu ve efâda 'ale'l-âlemîn birrahu ve ihsânehu ve huve bin ebîhi"²⁴⁴. Sultân Şah İsmâ'il "enâra'llahu burhânehu ve huve min ehihi Sultân 'Alî pâdişâh bin Sultân Haydar bin Sultân Cüneyd bin Şeyh İbrahim bin Şeyh Hâce 'Alî bin Şeyh Sadrü'd-dîn bin Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu min Şeyh Zâhid Ceylânî ve Şeyh Seyyid Cemâle'd-dîn-i Tebrizî ve Şeyh Şehâbe'd-dîn Âhirî ve Şeyh Rükne'd-dîn Secâsî ve Şeyh Kutbe'd-dîn-i Ebherî ve Şeyh Ebû Necîbü'd-dîn Sühreverdi ve Şeyh Veche'd-dîn ve Şeyh Ahmed Bikrî ve Şeyh Muhammed Üsveddîne Verrî ve Şeyh Mümşâddîne Verrî ve Şeyh Cüneyd-i Bagdâdî ve Şeyh Serîr-i Sakatî ve Şeyh Ma'rûf-i Kerhî ve Şeyh Dâvûd-ı Tâ'î ve Şeyh Habîb-i 'Acemî ve Şeyh Hasan-ı Basrî ve hüve min Hazret-i Emîrû'l-mü'minîn 'Aliyy-i İbn-i Ebî Tâlib 'Aleyhis-selâm ve hüve min Hazret-i Seyyidi'l-Mürselîn ve habîb (2b) Rabbü'l-'âlemîn Ebû'l-Kâsım Muhammed Mustafâ sallallâhu 'aleyhi ve âlihi ve sellem ve huve min Hazret-i Rabbi'l-âlemîn celle celâluhu ve 'amme nevâluhu ve 'azume şe'nuhu elhamdulillah Rabbi'l-âlemîn "et-tayyibîne et-tâhirîne bi-rahmetike yâ erhame'r-râhimîn"²⁴⁵. **Fasl:** Neseb-nâme-i Hazret-i şâh-ı dîn-penâh Şâh Tahmâsb bin Şâh İsmâ'il bin Sultân Haydar bin Şeyh Cüneyd bin Şeyh İbrâhîm bin Şeyh Hâce 'Alî bin Şeyh Sadrü'd-dîn bin Şeyh Safiyyü'd-dîn bin Seyyid Cebrâ'il bin Seyyid Sâlih bin Seyyid Kutbe'd-dîn bin Seyyid Sâlihü'd-dîn Reşîd bin Seyyid Muhammed bin Seyyid 'Ivazü'l-havâss bin Seyyid Fîrûz Şâh bin Seyyid Muhammed bin Seyyid Şeref Şâh bin Seyyid Muhammed bin Seyyid Hasan bin Seyyid Muhammed bin Seyyid İbrâhîm bin Seyyid Ca'fer bin Seyyid Muhammed bin Seyyid İsmâ'il bin Seyyid Muhammed bin Seyyid Ahmed A'râbî bin Seyyid Kâsım bin Seyyid Ebû'l-Kâsım Hamza bin İmâmü'l-Hümâm İmâm Mûsâ Kâzım salavâtullâhi 'aleyhi ve âlihi ecma'in **Bâb der-beyân-ı halîfe:** Eger sorsalar ki ferzend niçe (3a) halef olur? Ve halîfe cem'-i halefdür ve halef üç harfdür: hı, lam, fe. Hisâbü'l ebced üzerine yedi yüz on ikidür ve imâm dahi on ikidür didi. Yedi yüz yetmiş yüzi var ve on iki şartı var ve on iki şartınun on iki hâsiyeti vardır. Gerekdür ki hâsıl ola tâ ki ana halef diyeler. Eger bu şartları bilmeye, ana halef dimek bühtân ola ve her kimse ki kendüye bühtân eyleye 'akl u kemâli noksân ola ve halîfe olana yeddi neste vâcibdür. Evvel vahdet, ikinci hidmet, üçüncü irâdet, dördüncü imâmet, beşinci selâmet, altıncı devlet, yedinci vahdet oldur ki ikilikden giçe râstlar ile râstlık eyleye anun eseri vahdet(e) ulaşmakdur ve hidmet oldur ki dîn kardaşlarınınun ulusına ve kişisine yeksân hidmet kıla anun (3b) eseri tevâzu'dur ve tekebbürligi terk itmekdür. Yohluk ve nîstlik göstermekdür. İrâdet oldur ki mürşide irâdet götüre. Anun eseri 'aşkdur. 'Aşkdan murâd ma'sûk cemâline müşâhede eylemekdür. İmâmet oldur ki dîn yolına, dervîşe. Anun eseri dîn kardaşları ile hem-dem olmakdur. Ve selâmette oldur ki kendü dînini selâmet. Anun eseri hâslardan olup gayr ile sohbet itmekdür ve melâlet oldur ki terk-i nâmus u âr idesin ve harâbat kûçesinde harâb olasın ve terk-i ikrâr itmeyesin. Anun eseri kûy-ı vefâda makâm dutmakdur ve devlet oldur ki gönüllerden haber viresin. Anun eseri ta'allukâtı terk eylemekdür ya'nî her neste ki var dîn kardaşlarınınun huzûrında koya ve anların murâdın vire murâdı Allah ola. (126b) Cevâb: Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu'l-'azîz cevâbında buyurdı ki mutavassıt şundan ötürü maksemunbih oldı ki 'ilmün şerefi vardır zîrâ ki ol iki nefsün 'ilmine

bu 'alemdür ammâ ol ikiden her birisi kendü 'ilmlerini bilür idi ve gayrisin bilmezler idi. Andan ötürü maksemunbih olan mutavassıt oldu nefsi-i 'âli ve nefsi-i dâni olmadı. Bu mahalde Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu bir mesel buyurdu ki: İskender-i Zül-karneyn seyâhat iderken maşrık tarafında bir deniz kenârına geldi ve İskender ilen mübâлага leşker var idi ve dört yüz hakîm bilesince idi dilediğine bu denizün ol tarafından haber bile ve ol denizün mikdârın bile. Hem ol dem bir gemi rast tertîblediler ve ol geminün içine âdem koydılar deniz yüzine gönderdiler tâ ki ol denizden haberiyle ve denizün mikdârın bir nice müddet gitdüğinden sonra bir gemi gördiler, gelür. Bunlar dahı ol **(127a)** gemi yanına vardılar, haberleşdiler, biri birinün dillerin anlamadılar. Ol gemi alup İskender katına getürdiler. İskender çün ol kavmi gördi haber sordı hiç vechile bunlar anlarun ve anlar bunlarun dillerin anlamadılar ve ol dört yüz hakîm ki İskender ile musâhib idiler, cemî' lugatları bilürler idi, ammâ anlarun lugatın fehm itmediler. Âhir ittifak şöyle itdiler ki; anlardan birisine bir 'avrat vireler tâ ki ol 'avratdan bir oğlan doğa ve atasınun anasınun dillerin ögrene dahı bunlara ol gemi halkınun ahvâlin bildüre ya'nî bunlar ile anlarun ortasında mutavassıt ve tercümân ola. Pes anlarun birisine bir 'avrat virdiler ve andan bir oğlan doğdı ol oğlan atasınun ve anasınun dillerin öğrendi bulara haber virdi ve anlarun ahvâlin demekde mutavassıt oldu ve takrîr itdi **(124b)** ki: Ol deniz tarafında bir memleket varmış ki gâyetde büyük gen ve anun bir pâdişâhı varmış ki cemî'-i dünyâda ne kadar memleket var ise zabt eylemek istemiş ve bu gemi(y)i göndermiş ki: Varun, görün ol deniz tarafında ne 'âlem vardır ve dahı 'iklîm var mıdır ki men dutmamışam. Eger var ise mana haber getirün tâ ki varam anı dahı zabt idem. Çünki munı takrîr itdi, bunlar dahı keyfiyeti bildiler ki maksûd ne imiş ve garaz-ı hâl budur ki İskender'ün anda varduğuna garazı ve maksûdı bu idi ki cemî' âfâkı duttum ve bu deryâ tarafında dahı memleket var ise dutarum diyi varmış idi çün İskender bu haberi işitdi 'inân-ı 'azîmetini girü çekdi ve leşkerine buyurdu ki oradan mürâca'at ideler ve İskender insâfa geldi ve kâsd itdi ki kendü elindeki memleketine kanâ'at ide. Pes Hazret-i Şeyh kuddise sırrahu bu kıssayı getürdüğüne **(125a)** murâd bu idi ki çünki rûh 'âlem-i 'ulvîden idi ki sûret-i sebebi ile mütecellî idi ve cism 'âlem-i süflîden idi ki âsâr-ı şevâgıl ol 'âlem-i gaybdan anda çoh olmuş idi ya'nî sıfat-ı zemîme-i nefsanî ile muttasıf olmuş idi ve bunlarun arasında hiç vech ile münâsebet yohdı belki tebâyun-ı küllî var idi. Zîrâ ki rûh gâyet safâda idi ve cism gâyet küdüretde. Pes Hazret-i Hakk Te'âlâ rûh ile cismün arasında izdivâc ve imtizâc koydı tâ ki ol izdivâcdan nefsi-i hayvânî hâsıl oldu ki rûhun 'âlemine nisbeti vardır ki 'âlem-i 'ulvîdür ve beden 'âlemine dahı nisbeti dahı vardır ki 'âlem-i süflîdür. Bu ikisinün 'ilmine vâkıfdur. Pes bu iki tarafa mute'allık olan 'ilmün şerefi vâsıtasıyla mahall kısmun maksemunbih oldu nitekim yuharuda zikr olundu. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyhe uşbu âyetden ki *"ellezîne yezkurûne'llâhe kıyâmen ve ku'ûden ve 'alâ cunûbihim ve yetefekkerûne fî halkı's-semâvâti ve'l-arzi"*²⁴⁶. **(125b)** Ya'nî zikr fâzıldur yâ fikr? Cevâb: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu cevâbında buyurdu ki: Allah'ı zikr itmek efzaldür be-her-hâl fikrden. Zîrâ ki zikr gönül basîretin ziyâde ider. Pes şol fikr ki netîce-i zikrdür sevâba akrebdür şol fikrden ki görünmeye. Ya'nî sevâba akreb olan şol fikrdür ki gönül basîreti ile ola ve dahı tefekkür ide eşyâ-yı gâ'ie(y)i gönül göziyle göre ve görmek zikre mevkûfdur ve fikr dahı mahlûkâta ola ve hâlîka olmaz

zirâ ki Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun zât-ı mukaddesini fikr itmek menhîdür ki hadîsde vârid olmışdur ki "tefekkeru vefî halki'l-lâhi velâ tetefekkeru fî zâti'l-lâhi cun zikri iştigâl bi'l-lâhi"²⁴⁷ ola ve fikr-i iştigâl bi-gayrillah ola. Pes zikr efzaldür fikrden. Efzalu'l-fuzala Mevlânâ 'Atâu'l-lâh -i Erdebîlî eydür: Bir gün Hazret-i Şeyh huzûrında bir ulu cem'iyet oldı ve 'ulemâ hâzır oldılar Hazret-i Şeyh fevâid buyurdı ve esnâsında (126a) su'âl itdiler bu âyetün ma'nîsinden ki "yâ eyyuhe'r-resûlu bellig mâ unzile ileyke min rabbike ve in lem tef'al femâ bellagte risâletehu"²⁴⁸ Cevâb: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu cevâbında buyurdı ki bu âyetün ma'nîsi nedür? Mevlânâ Şehîd Kâdî Cemâlü'd-dîn-i Erdebîlî anun zâhir ma'nîsin müfessirler didügi kimi didi Hazret-i Şeyh buyurdı ki: Bu dahı iyidür ammâ bir mundan dahı eyü vardur 'ulemâ-yı meclis eytdiler anı meşâyih yig bilür Hazret-i Şeyh buyurdı ki âyetün ma'nîsi budur ki şol neste kim Hazret-i Hakk Te'âlâ anı sana virüpdür sen anı halâyıka bildür ve cemî' ümmete ulaşıdur ve hem sen dahı anun muktezâsı ile 'amel eyle ve eger onun muktezâsıyla 'amel itmesen veyâ ulaşıdurup erişdüremeyesin bil ki halâyıka ma'lûm ola. Pes resûlligi halâyıka yitürmemiş olasın ki "in lem tef'al femâ bellagte risâletehu"²⁴⁹ ve meclisde hâzır olan 'ulemâ ve gayrihum. (eksik) (134b) Ol mutma'innedür ve levvâmedür ve sâir halâyıkun istilâhınca rûh-ı hayvânîdür ki mümtezic-i rûh-ı insânîdür. Eger hâlet-i mevtdde bu ikisi dahı olsa idi sevâb ile lezzet olmazdı ve ol nefis ki hâlet-i menâm da olmaz, ol dahı hem nefsdür ki rûh-ı hayvânî ile hayyudur. Neden ki rûh-ı hayvânî müfâarakat ider bedenden ol hengâmda, çünkü rûh-ı insânî bedenden müfâarakat itmez, beden hayâtdadur, ölmez. Mâdâm ki anun seyr-i sülûkı olur, ol seyrdan anun hazzı vardur yemekden ve içmekden ve mülâhazalardan ve hâlet-i yakazada ya'nî uyanuglug hâlinde girü gelür ve bedene girer. Ammâ rûh-ı insânî müfâarakat ider bedenden, girü gelmez illâ ki haşr vaktinde girü gelür.

Beyt: Murg-ı cânhâ râst pervâzî be-kûy-ı şevk-i û
Lîk her yek râ makâm u âşyân dîgerest"

Bu beytün ma'nîsi budur ki cân kuşları pervâz ider onun şevki kûyına, lîk her birinün yiri ve yuvası (135a) özgedür. Şevki kûy didügi 'âlem-i eflâkdur ki bu ervâhlar vardur anda durar

Beyt: Murg-ı cânlar kim hevâ-yı kûy şevkinde uçar
Her birine ayru olmuşdur makâm u âşyân

Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu işbu âyetden ki "ve kul ratzıdnî 'ilmen ve yakînen"²⁵⁰ ya'nî Hazret-i Hakk Te'âlâ kelâmında buyurdı ki "velâ ratibin velâ yabisin illâ fi kitâbin mubinin"²⁵¹ çünkü cem'î ratb ü yâbis 'ilmi Kur'ân-ı mübînedür. Pes ol 'ilm ki Hazret-i Hakk Te'âlâ anun ziyâde olmasın Peygamber'e bildürmişdür. Ol ne 'ilmdür? didiler. Cevâb: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdı ki: 'İlm-i ratb u yâbis ki Kur'ân'da mezkûr olmuşdur. Ol 'ilm-i mükevvenâtdur ya'nî 'ilm-i mahlûkâtdur yâ tafsîl-i tarîk ile yâ icmal-i tarîk ile veyâ her neste ki ezelden tâ ebede degin vardur Kur'ân'da beyân olmuşdur. Ammâ ol 'ilm ki "Rabbi zidni 'ilmen"²⁵²de mezkûrdur. Ol 'ilm-i ulûhiyyetdür ve 'ilm-i Hâlik'dür ya'nî Hazret-i Hakk Te'âlâ'nun zâtına ve sıfâtına 'alemdür ki anun hiç nihâyeti (131b) yohdur ve ol 'ilm ki 'ilm-i mükevvenâtdur. Bu 'ilmün katında şol bir katre kimidür bahr-ı muhîte nisbet

Beyt: *Zihî gavnâs-ı deryâyî ki der- her katref ez vey
Hezârân bahr-ı bî-pâyân be-sâz katrefi garkest*

Bu beytün ma'nîsi budur ki zihî denizün gavnâsı ki her bir katresinde onun min min denizler gark olur ve ol deniz ki onun katresinde min min deniz gark olur. Siyâk kelâmında ma'lûmdur ki ol ne 'ilmdür ziyâde tafsîle hâcet yohdur. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e işbu âyetden ki "*liyagfira lekallâhu mâ tekaddememin zenbike ve mâ tâ'ahhara*"²⁵³ ya'nî çünkü Hazret-i Hakk Te'âlâ Resûl'ün geçmiş ve gelecek günâhlarını 'afv itdi. Pes Hazret-i Resûl her gün yetmiş kere istigfâr ne için iderdi? Şöyle ki sahîh rivâyetdür ki " *'ani'l अगरri'l muznibi inne resûlallahi kâla Allâhu' alâ kalbî fe innî ve estagfirrullâhe ve etûbu ileyhi eksere min seb'ine merratin*"²⁵⁴ ya'nî Hazret-i Resûl'ün mübârek hadîsinün ma'nîsi budur ki: Menüm kalbüme bir perde gelür men Allah'a istigfâr iderüm yetmiş kere yâhüd dahi **(132a)** ziyâde. Pes bu istigfâr niye gerek idi? didiler. Cevâb: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdi ki: Hazret-i Resûl istigfârı günâhından ötürü itmezdi. Belki anun kalbine vâridâtdan her gün feyz-i ilâhî irişür idi. Bir vech ile ki evvel gün yetişen feyz sonraki yetişen feyze hicâb olur idi. Çünkü nazar ile nazar iderdi dahi istigfâr iderdi. Hazret-i Resûl günden güne terakkîde idi. Meşâyihün bu cevâbda tahkîki budur fe-emmâ ehl-i zâhir eydürler: Çünkü Hazret-i Hakk Te'âlâ Hazret-i Resûl'ün geçmiş ve gelecek günâhı 'afv itdi. Pes Resûl'ün her günde yetmiş kerre istigfârı ümmeti için idi "*ve li kullin vuchetun huve muvellihâ*"²⁵⁵. Su'âl itdiler Şeyh'e işbu âyetden ki "*innassalatetenhâ 'anil fehşâ' ve'l munkeri vele zikrullâhi ekber*"²⁵⁶ müdde'â evvel tahkîkâ çünkü namâz a'zam-ı erkân-ı İslâm'dur ittifâk-ı hall 'akd ümmetiyle ve zâhir delîller bunun ba'zısının sarîhi ile **(132b)** ve ol cümleden biri budur ki çünkü 'Arafât'da vakt-i vukûfdâr oldu ol haccun farz namâzın kılmak gerek. Zîrâ ki eger farz namâza meşgûl olursa ya'nî anda vâcib olan namâza meşgûl olsa 'örfde vukûf fevt ola. Anun namâzın takdîm itmek gerek haccı takdîm itmekden. Pes çünkü namâz ekber-i erkân-ı İslâm'dur. Zikrullah ya'nî Allah'a zikretmek neçe ekberdür? didiler. Cevâb: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu buyurdi ki: Allah'a zikr itmek anun için ekberdür namâzdan ki namâz fahşâ'-i münkir zâhir iden kişi men' eyler ol delîl ile ki bir kimse namâza meşgûl olsa ol kimseden fahşâ'-i münkir zâhirî gelmez ve zâhir nazargâh-ı halkdır lâkin namâz-ı fahşâ'-i münkir bâtınîden men' itmez. Ol vech ile ki bir kimse namâzda ola ve gönli fahşâ'-i münkir-i bâtına meşgûl ola ve bâtın nazargâh-ı Hakk'dur. Ammâ zikr itmek bâtını sâfî kılur fahşâ'-i münkir bâtından ve nazargâh-ı **(133a)** Hakk'ı pâk eyler. Pes zikru'llâh namâzdan ekberdür. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e işbu âyetden ki "*lâ tu'drikuhu'l ebsaru*"²⁵⁷ ve hem bu âyetden ki "*ve mâ kaderullâhe hakka kadrihi*"²⁵⁸ ve eyitdiler ki: Bu sâlikler ki vusûlden ve ma'rifetden ve ru'yetden ki dem ururlar bu âyetlere muhâlifdür anlarun ol da'vîsi, didiler. Cevâb: Hazret-i Şeyh Safîyyü'd-dîn kuddise sırrahu cevâbında buyurdi ki: Bizüm için basar vardur ve basîret vardur. Basar ile Hazret-i Hakk Te'âlâ 'yı idrâk itmek mümkün degüldür ve dünyâda ana i'tikâ itmek küfrdür ammâ basîret ile idrâk olunur ve hem ol Hakk Te'âlâ'nun mevâhibindendür ki kulına bağışlar delîl-i hadîs-i kudî ile "*innehu kâle resûllullâhi innallâhe teâla kâle men 'âde ilya veliyyen fekad ezentehe bi'l-harbi ve mâ tekarrabe ileyya 'abdî bişeniyyen ehabbu ileyye mimmâfteradtu 'aleyhi ve mâ yezâlu 'abdî yetekarrubu ileyye bi nevefili hatta uhibuhu fe izâ. ehbebtuhu kuntu sem'ahullezi yesme'u bihi ve besarahullezi yubsiru bihi* **(129b)** *bihî ve yedehilletî yebtişu biha ve riclehilletî*

yemşî bihâ ve leîn seeltenî lee'tayhû ve leîn isteâzenî leuizennehu"²⁵⁹. Pes Hazret-i Hakk Te'âlâ basîret gözini bir kimse(ye) virse anunla görebilür ammâ "vemâ kaderullâhe hakka kadrihi" âyetde buyurdı ki "mâ'arafallâhe hakka ma'rifetihi"dür. Ya'nî Hazret-i Hakk Te'âlâ'yı kimse ma'rifeti ile bilmez belki her kimse kendü mikdârınca bir ma'rifet hâsıl eyler "subhâneke mâ arafnâke hakka ma'rifetike". Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e işbu âyetden ki "fes'allu ehle zikri in kuntum lâ ta'lemûn"²⁶⁰. Ya'nî ehl-i zikr kimdür? didiler. Cevâb: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu'l-'azîz cevâbında buyurdı ki: Ehl-i zikr ehl-i lâ ilâhe illâllâh'dur. Ammâ mücerred dimekle degül belki lâ ilâhe illâllâhu bilmek gerek ki ne dimekdür. Ya'nî şol kimseler ki 'ârif olalar lâ ilâhe illâllâhu demek ile. Ya'nî ki ehl-i zikr iki tâifedür: Bir tâifesi oldur ki lâ ilâhe illâllâh demek ile kalmışlardır mücerred lafzında ma'nîsin (130a) bilmezler bular tâife-i 'âmdur ve birisi oldur ki lâ ilâhe illâllâh demek ile ma'rifet hâsıl itmişlerdür ya'nî ma'nîsin bilürler ve Allahu Te'âlâ anun esrâr-ı hazînesine elleri yitmiş olur çünkü anlar ehl-i zikr oldılar anlardan bir su'âl itseler eger ol zamân bilmezler ise Hazret-i Hakk Te'âlâ'dan öğrenürler ve dahi bunlara cevâb virürler.

Beyt: Mahzen-i genc-i rumûz-ı gayb çün dest âvered
Terceman-ı defter-i esrâr her ma'nî şevved

Bu beytün ma'nîsi budur ki bir kimse ki mugayebât rumûzlarınınun mahzenine el uzada her ma'nîsi esrâr defterininün tercemânı ola. Su'âl itdiler Hazret-i Şeyh'e işbu âyetden ki "yevme yefirru'l mer'u min ahihi ve umnihi ve ebihi"²⁶¹ ya'nî halâyık birbirinden niçün kaçarlar? didiler. Cevâb: Hazret-i Şeyh Safiyyü'd-dîn kuddise sırrahu cevâbında buyurdı ki: İlerüki ümmetde yüzi ardına dönmek var idi bir günâh sebebi ile ve bu ümmetden . (eksik)

DİPNOTLAR

- * Prof. Dr., GÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
- ** Araş. Gör., GÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
- 1 Buyruk konusunda geniş bilgi için bkz: Ahmet Taşgın, "Şeyh Safî Menâkıbı ve Buyruklar", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S 33, Bahar 2005, s 441-444.
- 2 Buyruğun muhteva özellikleri ve yayınlanmış diğer Şeyh Safî buyruklarından farkı üzerine ayrı bir makale hazırlanmaktadır.
- 3 Arapça kısımların Latin harflerine aktarımında ve anlam verilmesinde Hacı Yılmaz ile Tuğba Meral'in; metin tashihiinde Asuman Bakışkan'ın yardımlarını gördük. Kendilerine teşekkür ederiz.
- 4 Peygamber buyurdu ki, imanın yetmiş şubesi vardır. En düşüğü aşağılık şeyleri terk etmek, en üstünü ise, lâ ilâhe illâllâh demektir.
- 5 Necm-3: O, kendisinden bir şey söylemez.
- 6 İbrahim-24: Güzel bir söz, kökü yerde dalı semada olan bir ağaç (gibidir).
- 7 Hadis: Şeytan hortumunu insanın kalbine indirir. Eğer o insan Allah'ı zikrederse onu bırakır, onu unutursa hortumuyla kalbini yutar.
- 8 Hadis: Şeytan insanın kalbi üzerine çulllanır. O insan Allah'ı zikrederse ondan vazgeçer. Zikretmezse kalbine vesvese verir.
- 9 Hadis: İnsan eğer gafil olursa şeytan (ona) vesvese verir. (İnsan) Allah'ı zikrederse (şeytan onu) bırakır. O, hortumunu insanın kalbine salar. O kul Allah'ı zikrederse onu bırakır.
- 10 İbrahim-24: Dalı semada
- 11 Salih âmeli Allah katına çıkarır.
- 12 Rahman-46: Rabbine karşı durmaktan korkan kişiye iki cennet vardır.
- 13 Fussilet-53: İleride biz onlara hem ufuklarda ve hem kendi nefislerinde ayetlerimizi öyle göstereceğiz.
- 14 Târık-9: Gizli şeylerin açıklanacağı gün.

- 15 Tüm bunlardan Allah'a sığınılır.
- 16 Tevbe-111: Allah, müminlerden mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır.
- 17 Biz emaneti (güveni) istedik.
- 18 Ahzab-72: Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik; onlar bunu yüklenmeye yanaşmadılar. Ondandır korktuklar da onu insan yükledi. Şüphesiz ki insan cinsi cidden çok zalimdir, çok cahildir.
- 19 Nisa-28: İnsan zayıf yaratıldı.
- 20 Ahzab-72: Çok zalim, çok cahil.
- 21 Ben ne göğe ne de yere sığarım. Ancak mümin kululumun kalbine sığarım.
- 22 Çok zalim, çok cahil.
- 23 Ahzab 74: Dağlara, yere ve göklere emaneti vermek istedik.
- 24 Onlar (yer, gök, dağlar), emaneti taşımak istemediler ve (emanetten) korktuklar.
- 25 Mü'minûn-14: Sonra onu (insanı) bambaşka bir yaratılışla inşa ettik.
- 26 Mü'minûn 12-13-14: Andolsun ki biz insânı süzme çamurdan yarattık. Sonra onu nutfe halinde sağlam bir yere (rahme) yerleştirdik. Sonra o nutfeyi kan pıhtısı haline getirdik. Arkasından onu bir çiğnemlik et parçası haline getirdik. Arkasından o bir çiğnemlik eti kemik haline çevirdik ve kemikleri etle kapladık. Sonra onu bambaşka bir yaratılışla inşa ettik. Şekil verenlerin en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir.
- 27 Mü'minûn-14: Sonra onu (insanı) bambaşka bir yaratılışla inşa ettik.
- 28 Yunus-62: Şüphesiz Allah'ın evliyalarına ne korku vardır ne de onlar mahzun olurlar.
- 29 İhlas sahipleri büyük bir tehlike üzerinde(dirler).
- 30 İhlas sahipleri büyük bir tehlike üzerinde(dirler).
- 31 Enam-153: (Bu), benim dosdoğru yolumdur, ona uyun.
- 32 Enam-153: Sizi Allah yolundan ayıracak yollara sapmayın.
- 33 Abdullah bin Abbas'tan rivayet edilmiştir ki, peygamber bize bir çizgi çizdi ve dedi ki: Bu Allah'ın yoludur. Sonra onun sağına ve soluna çizgiler çizdi ve dedi ki: Her birinde oraya çağırın bir şeytan vardır (Bu benim dosdoğru yolumdur, ona uyun ve başka yollara uymayın ki sizi Allah'ın yolundan ayırmasın) ayetini okudu.
- 34 Enam-153: (Bu), benim dosdoğru yolumdur, ona uyun.
- 35 Başka yollara sapmayın, Allah'ın yolundan sizi ayırmasın.
- 36 Necm-43: Dönüş Allah'adır.
- 37 Âl-i İmran-97: Kim girerse emin olur.
- 38 Yunus-62: Şüphesiz Allah'ın evliyalarına ne korku vardır ne de onlar mahzun olurlar.
- 39 Ben Allah'ı en iyi bilenleri ve ondan en çok korkanlarıyım.
- 40 Araf-99: Allah'ın hilesinden ancak hüsrân içindeki kavim emin olabilir.
- 41 Kehf-110: Rabbine kavuşmak uman kimse salih amel işlesin.
- 42 Cümle sentaksına göre yapılan eklemeler "()" şeklinde gösterilmiştir.
- 43 Bakara- 284: İçinizdekileri gizleseniz de, açıklasanız da Allah sizi onlardan hesaba çeker.
- 44 Allah, ümmetimin kalbinden geçip de davranış ve söze dökmediği vesveseleri affetmiştir.
- 45 Allah, ümmetimi (Allah, ümmetimin kalbinden geçip de davranış ve söze dökmediği vesveseleri affetmiştir) hadisinin sonuna kadar.
- 46 Allah onunla sizi hesaba çeker.
- 47 Fecr-27-30: Ey nefis-i mutmaine! Rabbine, sen ondan razı, o da senden razı olarak dön. Kullarımın arasına ve cennetime gir.
- 48 Ve cennetime girin.
- 49 Zümer- 42: Allah öleceklerin ölümleri anında, ölmeyeceklerin de uykuları esnasında ruhlarını alır. Ölmelerine hükmettiği kimselerinkini tutar, diğerlerini bir süreye kadar salıverir.
- 50 Nûr- 35: Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun misali, içinde çerağ bulunan bir kandil gibidir. O kandil bir sırça içindedir.
- 51 Cisim bir lamba gibidir ve onun camı vardır, hava alırsa söner. Ancak yağdan bir nurla yandığında her bir lambanın ayrı bir güzelliği vardır.
- 52 Nur-35: Ateş değmese bile neredeyse yağın kendisi, aydınlatacak nur üstüne nurdur.
- 53 Nur-35: Nur üstüne nur.
- 54 Nur-35: Allah dilediğini nuruna kavuşturur.
- 55 Zümer-17: Dinleyip de sözün en güzeline uyanlar.
- 56 Onları (sözleri), ancak anlayışa sahip kulaklar anlar.
- 57 Mâide- 35: Ey iman edenler Allah'tan korkun ve ona yaklaşmaya vesile arayın. Ve onun yolunda cihad edin ki felaha eresiniz.

- 58 Ey iman edenler Allah'tan korkun.
59 Onun yolunda çalışın, cihat edin.
60 Ve ona yaklaşmaya vesile arayın
61 Fatır-28: Allah'tan ancak ilim sahibi kullar korkar.
62 Ancak Allah'ı bilen
63 Fatır-28: Allah'tan ancak ilim sahibi kullar korkar
64 Nisa-100: Kim Allah ve Resul'ü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükafatı Allah'a düşer.
65 Aşktan ölen kişi şehit olarak ölmüştür.
66 Nisa-100 ' ... onun mükafatı Allah'a düşer.'
67 Rum-50 :Allah'ın rahmetinin eserlerine bir baksana! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor.
68 Zümer-23 : ' ... sonra derileri de kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar.
69 Kulum, cennetim senin bahçen, kalbinse benim bahçemdir.
70 Zümer-22: Allah, kimin gönlünü İslam için açmakla..
71 Enëam-76 : Üzerine gece karanlığı basınca bir yıldız gördü.İşte rabbim, dedi.
72 Enëam-75: İşte böylece İbrâhim'e göklerdeki ve yerdeki hükümranlığı ve nizâmı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun.
73 Üzerine gece gelince bir yıldız gördü.
74 Enëam-76: Ben batan şeyleri sevmem.
75 Enëam-77: And olsun ki Rabb'im bana doğru yolu göstermezse mutlaka ben de sapıklardan olurum.
76 **Yüzümü beni yaratana çevirdim. Mevlam, yüzünün celali, suretini güneş ve aya benzetmeme mani oluyor.**
77 Raed-28: Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.
78 Casiye-23: Nefsinin arzusunu ilâh edineni gördün mü?
79 O, Allah'ın (kudret elinin) iki parmağı arasındadır.
80 Tevbe- 102: Diğer bir kısmı ise günahlarını itiraf ettiler. Bunlar sâlih amelle kötü ameli birbirine karıştırmışlardır.
81 Nahl- 66:...o süt halistir, içenlerin boğazından kolayca geçer.
82 Şems- 8: ... ona kötülük duygusunu ve kötülükten sakınma yeteneğini ilham edene and olsun ki...
83 Tevbe- 102: Bunlar sâlih amelle kötü ameli birbirine karıştırmışlardır.
84 Zümer-3: İyi bilin ki hâlis din yalnız Allah'ındır.
85 Necm-17 : Göz gördüğünden şaşmadı ve onu aşmadı [Ayette, Hz. Peygamber'in Cebrâil'i gördüğü anda bakışlarını ona sabitleyip başka bir şeye bakmadığı anlatılmaktadır.]
86 Necm-17: Göz gördüğünden şaşmadı ve onu aşmadı
87 Necm-17: Göz gördüğünden şaşmadı ve onu aşmadı
88 Necm- 42: Şüphesiz en son varış Rabb'inedir
89 Önsüz ve sonsuz
90 Âl-i İmran- 7: ... kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşâbih ayetlerin ardına düşerler.
91 Âl-i imrân-7:... müteşâbih ayetlerin gerçek anlamını ancak Allah bilir. İlmde derinleşmiş olanlar...
92 Âl-i İmrân-175: ... onlardan korkmayın. Eğer mü'min iseniz benden korkun.
93 Ankebût-69: Uğrumuzda cihat edenleri, elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz.
94 Fâtır- 32: ... onlardan kendine zulmedenler vardır. Onlardan ortada olanlar vardır. Yine onlardan hayırlı işlerde öne geçenler vardır.
95 Bil ki Allah'tan başka tanrı yoktur.
96 Hadis: Ben insanlarla kelime-i şahadet (*Jâ ilâhe illallâhe*) söyleyinceye kadar, namaz kılıncaya kadar, zekat verinceye kadar savaşmakla emr olundu. Eğer bunu yaparlarsa canlarını mallarını benden korumuş olurlar. Sadece İslamın hakkı olan şeyler ile ilgili hesapları (cezalar) beni ilgilendirmez.
97 Bu dünyada görmeyen ahirette de görmez.
98 Yusuf-108: De ki; İşte bu benim yolumdur. Aydınlik bir yol üzerinde Allah'a çağırıyorum.
99 Nisâ-78: Kendilerine bir iyilik dokunsa bu Allah'tan derler. Başlarına bir kötülük gelince de bu senden derler.
100 De ki: Her iyilik ve kötülük Allah'tandır ve Allah her şeyi iyi hesap ve takdir eder.
101 Nisa- 79: Sana gelen iyilik Allah'tandır. Sana gelen kötülük ise nefsendendir.
102 Hz. Âdem Allah'a isyan edip yanlış yaptı.
103 Aëraf- 23: Rabbimiz! Biz kendimize zulm ettik.
104 Kehf- 50: ... Rabb'inin emrinden dışarı çıkmıştı.
105 Yasin-55: Şüphesiz cennetlikler o gün nimetlerle meşguldürler zevk sürerler.

- 106 O gün kişi, annesinden, babasından ve kardeşinden kaçır.
- 107 Yasin-65: O gün onların ağızlarını mühürleriz. Kazandıkları (yaptıkları) iyi ve kötü âmeleri bize elleri anlatır, ayakları da şehadet eder.
- 108 Yasin-65: O gün onların ağızlarını mühürleriz. Kazandıkları (yaptıkları) iyi ve kötü âmeleri bize elleri anlatır, ayakları da şehadet eder.
- 109 Enfal-2: Müminler, ancak Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen kimselerdir.
- 110 Enfal-2: Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını artırır.
- 111 Enfal-2: Rablerine güvenen kimselerdir.
- 112 Enfal-3: Onlar, namazlarını dosdoğru kılarlar.
- 113 Enfal-3: Kendilerine rızık olarak verdiğimizden harcayan kimselerdir.
- 114 Enfal-4: İşte onlar, gerçek müminlerdir.
- 115 Metinde okunmayan kısımlara "..." konulmuştur.
- 116 Enfal-4: Rableri katında onlara dereceler vardır.
- 117 Ve rızıkları Allah'tandır.
- 118 Hicr-99: Ölüm gelinceye kadar rabbine ibadet et.
- 119 Hicr-42: Şüphesiz, kulların üzerinde sana verilmiş bir hakimiyet yoktur.
- 120 Şükreden bir kul olmayayım mı?
- 121 Neml-34: (Kraliçe) dedi: Hükümdarlar bir memlekete girdileri mi, orayı perişan ederler ve halkının ulularını hakir hâle getirirler.
- 122 Hadid-16: İman edenlerin, Allah'ın zikri ve Hak'tan inen gerçek için kalplerinin korku içinde bulunma zamanı gelmedi mi?
- 123 Zümer-23: Sonra (müminlerin) derileri (vücutları) de, kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar.
- 124 Hakk Tealâ'dan ne indiyse onu getirmiş.
- 125 Hud-114: İyilikler, kötülükleri giderir.
- 126 Hud-114: iyilikler, kötülükleri giderir.
- 127 Kehf-110: Kim rabbine kavuşmayı umuyorsa salih bir âmel işlesin.
- 128 Peygamberler arasından beni hayrete düşüren olmadı, ancak şu düşürdü; kıyamet koptuğunda ben insanların şefaataçisi olurum, arşın üzerinde dururum. O sırada Tur dağında Musa'ya gelen şimşek gibi bir şimşek kalbimin üzerine gelir de ben o şimşekle yeri yaran ilk kişi olurum.
- 129 İki konudan biri lazım gelir.
- 130 Hadis: Fakirlik benim iftiharımdır.
- 131 Hadis: Fakirlik benim iftiharımdır.
- 132 Hadis-Sizin dünyanızdan üç şeyi severim: kadınları, güzel kokuyu ve gözümün nuru namazı.
- 133 Ben bu dünyada ancak bir ağacın altında dinlenip sonra onu bırakan bir atlı gibiyim.
- 134 Ey Hümeysra! Benimle konuş.
- 135 Gözümün nuru ise namazdır.
- 136 Hanginiz benim gibidir. Rabbime yaklaştırdım. O beni yediriyor, içiriyor.
- 137 Resulullah buyurdu: "Yeryüzünde Allah Allah diyen birileri bulunduğu sürece kıyamet kopmaz."
- 138 İbadet on kısımdır, dokuzu helâl rızık aramaktır.
- 139 Mü'min-51: Ey peygamberler! Temiz şeylerden yiyiniz ve iyi amel işleyiniz.
- 140 A'raf-58: Toprağı iyi ve elverişli beldenin bitkisi, Rabbinin izniyle bol ve bereketli çıkar. (Toprağı) kötü ve elverişsiz olandan ise faydasız bitkiden başkası çıkmaz.
- 141 İki günü eşit olan ziyadadır.
- 142 Bakara-148: Herkesin yöneldiği bir yön vardır.
- 143 Affedilmiş birisiyle yemek yiyeni de Allah affeder.**
- 144 Fetih-2: Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını başışlasın.
- 145 Ondandır, Allah'a sığınırım.
- 146 En'am-125: Allah her kimi doğruya erdirmek isterse onun göğsünü İslam'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır.
- 147 İnananlar ölmezler.
- 148 Allah'ın ahlakı ile ahlaklanın.
- 149 Evliyalarım benim kubben altındadır, benden başkası onu bilmez.
- 150 III. Çokluk şahıs zamiri metinde hem "anlar" hem de "onlar" şeklinde yazılmıştır.
- 151 Hadis: Vatan sevgisi imandandır.
- 152 Hadis: Nefsini bilen rabbini bilir.
- 153 Mutlu kişi annesinin karnında mutlu olan, mutsuz kişi de annesinin karnında mutsuz olandır.

- 154 Rum-30: Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrattır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişiklik olmaz. İşte bu, dosdoğru yoldur.
- 155 Her doğan çocuk İslâm fitratı üzere doğar. Anne-babası, onu ya iyi sıfatlarla veya kötü huylarla donatarak onu ya Yahudi ya Hristiyan kılar. Bir kimse hangi taifenin içinde kalırsa ondan etkilenerek onun dinine girer.
- 156 Fakirlik, iki âlemde de yüz karalığıdır.
- 157 Kimi yüzlerin aydınlandığı, kiminin karardığı gün.
- 158 O kimseler ki Allah'ın rahmetiyle yüzleri beyazlaştı.
- 159 III. Teklik şahıs zamirinin ayrılma hali, metinde "andan" ve "ondan" şeklinde yazılmıştır.
- 160 Kâfirun-6: Sizin dininiz size, benim dinim banadır.
- 161 Kâf-16: Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız.
- 162 Allah'a yürümek, Allah'ta yürümek ve Allah'la yürümek.
- 163 Neftsen sonra Allah'a yürümek.
- 164 Allah'ın sıfatlarında onu seyretmek
- 165 Uyku, ölümün kardeşidir.
- 166 Fani olun, sonra yine fani olun, sonra yine fani olun. Allah'tan sakının, sonra yine sakının, sonra yine sakının.
- 167 İnsanlar altın ve gümüş madenleridir.
- 168 Zümer-23: Sonra derileri (vücutları) ve kalpleri Allah'ın zikriyle yumuşar.
- 169 Ebrar (makamında) olanların sevapları; mukarribin (makamında) olanların günahlarıdır.
- 170 Bakara-275: Allah, alışverişi helal, faizi haram kılmıştır.
- 171 Kim bir âlimle iki adım beraber yürür, onunla iki defa oturur, ondan iki kelime işitirse ona iki cennet vacib olur.
- 172 Fatır-10: Güzel söz, ancak ona (Allah'a) yükselir.
- 173 Âlimin uykusu zâhidin ibâdetinden daha hayırlıdır.
- 174 Mü'min arı gibidir.Yediği de bıraktığı da temizdir.
- 175 Nahl-68: Rabbin bal arısına da (şöyle) vahyetti.
- 176 Mücâdele-58: İşte Allah imanı onların kalplerine yazdı.
- 177 Nahl-69: Çeşitli renklerde bal (çıkar). Onda insanlar için şifa vardır.
- 178 Nahl-68: Rabb'in bal arısına da (şöyle) vahyetti.
- 179 Sâffât-96 : Sizi de yaptıklarınızı da (putları) Allah yaratmıştır.
- 180 Vakı'a-24: (Bütün bunlar) işledikleri amellere karşılık bir mükâfat olarak (verilir).
- 181 Nisâ-58: Allah size emânetleri ehline teslim etmenizi emreder.
- 182 Allah bu ümmetin başına her yüz yılda bir dinin yenileyen (müceddîd) gönderir.
- 183 Onu yedirir ve onu içirir.
- 184 Hadid-21: ...O, Allah'ın lutfudur, onu dilediği kişilere verir.
- 185 Güzel sözler ona yükselir.
- 186 Bakara-245: Rızkı Allah yaratır ve genişletir.
- 187 Mü'minin kalbi Rahmanın iki parmağının arasındadır. Onu dilediği gibi çevirir.
- 188 Neml-88: Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar bulutların geçişi gibi geçerler.
- 189 Hadis: Nefsim elinde olana and içerim ki eğer bende olana ve zikre devam etmiş olsaydınız melekler sizinle yatağınızda ve yollarda tokalaşırlardı. Fakat Hanzala saat saat 3 kez benimle konuş ey Hümeyra!
- 190 Hayatım ölümdede ve ölümüm hayatımdadır.
- 191 Hadis : Ölmeden önce ölünüz!
- 192 Enfal-24 : Bilin ki, Allah'ın kişi ile kalbi arasına girer.
- 193 İnsan-21: "tertemiz içecekler"
- 194 Hadis: Allah'ın örtüsü nurudur. Onun yüzünün ortaya çıkmasıyla kulların yüzü yanar.
- 195 Gerektiği gibi
- 196 Hiçbir şey yapmadan bedelsiz olarak Allah'ın yüzünü görmek istiyorlar.
- 197 Hz. Peygamber (SAV) Allah'tan rivayet ediyor ki: Eğer kul bana bir karış yaklaşırsa ben bir kol kadar yaklaşırım; ve eğer kul bana bir kol kadar yaklaşır ben ona kat kat fazla yaklaşırım. Eğer bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim.
- 198 Kaf-16: Biz ona şah damarından daha yakınız.
- 199 Enam-153: Bu benim dosdoğru yolumdur, öyleyse ona uyun.
- 200 Allah'a giden yollar yaratıkların nefisleri adedinceidir.
- 201 Rahmanın (Allah'ın) nefesinin sağdan geldiğini görüyorum.

- 202 Allah'ın sözü, lutfu ve muvaffakıyeti ile koruduğu kişi hariç.
203 balda zehir gibi
204 İyi yardım Allah'tandır.
205 Araf-17: Sonra (pusu kurup) onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım.
- 206 Bakara-33 Gayba inananlar...
207 Hadis: Allah'ım eşyaları bize olduğu gibi göster (hikmetlerini öğret).
208 Şeytan, insanoğlunun içinde kan gibi dolaşır.
209 Yûsuf-53: Nefis kötülüğü emredicidir.
210 Köpeğini (nefsini) aç bırak ki sana itaat etsin.
211 Hadis: Aralarında birbirlerini tanıyanlar kaynaşırlar.
212 A'raf-54: Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de ona mahsustur, alemlerin Rabbi Allah ne yücedir.
213 İsrâ-85: De ki : Ruh, Rabb'im'in bildiği bir şeydir.
214 Hadis:Nerede olursanız olun o, sizinledür.
215 A'raf-81: Siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz.
216 A'raf-22: Şeytan size apaçık bir düşmandır.
217 A'raf-27: Çünkü o (Şeytan) ve yandaşları sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler.
218 Hadis: La ilahe illallâh benim kalemdir. Kaleme sığınan azabımdan emin olur.
- 219 Yunus-2:Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makâmı olduğunu müjdele.**
- 220 Kamer-55:Kudretine son olmayan bir melikin (Allah'ın) huzur-ı kibriyasında ve rızasındadırlar.
221 Muhammed, Allah'ın yer yüzündeki terazisidir.
222 Allah onların büyüklerinden razı olsun
223 Allahım onun dostlarının dostu, düşmanlarının da düşmanı ol. Onun saltanatının gölgesi; onun hilafeti ve ihsanı yer halkının üzerinden za' il olmasın.
224 Allah'a hamd olsun, peygambere selam olsun. Peygamber buyurdu ki: Şeriat sözlerim, tarikat davranışlarım, hakikat ise hâlimdir.
225 Nefsini bilen Rabbini de bilir
226 Fatır-10: Yüce Allah demiştir ki salih ameli (Allah) yükseltir.
227 Enfal-46: Allah sabredenlerle beraberdir.
228 Hadis:Akıllı doğru ile yanlış biribirinden ayıran kalpteki bir ışıktır.
229 Kudsî hadis:Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve mahlukatı yarattım.
230 Fussilet-54 : "İyi bil ki onlar (küfredenler) Rablerine kavuşmadan şekk içindedirler. Yine iyi bil ki, Allah Tealâ, her şeyi (ilim ve kudreti ile) kuşatır.
231 Talak-12: Allah'ın her şeyi ilmiyle kuşattığını bilesiniz.
232 Hadis:Samimi yani ihlaslı olarak lâ ilahe illallâh diyen kimse cennete girer.
233 Kim Allah'la olursa Allah da onunla olur.
234 Peygamber buyurdu ki: Allah'tan gelen bir coşku cinlerin ve şeytanların tüm ibadetlerine eşittir.
235 Hadis: Olgun bir insan olana kadar kendini düzelt.
236 Furkan-44: Onlar yaşayış bakımından hayvanlar gibidirler. Hatta onlardan daha aşağıdırlar.
237 Bundan Allah'a sığınırım
238 Hicr-29: Onun yaratılışını tamamlayıp, ona ruhumdan üflediğim zaman derhal onun için secde edin.
239 Hadis: Beni gören Allah'ı görür.
240 Allah en doğrusunu bilir.
241 Allah'tan başka ilah olmadığına ve onun ortağının bulunmadığına şahadet ederim.
242 Yusuf-53: Şüphesiz nefis, kötü şeyleri emr eder.
243 Nefsini bilen Rabbini bilir. Hadis
244 Allah saltanatını ve ülkesini uzun ömürlü etsin ve ihsanını ve cömertliğini tüm yaratılmışlara bahşetsin.
- 245 Temiz ve iyi olan âlemlerin rabbi Allah'a hamd olsun. Ey merhametlilerin en merhametlisi senin rahmetinle...
- 246 Âl-i İmran -191: Onlar ki ayaktaiken, otururken, yanları üzerinde yatarken Allah'ı zikrederler. Göklerin ve yerin yaratılış hikmetleri üzerinde tefekkür ederler ve şöyle derler : "Ey Rabbimiz sen bunları boşuna yaratmadın. Sen her türlü noksânlıktan münezzehsin. O halde Sen bizi o ateşin azabından korusun..
- 247 Allah'ın yarattıklarını düşünün Allah'ın zatını düşünmeyin.

- 248 Maide- 67: Ey Resulüm sana Rabbinden her indirilene tebliğ et. Etmezsen Allah'ın verdiği elçilik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insânlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kafirler toplumunu muratlarına erdirmeyecektir.
- 249 Şâyet yapmazsan onun mesajını iletmemiş olursun.
- 250 De ki; Rabbim! İlmimi ve yakînimi artır.
- 251 En'âm-59: Hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Levh-i mahfuz'da) olmasın.
- 252 Taha-114: Allahım! Benim ilmimi artır.
- 253 Fetih-2: Ta ki, Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını başışlasın.
- 254 Ağarril Müznibi'den rivayettir; Peygamber dedi: Allah kalbimdedir ona günde 70 kereden fazla istiğfar ve tevbe ederim.
- 255 Bakara-48: Herkesin yöneldiği bir yön vardır.
- 256 Ankebut-45: Namaz, kötülük ve aşırılıktan alıkoyar ve Allah'ın zikri daha yücedir.
- 257 En'am-103: Gözler onu idrak edemez.
- 258 En'am-91: Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler.
- 259 Peygamber buyurdu: "Allah der ki; Kim bana veli olarak dönerse ona mücadele etmesi için izin veririm. Kim benim için güzel bir iş işlerse, bu benim için ona farz kıldığımı yapmasından daha iyidir. Kim ki nafilerle bana yaklaşırsa onu severim ve ben birini seversem onun gören gözü, işiten kulağı, söyleyen dili olurum.
- 260 Enbiya-7: ... Haydi zikr ehline sorun, bilmiyorsanız.
- 261 O gün kişi, kardeşinden, anasından, babasından kaçır.